

ISSN 2217-2017

UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година IX Број 17

април – мај – јун 2018

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд
011/2437-204
www.alma.co.rs
www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Ђорђе Оташевић
(главни уредник)

Миљурко Вукадиновић
Милутин Ђуричковић
Милица Јефтимијевић
Лилић

КОРИЦЕ

Весна Денчић

ФОТОГРАФИЈА

Данко Стојнић

ШТАМПА

„Пресинг“, Младеновац

Рукописи се не враћају

Данко Стојнић: „Развлачење перспективе 1“

Књижевни преглед излази четири пута годишње, у два издања – штампаном и електронском.

Адреса е-поште: knjizevnipregled@yahoo.com

Претплата за 2018. годину (за штампано издање): 3.200 динара. Текући рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне банке, Београд. Код претплате ставити назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

САГЛЕДАВАЊА

Љубомир Милутиновић: <i>Још понешто у Кулину бану и његовој повељи</i>	7
Јован Павловић: <i>Несаломива Милена Јесенска</i>	12
Иван Штерлеман: <i>Естетика сигнализма</i>	17

О КЊИГАМА

Милутин Ђуричковић: <i>ЖАНРОВСКИ МЕЛАНЖ (Свадбарски купус, Васиљ Махно)</i>	21
Сенахид Незировић: <i>ПРОСЕЈАВАЊЕ БИСЕРА (У дубинама језика, Ранко Павловић)</i>	25
Р. Павловић: <i>У ВРТЛОЗИМА МИТА И УМА (Мидар, Илија Шаула)</i>	28
М. Србљак: <i>ИСТОРИЈА СРПСКЕ ДУШЕ (Чемерика, Данило Марић)</i>	32
Мито Спасевски: <i>КРОЗ ДРАМСКИ ПРОЗОР САШЕ ОГНЕНОВСКОГ (Чаробни компас : Драмски комади за децу, Сашо Огненовски)</i>	37
Бојан Рајевић: <i>УЗ САЗНАЊА РОБЕРТА НИМАНИЈА (Сазнања Роберта Ниманија, Перица Јокић)</i>	39
Милутин Ђуричковић: <i>ЕПСКО-ЛИРСКА ПОЕЗИЈА (Постојање, Милутин Томовић Штитски)</i>	46
Марија Јефтимијевић Михајловић: <i>ЕРОС И ЛОГОС У ПЕСНИШТВУ МИЛИЦЕ ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ (Посланице Одисеју, М. Јефтимијевић Лилић)</i>	51
Милица Јефтимијевић Лилић: <i>ПЕСНИКИЊА ДУБОКИХ ЕМОЦИЈА ... (Гримизна научина, Клаудија Пичино)</i>	58
Сенахид Незировић: <i>ИСКУСТВО И ЗРЕЛОСТ У СОНЕТИМА (Сонети у три круга, Борислав Гаврић)</i>	60
Ранко Павловић: <i>ПО МЈЕРИ СОПСТВЕНОГ ДОЖИВЉАЈА (22 вагона, Данијела Трајковић)</i>	63

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Милан Јовановић: <i>Обуците беле дресове...</i>	66
Перица Јокић: <i>Сазнања Роберта Ниманија</i>	68
Санда Ристић Стојановић: <i>Четвртина апсура</i>	70
Фрањо Франчич: <i>За што волим Србију</i>	72
Воислав Илић: <i>Центлменова збирка</i>	74
Слободан Симић: <i>Ријалити шоу</i>	76
Александар Чотрић: <i>Љубав на речима</i>	78
Миленко Шарац: <i>Пописивање жртава</i>	80

ИЗ РУКОПИСА

Весна Денчић: <i>Трансфер</i>	83
Александар М. Арсенијевић: <i>Ахеронт</i>	84
Драгиша Ераковић: <i>Трагач</i>	86
Ранко Павловић: <i>Мајстори и мајсторије</i>	88
Сретен Петковић: <i>Кад сељаку умре жена</i>	90
Станислав Трифуновић: <i>Девојачка клетва</i>	92
Весна Радовић: <i>Љубичице за Ану</i>	94
Миленко Д. Ђировић Љутички: <i>Несаница</i>	96

НОВИ ГЛАСОВИ

Слађана Бушић: <i>Растегљиви жар</i>	99
Фатима Халиловић: <i>Кад сам била Ајака Акијама</i>	101

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

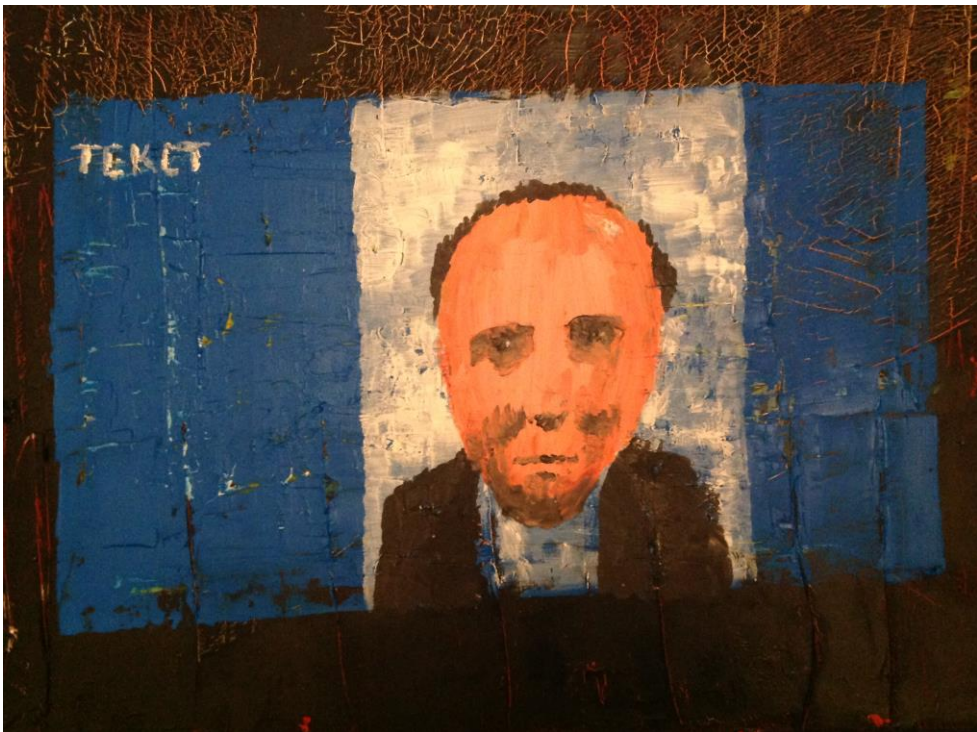
Максим Адамович Богданович: <i>Сомнабул</i> (Превела Д. Лазаревић)	103
Ангел Ангелов: <i>Шредингерова мачка</i> (Превео М. С. Димитријевић)	104
Ригор Барадуљин: <i>Романса</i> (Превела Д. Лазаревић)	106
Аљес Бачила: *** (Превела Дајана Лазаревић)	108
Серхиј Жадан: <i>Самоубице</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	109

Мирослав Писаркјевич: <i>Косово</i> (Превела О. Лалић Кровицка)	113
Љ. Рубљевска: <i>Балада о дрвеном Христу</i> (Превела Д. Лазаревић)	115
Б. Хоропчук: <i>Ето, сретосмо се опет</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	117
Џонка Христова: <i>Покрштавање</i> (Превео М. С. Димитријевић)	119
Валентин Димитров: <i>Излаз из ситуације</i> (Превео А. Чотрић).....	121
Игор Сичовик: <i>Камила</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	123

РАЗГОВОРИ

Милан Б. Поповић: <i>Поезија је неуништива, само су речи променљиве</i> (Разговор с Јасмином Малешевић)	126
--	-----

САГЛЕДАВАЊА

Данко Стојнић: „Застава“

УДК 091=163.41"1189"
321.17:929 Кулин
COBISS.SR-ID 265998860

Примљен: 20. јануара 2018. г.

Прихваћен: 24. марта 2018. г.

Љубомир Милутиновић

ЈОШ ПОНЕШТО О КУЛИНУ БАНУ И ЊЕГОВОЈ ПОВЕЉИ

У *Гласнику* Земаљског музеја XV, од 1903. године појавила се до-тада само једна монографија др Франа Милобара под насловом *Бан Кулин и његово доба*. Аутор поменуто монографије није знао за пет година прије пронађени Кулинов натпис, који је од непроцењиве вриједности међу штурим изворима онога времена. Др Милобар очито не сматра озбиљним Кулинов уговор са Дубровчанима. Мишљења смо да он не познаје довољно стручну литературу кад говори о „великом жупану“ Бакхину гдје каже да „није нико до сада, ако се не варам, ни покушао“ да погоди које је то чељаде, изузимајући Диканжа, који би могао да преузме ту дужност с надом да ће подстакнути неког домаћег историчара на ову до сада неиспитану историјску чињеницу. Иларион Руварац у једној својој расправи од 1894. (*Годишњица*, XV) не само да помиње Кулина бана него и бројнију литературу о жупану Бакхину.

Прву поузданију вијест о Кулину бану налазимо 1180. године, управо кад је умро моћни византијски цар Манојло. Наведене године подђакон римске цркве Теобалд жали што није био у могућности да лично види Бана и да му преда писмо папино, него то чини преко других молећи га да му пошаље двије слуте и кожа од куна. У *Дипломатском зборнику* II Ивана Кукуљевића из године 1875. дословно пише *pro reuerentia beati Petri apostoli et domini pape et pro salute anime vestre*. У *Гласу* С. К. Академије ХСII, из 1912. од Ст. Станојевића сазнајемо да је писмо адресирано *Culin magno bano Bosine*, мада се он зове бан босан-

ски и бан Коулин. Вјероватно је, види се из текста, Кулин од раније био бан.

Почетком октобра 1180. папа Александар III упућује посланицу свеколиком свештенству Далмације и све „Склавоније“ да им шаље као свог посланика Теобалда, врло образована, честита, много драга и прибрана човјека. Повод за то именовање биле су кржаве свађе између сплитског надбискупа и племена Качића. Надбискуп Рајнери је дошао на територију Качића око Макарске ради обезбјеђења посједа своје цркве. Качићи су то сматрали повредом својих добара и пошто се о било чему не договорише, они га каменоваше у августу 1180. Након тога нађе заштиту код хумског кнеза Мирослава, брата Немањина и зета Кулинова. Мирославу је пребацивао да у својој области не дозвољава спровођење црквених наредби. Због тога је Теобалд искључио Мирослава из цркве а потом му савјетовао да не дира у цркву и црквене људе. Управо ради тога пише Бели III, мађарском краљу, позивајући га да натјера Мирослава да се покори.

Из богате и солидне грађе дубровачких архива дознајемо да је бан Кулин потписао 29. августа 1189. трговачки уговор са Дубровачком Републиком. Обећао је кнезу Крвашу (Гервазију) и свим дубровачким грађанима да ће им бити истински пријатељ заувјек, да ће пуштати дубровачке трговце за вријеме његовог владања без харача и да ће им у свему бити при руци. Заклео им се на свето јеванђеље.

Из те *Повеле* се види, према В. Клајићу, да је Кулин тада био „посве неодвисан бан“, хришћанске вјероисповијести, вјероватно католичке, пошто рачуна године од Христовог рођења. То што он пружа руку дубровачким трговцима и нуди пријатељство није чврст доказ „да посве буде неодвисан“. Клели су се дубровачком кнезу Жан Дандолу, хумски кнез Андрија и хумски жупан Радослав и, он њима на вјечни мир. Са њима је склопио савез против краља Уроша.

Да Кулин није био потпуно слободан види се из више момената. Наиме, најстарији Немањин син Вукан, господар Зете, обраћајући се папи Иноћентију III 1188. изрично каже да је Босна *terra regis Ungarie* и да мађарски краљ заводи ред у њој. Не изненађује кад кажемо да је Кулин био зависан од мађарског краља и да је у таквом односу остао да краја живота.

Нејасно је зашто о Кулину мало пишу српски биографи, о његовим државничким акцијама и везама са Србијом. Један од разлога је,

вјероватно, и Вуканово писмо Иноћентију III у ком му захваљује на доласку његових легата и помоћи да „у земљи краља Угарске“, у Босни, осваја јерес (heresis non modica) и да је сам Vacilinus (ban Culinus) са женом и сестром, која је била за Мирославом, и паралише све интервенције против Босне, које су највише долазиле с Вуканове стране. Он није желео отворене конфликте, чији би исход исто био сумњив и који би земљи нанео огромне штете. Ипак је успио, добивши могућност да створи углавном уређује сам. Успио је мјесто крви и прогона, да многе ствари заврши компромисом.

Папа Иноћентије III се 21. новембра 1202. године обратио угарском краљу Емериху ради вјерских прилика у Босни, који је од Кулина тражио да изагна све јеретике из земље. Кулин, извињавајући се, одговара да су то католици, а не јеретици, предложивши да папа пошаље неког свог емисара у његову земљу, да он испита и поучи и њега и његове људе. Папа је предлог прихватио и одредио за ту мисију капелана Ивана. Капелан и легат Иван одлази у Босну. Тамо је провео истрагу 8. априла 1203. на Болином пољу. Болино поље се ставља као „Бијело Поље“ код Сутјеске. Болино или Бирино поље је код Зенице, док се Булино као назив мјеста помиње у жупи Врхбосни уз катедралу, и у жупи Неретве.

Драгутин Прохаска наводи чињеницу да „је бан Кулин поновио на уста једног посланства своје одрицање од богумилства пред угарским краљем Емерихом“ и закључује да је био – вазал угарски. Исте 1203. јавља Емерих папи да је посве задовољан успјехом, а легат Иван поставио је неке предлоге. Из досада реченог може се извести сљедеће: у Кулиновој држави, широј од десет дана хода, именован је нов епископ и четири епископије.

Прва писана повеља на српском језику је повеља Кулина бана од 29. августа 1189, сачувана и данас у три примјерка. Један примјерак се налази у Лењинграду (данас Петербургу). Друга два примјерка налазила су се од 1833-1921 у Hans-Hof-und Staatsarchivu у Бечу. Међу враћеним архиваријима из Беча 1921. налазио се само један примјерак Кулинове повеље, тзв. „млађи препис“, док други примјерак, тзв. „старији препис“, или је остао у Бечу, или је можда био у Београду, затурен међу латинске или турске архиварије, које су из Беча биле враћене заједно са ћирилским.

Треба знати да се један примјерак Кулинове повеље данас налази у Петерсбургу, а оба друга примјерка у Државном архиву у Дубровнику. Сва три примјерка садрже прво латински текст Кулинове заклетве, без икаквог потписа, а испод латинског текста стоји српски који у сва три примјерка носи потпис дијака Радоја. Пошто је тај потпис у сваком примјерку писан другом руком, то се не зна који је примјерак оригинал. Јосип Врана је дошао до закључка да ниједан од наведена три примјерка није оригиналан, него да су сва три концепти или преписи Кулиновог оригинала, другим ријечима, оригинал Кулинове повеље уопште није сачуван.

Главни разлог тврђења да ниједан примјерак није оригиналан лежи у томе што ниједан од њих нема печата „који се редовно налазио на ћирилским уговорима са заклетвом – а такав је уговор и Кулинова исправа што их је у оно вријеме дубровачка опћина склапала са сусједним владарима“. О Кулиновој Повељи и њеној оригиналности изјаснио се 1936. године и Александар Белић ријечима: „ Да ли је дубровачки текст – тај првобитни превод (т.ј. оригинал), или препис са њега из доцнијег времена, то је засебно питање“

(29. VIII 1189)

+ ѿ иже ѿца и сна и стаго дѹа. ꙗꙗ бань: воевьски кѡлань?
 прнсеваю ^{те} вѣ кнеже; крѡвашѿ: и вѣсѣмь грабамь? дѡбровѣч|амь?
 правы: прнѣтелъ: вѣти камь| ѿ сѣлѣ: и довѣка: и правь гон
 дрѡжат(н) | сѣ вами: и правѿ: вѣрѿ: доколе сѣмь живь? вѣ си
 дѡбровѣчане: киде хѡде: по моємѿ владани|ю: трѡгѡюке? годѣ
 си кто: хѡке: крѣвати: го|дѣ си кто мине: правѡвь вѣрѡвь:
 и правымь сѡ|дѣцемь: дрѡжати е везь вѣсакѡе зледи: раз|вѣ
 цѡ ми кто: да воевь воловь поклонь; и да имь| не вѣде: ѿ
 монхъ: чѣстѣнниковъ: силе: и доколѣ: ѿ| мне вѣдѡ: дати имь:
 сѣвѣтъ: и помѡкъ: какоѡе: и се|вѣ: колнкоѡе моѡе: везь вѣ-
 сега: зѡлога прнмы|сла: тако ми вѡже помаган: и сие сто ева-
 нѡгелие. ꙗꙗ радѡе: днѣкь бань: писахъ сию: книгѿ: повелѡвь: |
 банѡвь: ѿ рѡжѣста: хѡва: тисѡка. и сѣто: и ѡсѡ|вдесеть: и
 девѣтъ: лѣтъ: мѣ|сеца: авѡгѣста: ѿ дѡвѡдесѣти: и девѣтъ:
 днѣ: ѿсѣчѣние: гла|ве: ишвана: крѡститѣла: /.

Име и традиција о Кулину бану сачувала се до најновијег времена. Његовим се именом обиљежава зачетак из дубоке старине „ од Кулин бана“, од „ бир земана и Кулина бана“, „ развезао од Кулина бана“ или од златне средине „од Кулина бана и добријех дана“. У *Академском Речнику* П. Будмана записано је „То је било онда, кад је Кулин по свијету ходио.“

Претпостављамо да је Кулиново доба било на добром гласу и да су Дубровчани били више него задовољни пријемом у његовој држави. Иван Томко Мрнавић у једном свом опису Босне у XVII вијеку подсјећа на Кулина бана и његов однос према Риму. Мавро Орбини пише „ да је за Кулинове владе била у Босни обилност и плодност жита и свачему тако“. Из тог времена и у истом значењу је изрека „ Повратили су се у доба Кулин бана“.

Закључак. Остао је сачуван спомен о Кулину бану у свим слојевима народним и то свуда са позитивним особинама благостања тога доба. Истина, он је имао значајан углед, није био популаран у црквеним круговима као и С. Немања, и нешто вриједно или у својој личности или у својој владавини, што му је помогло у стварању трајног гласа.

УДК 821.162.3:929 Јесенска М.

COBISS.SR-ID 266002444

Примљен: 17. септембра 2017. г.

Прихваћен: 24. марта 2018. г.

Јован Павловић

НЕСАЛОМИВА МИЛЕНА ЈЕСЕНСКА (1896–1944)

Књижевни свет је инспирисан дугогодишњом љубавном везом између Милене Јесенске (1896-1944) и Франца Кафке (1883-1924), која је овековечена у чувеним Кафкиним писмима. Кафка је писао писма и својим несуђеним вереницама, али су она, попут дневника, само терен за сондирање сопствених мрачних метафизичких понирања и посртања у свакодневном паклу, те ни из далека не достижу поетске висине писмених обраћања Милене. Можда управо стога што се над овом, пре свега интелектуалном везом, не наноси претећа сенка будућег (неуспешног) брака. Кафка се плашио емотивног везивања јер га је пре свега видео као опасност по своје писање. Милену није доживљавао тако. Зашто?

Милена је свакако крајње необична појава за своје време. Можда и за било које време? За разлику од Кафке, који се прибојавао и сопствене сенке, крхка Милена је свој пут кроз живот крчила невероватном снагом. Имајући у виду количину животних недаћа, жестину сукоба и неспоразума са најближима и степен ненаклоњености судбине, њен животни подвиг прераста у својеврсну епопеју. Заправо, није тешко посматрати цео Миленин живот као један велики низ невоља, које би сломиле и много окретније и снажније мушкарце у крајње турбулентним дешавањима у првој половини XX века, у намученој Чехословачкој, а које ни су успеле да покоре овај слободан и до краја пркосан, али конструктиван дух.

Милена је као кћер угледног професора на медицинском факултету у Прагу, у младости добила изврсно образовање у чувеној девојачкој гимназији Минерва, надалеко познатој по јединственој могућности да

младе девојке усвоје савремене напредне ставове и узбудљиве идеје немирних времена, баш попут својих мушких вршњака. Ту је њена урођена независност са сигурношћу раширила крила. Осим о здравом духу, води рачуна и о телу. Члан је Соколског покрета, успешна је спортисткиња и услед своје ведрине и бодрости, радо прихватана у друштву. Сви ти рани успеси осоколили су је и охрабрили да се еманципује и од породице – нешто што тада није често виђано. Наиме, оставши у пубертетском узрасту без мајке, отац је преузео улогу апсолутног ауторитета. Тачније – покушао је. Поштујући његов савет, Милена уписује медицинске студије, на којима се не сналази и не проналази оно за чиме жуди. За разлику од Кафке који је скоро до краја живота у породичном миљеу остао у тамној очевој сенци, Милена се не устручава да напусти започете студије и пребаци се на изучавање књижевности која јој је судбински намењена, изазивајући тиме очево негодовање.

Не марећи много за конфронтацију са главом породице, ужива у боемском животу који престоница пружа. Упознаје интелектуалну елиту свога доба. Особито је наклоњена уметницима, поготову писцима. Равноправно, углавном у мушком друштву, учествује у узбудљивим расправама о улози и задацима уметника у процесу трансформације постојећег света у један праведнији и бољи, а који је, како се чинило, на дохват руке. У атмосфери у којој се већ осећао самртни дах једног превазиђеног и изанђалог друштвеног поретка, Милена је бунтовник, идејни предводник и револуционарни агитатор. Заљубљује се у Ернеста Полака, десет година старијег и за главу нижег књижевног критичара јеврејског порекла. Полак је одушевљавао Милену својим познавањем књижевности, али и музике, нарочито опере. Није успео, ипак, да одушеви и оца, који се није устручавао од тешких вербалних окршаја са заљубљеним паром који са своје стране не пристаје на уцене. У крајњој немоћи, урушеног ауторитета, отац покреће последње остатке једне незграпне али немилосрдне бирократске машинерије, и успева да ћерку на годину дана смести у нервни санаторијум Велеславин. Лишена драгоцене слободе али непоколебивога духа, Милена у изолацији храбро дочекује пунолетство, стекавши тако и формалну, правну независност од старатеља, остваривши истовремено и ону стварну, духовну еманципацију. Убрзо по венчању, Полак од банке за коју је радио добија ново намештење у Бечу.

Пар прелази у другу и другачију престоницу, али са собом носи исте навике. Полак се несмањеном жестином посвећује боемском живо-

ту, углавном ноћном, углавном кафанском, углавном са писцима. Задржава и свој углађени изглед који привлачи многе љубавнице. Активан и атрактиван а необавезан живот активно троши време, али и новац. Терет одржавања домаћинства, већ по традицији, спада на младу супругу, али се она не мири са свакодневним тривијалним задужењима типичне домаћице. Милена самостално наставља своје образовање и пожртвовано крчи пут даље ка каријери интелектуалца. Препуштена себи, не очајава, напротив. Преузима иницијативу, сарађује са бројним часописима за које хонорарно пише а истовремено се бави превођењем на чешки језик, прво са немачког, а потом подједнако успешно и са француског и енглеског језика. Када је неопходно, држи и часове језика, а када околности налажу прихвата и да повремено ради на железничкој станици као носач. Све је то умара, истовремено јачајући њену вољу. Са оцем не одржава никакве везе, али је интелектуално и даље везана за Праг за чије листове редовно пише чланке.

Праг је након Првог светског рата нешто попут авангардне књижевне престонице Европе. Кафе Арко један је од најчувенијих литерарних салона на старом континенту. Током кратке посете Прагу, управо се у Аркоу 1919. одиграло судбоносно упознавање са Кафком. Иако донекле познат у прашким књижевним круговима, за Кафкино име слабо се зна. Уз пријатеља Макса Брода, са осталим писцима у узлету, он покушава да открије комуникациони канал између Чеха и Немаца. Кафка пише на немачком, што узрокује још једно од бројних отуђења од околине. Милена, као већ реномирани интелектуалац, сигурна у своје квалитете, међу првима уочава несвакидашњу вредност тог писања и по повратку у Беч шаље писмо младом писцу са предлогом да преведе неке од његових прича на чешки језик. Кафка прихвата, одговара писмом, чиме је започета вишегодишња преписка.

Миленин брак са Полаком у расулу је. Она ипак брани последње остатке привида стабилног саживота од насртљивог света. А тај свет у старту обухвата и Кафку. У почетку је и сам Кафка пословично суздржан, али пронашавши у овој несвакидашњој женској фигури не само сарадника, сапатника и активног интелектуалца, већ и покровитељску руку која не захтева скоро ништа а много пружа, разуме и што је најбитније – прашта, он се у потпуности предаје диктату својих емоција. Писма Милени су ваљда нешто најтоплије, најискреније, најхуманије и најнадахнутије што је Кафка ставио на папир. Ослобођен својих уобичајених баријера, стега, скрупела и недоумица, пише писмо за писмом ис-

пуњено личним рефлексима ослобођеним уобичајеног страха од путене љубави, страха од кастрације, страха од казне... „Блиставило ваших очију растерује патњу света“¹ Ето, тако је Кафка осећао и писао овој несвакидашњој жени.

Само је Милена успела да разбије страховит зид између писца и света, али не наметљивошћу и снагом, већ истрајношћу и разумевањем. „То писмо има своју иглу која ми се све време забада у тело, али ти је водиш, а шта је тешко поднети од тебе?“ Кафка се препушта вези искрено, можда једини пут у свом животу, али на предлог сусрета у Бечу, хвата га уобичајена паника. Смишља изговоре и брани се. Узалуд. „Упознала сам његов страх пре него што сам упознала њега... током четири дана док је био близу мене, Франк га је изгубио. Чак смо се смејали томе.“² Невероватно. То је исти онај Кафка (Милена га је звала Франк) који не верује ни свету ни човеку: „Читам писма као што врабац набада мрвице, дрхтећи, напрежући слух, вребајући, накомтрешеног перја.“

Тек ће Кафкина смрт окончати ову несвакидашњу везу која је са прекидима трајала четири године. Изгледа да је то дало довољно снаге Милени да коначно напусти неверног мужа. Враћа се у вољени Праг. Коначно, на моменат ужива у некој врсти славе, за коју је способан тадашњи чешки књижевни свет, јер је свет на ивици новог глобалног крвопролића. Милена зарања у живот свом снагом, не лишавајући себе ничега. Одржава чак и љубавне везе са другим женама. Експериментише са опијатима и писањем. Укратко, предњачи у свему. У круговима чешке авангарде упознаје свог другог мужа, архитекту Јаромира Крејцара. Из ове љубави ће се 1928. изродити и њена прва и једина ћерка, Јана, којој је безгранично била верна и одана до последњег момента, што се не може рећи и за однос према мужу од којег се накнадно разводи. Већ 1936, остајући верна својој истинољубивости, постаје члан Комунистичке партије и активно сарађује са комунистичким листовима. У својим текстовима критикује успон Хитлерове политике. Ни новопронађена комунистичка љубав неће потрајати. Ни зарад идеологије, Милена не жртвује слободу.

Бунтовнички настројена, Милена не подноси ни стеге ни ограничења, кршећи их на сваком кораку. Узбуркани свет, ипак, иде другим и

¹ Франц Кафка ~ „Писма Милени“, Службени гласник, 2011.

² Дејвид Зејн Мајровиц и Роберт Крамб ~ „Кафка за почетнике“, Хинаки, 2000.

другачијим путем. Обруч се стеже око слободне Чехословачке, за снове о бољој будућности без насиља наступа брутално отрежњење. Након нацистичке анексије чешких Судета, несаломива Милена отпочиње активну сарадњу са илегалним часописима. Као да већ то није довољно опасно, тајно помаже јеврејским бегунцима. Води сопствени рат за човечанство, упркос свеопштој нечовечности, на свим фронтovima. Гестапо успева да је ухапси већ у новембру 1939, под оптужбом за велеиздају. Суђење никада није уприличено, али Милена више никада неће бити пуштена на слободу. Своју вољену једанаестогодишњу Јану видела је последњи пут на дан хапшења. Од тада ће је виђати још само у сновима и призивати у мислима на јави.

Иако је лишена слободе и депортована у концентрациони логор Равенсбрик, Милена се не одриче слободне воље и своје хумане мисије. За разлику од Кафке, разочараног узалудношћу књижевности, који у тестаменту тражи од Макса Брода да спали његове списе, Милена се побринула да његова прикупљена писма непосредно пре хапшења повери дугогодишњем пријатељу Вилију Хасу. Тако су сачувана до данас. Из логорске болнице кријумчари празне папире на којима води својеврсан дневник дешавања, али и пише писма пријатељима у којима тврди да је затвор не може сломити. Радећи у логорској амбуланти, дели своју неисцрпну снагу и оптимизам са многима који су слабијег духа. Истрајава тако пуних пет година, бодрога духа упркос свакодневног сведочења логорским грозотама, несаломива, непокорена.

Њено тело подрвнуто је подмуклом осветничком чину једног система који није успео да је другачије победи. Тачно годину дана пре ослобођења логора, Милена ће преминути од последица накардно изведене операције бубрега, 17. маја 1944, у 47. години живота. Све до тог момента била је убеђена да ће поново видети своју ћерку. Да ће доживети свеопште ослобођење. У сваком смислу.

Милена је данас признати и познати писац. Данас се њена дела преводe на друге језике. Код нас је Просвета објавила њену збирку приповедака и прича 2014, под називом „Пут до једноставности“. Званични меморијални центар за јеврејске жртве холокауста у Израелу, Јад Вашем, основан 1953, доделио је постхумно, 1995, Милени Јесенској медаљу Праведника међу народима. Ако је била праведник, то је зато што се није плашила. Није се плашила зато што је била слободна. Ко жртвама и одрицањима ослободи себе у миру, праведан је чак и међу народима у рату.

УДК 82.02СИГНАЛИЗАМ(082.24)

821.09-1(082.24)

COBISS.SR-ID 266005260

Примљен: 17. септембра 2017. г.

Прихваћен: 24. марта 2018. г.

Иван Штерлеман

ЕСТЕТИКА СИГНАЛИЗМА

Један вид експеримента је био тај да, како је то Бранимир Донат образложио, реч више није битни преносилац значења, садржај није више сахрањен у речима, већ у синтакси знакова смештених на површини или као фонолошка реалност. Ако је сликарству могло да се догоди апстрактно сликарство, зашто нешто слично не би могло да се догоди и у поезији? Цивилизација слике, велико доба истраживања, естетику сматра науком о човековом естетском освајању стварности. Сигнализам треба посматрати управо у том контексту. Андреј Бели је у једном свом есеју „Смисао уметности“ рекао да ће можда „промена природе човечанства ослободити постојеће уметности од властите форме, али ће то бити потпуно незамисливе уметности.“ Са теоријом информације долази мишљење да је стварање уметничког дела рационалан процес, нпр. визуелни песник прилази стварању са циљем да конструише односе између знакова који ће изазивати перцептивну зачудност, дакле, примарно је како се порука саопштава, а не шта се саопштава, маклуановски речено, медиј је порука. Тако се с развојем уметничких техника бришу границе између сликарства и скулптуре, али и књижевности, јер у једном тренутку текст постаје скулптура. Напушта се обичан језички простор, знакови напуштају своје конвенционалне функције, стварају се супер знакови, итд. Андреј Бели је пророчки најавио долазак сигнализма и концептуалне уметности када је у већ поменутом есеју рекао да се „пред нама отвара излаз из уметности, тј. из зачараног круга постојећих уметности. Истовремено, оне постављају принципијелно питање о томе шта је то стваралаштво. Али исто ово питање поставља и савремена тео-

рија спознаје“. Сигнализам се тако не појављује само као уметнички покрет, већ и као теорија уметности кроз њену праксу.

Битно је схватити да сигналистичка поезија у ужем смислу, визуелна поезија, није сам сигнализам. Сигнализам обухвата и друге жанрове, као што су компјутерска, феноменолошка, технолошка, ready-made стохастичка, апејронистичка, шатровачка, гестуална поезија, објект-поезија, мејд-арт, итд. Стога треба имати на уму да сигнализам није злокобни непријатељ језика, већ да све његове манифестације почивају на експерименталном приступу уметничком стварању. Међутим, морам признати да је мене сигнализам највише заинтересовао управо тим „непријатељским“ односом према језику, а ту пре свега мислим на „Анаграме“.³

Конструкције сигналистичке визуелне поезије изазивају пажњу и књижевних и ликовних критичара, у исто време се могу посматрати и као песме и као слике, али и као и песма и слика у исто време, стога, у проблем који би ословили са „естетика сигнала“ не можемо ући чисто из књижевних или ликовних кругова. Да бисмо говорили о естетици сигнала, морамо бити упознати са естетиком апстрактног сликарства, као и са савременом књижевном естетиком. Опет, одређена решења у сигналистичкој поезији се не могу схватити без познавања теоријских радова Ролана Барта или Жака Дерида. Сматрам да је „Библија“ естетике сигнала *Естетика* Макса Бензеа⁴, која је додуше тек 1978. код нас објављена у целини, међутим, са текстовима познатог немачког филозофа, читаоци су се могли упознати кроз текстове објављене пре свега у загребачком часопису *Питања*, који су се појављивали паралелно са сигналистичким бумом почетком седамдесетих. Када сам спомињао дизајн у контексту сигналистичке визуелне поезије, ту сам пре свега мислио на утицај Де Стејла (*De Stijl*) и руског конструктивизма, с тим да сигналистички визуелни радови никад нису рађени за нешто, као нпр. Родченкови дизајнерски радови, већ су уметничка дела сама за себе, без позивања на револуционарну позадину, без производа чија би били реклама. Још један од битних домета сигнала, и то пре свега сцијентизма, али не као фазе, већ спирале која се провлачи кроз читаву историју сигналистичког стваралаштва, представља егзоестетика, коју је чешки

³ Miroljub Todorović, „Anagrami“ u knjizi „Signal“, Beograd, 1970, str. 8-20.

⁴ Max Bense, „Estetika“, Otokar Keršovani, Rijeka, 1978.

естетичар Мирослав Кливар означио као грану естетике која проучава естетске односе и вредности у ванземаљског стварности Универзума. Човеков нагли продор у свемир је са собом повлачио и нова високоразвијена технолошка средства, која су својом атрактивношћу изазвала многе новине у свету дизајна. Визуелни елементи извештаја о истраживању свемира налазе своје место у визуелним радовима Мирољуба Тодоровића који је један од првих светских уметника који је своју уметност отворио у том правцу. Сличан однос према техници су имали дадаисти и конструктивисти у периоду историјске авангарде, међутим простори које је отварала технолошка револуција након Другог светског рата, били су посве другачији од оних из међуратних година. Организацији слова, атомима језичког материјала, песник више не приступа као инструменту преко ког ће пројектовати одређену слику у уму читаоца, већ их посматра као визуелне елементе којима ће се користити попут апстрактног сликара или дизајнера, не стављајући у први план њихову семантичку страну. Након што перципирамо сигналистичко платно попут апстрактне слике, у многим случајевима ћемо приметити како се пред нама отварају могућности песме. Из једне сигналистичке визуалије може настати више песама, аутор је тај који те могућности читаоцу отвара, међутим читалац је тај који ће изабрати свој пут. На тај начин се пред нама појављује питање ко је заправо аутор ове песме и да ли је у питању само један аутор? Овде постаје јасно да је још једна кључна књига за разумевање сигналистичке поетике *Отворено дело* Умберта Ека⁵. На крају, битно је да схватимо да сигнализам не тежи ка антиуметности, већ новом схватању уметности и новом приступу уметничкој комуникацији. Поезија коју доноси сигнализам на поље историје књижевности многе књижевне теорије оставља непотпуним, па чак и оне које се пишу у шестој и седмој деценији двадесетог века. Сигнализам је показао како свака теорија уметности има своју уметност, а да чим би неки уметник-одметник својим делом изашао ван познатих оквира уметности, велики теоријски системи би пали у воду.

(Одломак из обимније студије)

⁵ Umberto Eco, „Отворено дело“, Veselin Masleša, Sarajevo, 1965.

О КЊИГАМА

Данко Стојнић: „ММ са цвкером“

Милутин Ђуричковић

ЖАНРОВСКИ МЕЛАНЖ

(Васиљ Махно: *Свадбарски купус*, Београд: Алма, 2017)

Пажљивим пратиоцима савремене светске литературе украјински писац Васиљ Махно (1964) веома је познато име не само као песник, већ и као преводаца, есејиста и истакнути културни радник. Аутор је неколико књига поезије на украјинском, енглеском, пољском, руском и другим страним језицима. На српском је објавио књигу песама *Црна руна поезије* (2013) у преводу Јарослава Комбиља, који је успешно превео и најновије Махнове есеје са необичним и несвакидашњим насловом *Свадбарски купус* (стр. 287). Књига се састоји из два неједнака и неименована циклуса, који обухватају двадесет разноврсних и занимљивих есеја.

Ако бисмо се строго придржавали жанровске класификације и типологије, онда ово дело не би се могло подвести под термин *есеји*, будући да у својој сложеној и семантичкој структури истовремено обједињава елементе путописа, прозе и репортаже. Васиљ Махно, дакле, испишује својеврстан и комбиновани прозно-есејистички меланж, који га представља као запаженог опсерватора и луцидног аналитичара свега оног што је видео и доживео на многим светским меридијанима и у разним животним приликама.

Зналачки и надахнуто, а користећи казивање кроз синхронију и дијахронију, Васиљ Махно приказује много тога из личне перспективе виђења света, која се неретко поистовећује са општим и колективним, али само у појединим случајевима и примерима. Као радознали путник, врстан интелектуалац и добронамерни космополита, аутор открива све оно што заокупља његову машту и пажњу, при чему доминира искључиво реалистички тон и суптилне опсервације виспреног посматрача, судеоника и аналитичара. Он није пасивни објект, већ активни субјект који динамично и стваралачки учествује у многим догађањима, путовањима и књижевним фестивалима.

У том смислу његова искуства, сазнања и виђења су драгоцене и интригантна, јер показују низ нових детаља и чињеница познатих из опште културе, историје и уметности уопште. У сажетом, али информативном *Предговору* проф. др Јулијан Тамаш, поред осталог, истиче следеће:

„Особеност поетике Васиља Махна, и ове конкретне књиге, јесте имагинација која из нарације прелази у рефлексiju, из животног у књижевно искуство, из објективног корелатива у емоцију. У основи наративна плазма просијава изненадним обасјањима тамо где се не очекује, изведена песничком сликом или универзалним исказом. Притом, никада се не губи лични фиксир у који се прича, чињеница или догађај 'потапају'" (стр. 7).

Прозно-есејистички прилози Васиља Махна имају веома изграђен методолошки приступ и репортерску експликацију, која подразумева одговоре на следећа питања и непознанице: *ко, шта, где, када, зашто?* Већ у првом тексту *Чорткив* (стр. 11) налазимо потврду за такво излагање: где (украјински град Чорткив), када (јесен и зима), ко (натор), шта (приповедање о историјској прошлости), зашто (носталгија и сећање на родни град). Скоро на идентичан начин исписани су и остали есеји, који поседују потпуну информативну и репортерско-публицистичку димензију, што књизи даје посебно значење и улогу. У овом примеру, али и осталима, Махно вешто спаја различите временско-просторне одреднице (прошлост и садашњост, Украјина и Сједињене Америчке Државе), а то су хронотопи који у многоме одређују његов живот и дело. У поменутом уводном есеју Махно се потврђује као изванредан сликар пејзажа и детаља, који описује веома надахнуто и аутентично:

„Била је влажна јесен.

Пашњаци изнад Цуринке су пустели.

Дрвеће с обе стране пута је до пола оголело. Циглана је већ завршила овогодишњу сезону, и само је стражар, са већ напола ослепелим старим псом, седео на степеништу кућерка, у коме је ноћио цело лето и зиму, и пушио.

Чобани су се управо спремали кући.

Магла изнад реке и димови спаљиваног лишћа висили су у ваздуху. Љида и баба су спремале вечеру“ (стр. 19-20).

Први део есеја идејно-тематски се односи на пишчев завичај, на родну грудну и Украјину уопште (Криви Рог, Донбас, Тернопољ).

Може се приметити да је Махно веома добар познавалац историјских и друштвено-политичких прилика за време царске Русије и касније Совјетског Савеза, па поред повременог критичко-ироничног дискурса у многим прилозима с разлогом сусрећемо носталгију, жал са прошлим временима, снажну дозу родољубља и љубави према домовини (*Фудбал на пољанчету* – 13 кратких насловљених поглавља). Описујући крај совјетске комунистичке империје и разочарање многих младих људи тог времена, аутор заправо показује како га „све ране свога рода боле“ и како не може остати равнодушан у таквој бесперспективној ситуацији. Отуда његова етичка ангажованост и егзистенцијална запитаност, која је у складу са ставом Милоша Црњанског да је прави писац увек у служби свога народа.

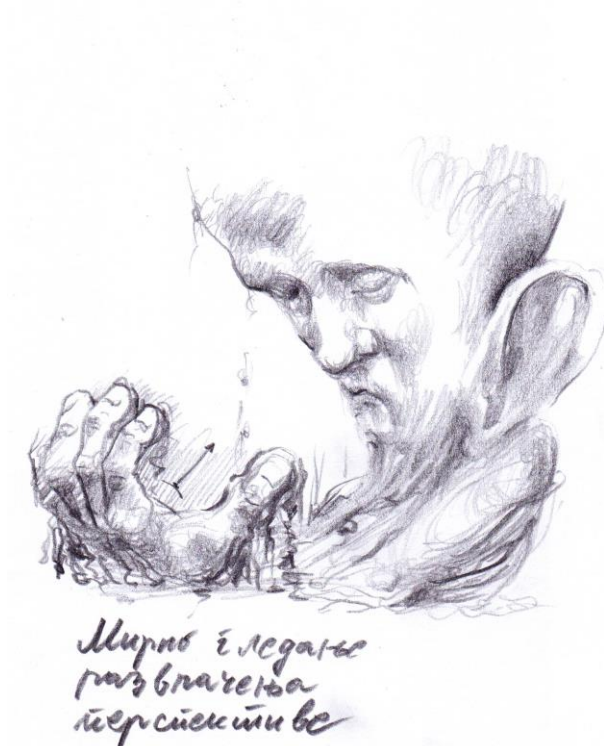
Казивање у првом лицу илуструје пишчеву личну драму постојања и доживљавање света око и у себи. Поједини делови остварени су у форми дијалога (стр. 90), што довољно говори о већ поменутој жанровској и типолошкој корелативности. Есеј „VIS-A-VIS. RYNEK GLOWNY, 29“ говори о боравку у Кракову, а са друге стране осветљава ауторову наклоњеност и симпатије према великим пољским писцима, као што су Мрожек, Шимборска, Мицкијевич и други. У средишњем делу књиге уочавамо промену тачке гледишта, која се сада сели у Њујорк (*Lost in America: доживљаји Јуџина*), где је аутор почео да живи и ради пре двадесетак година. Његов емигрантски живот идентичан је са животним причама многих исељеника из совјетских република, који су преко океана тражили и нашли своје уточиште. У овом прилогу изразита је публицистичка и путописна димензија, чиме есејистички дискурс постепено прелази у други план и губи од своје научно-стручне утемељености. Наравно, то се не мора схватити као недостатак, већ као предност или стилско-поетичка карактеристика већег броја заступљених есеја хронолошки распоређених.

Други део књиге је много обухватнији, односно комплекснији и доноси прилоге углавном новијег датума. Махно је активни учесник бројних културних и уметничких збивања у Њујорку и Украјини, али и у другим земљама широм света. Посебно су упечатљиви описи Менхентна и уопште њујоршке културне климе последњих неколико деценија.

Есеј *Српски надреализам* говори о ауторовом боравку у Београду, о његовој љубави и пријатељству према српској култури и литератури

уопште. Махно с посебном пажњом и пијететом пише о српској митологији и историјској прошлости, о манастирима и црквама, о познанству и сарадњи са српским писцима (М. Продановић, А. Пуслојић, Р. Андрић), о рибљем ресторану на Дунаву и сл. Остатак прилога посвећен је боравцима у Русији, Румунији, Мађарској, Словенији, Индији, Пољској и другим земљама. Својим садржајем и актуелношћу издаваја се наслов *Паунд – Лорка, поета у пејзажу*, који ближе осветљава животне путеве и судбину ових знаменитих песника. Поједине прилоге Махно је обогатио својим песмама и одломцима, чиме још једном потврђује раскошан лирски темперамент и стваралачку суптилност у односу према драгим пријатељима и сусретима са њима.

Овим драгоценим и значајним издањем Васиљ Махно се српским читаоцима представио као врстан есејиста, путописац и прозаиста, чиме се стиче потпунији увид у његово разноврсно и богато литерарно стваралаштво.

Данко Стојнић: „Развлачење перспективе 2“ (2018)

Сенахид Незировић

ПРОСЕЈАВАЊЕ БИСЕРА

(Ранко Павловић, *У дубинама језика*, Бањалука: Артпринт, 2017)

Ранко Павловић (р. 1943, Шњеготина Горња код Теслића, БиХ, Краљевина Југославија), еминентни српски и бањалучки писац, у позним годинама када постаје далеко плоднијим ствараоцем, извршио је смео подухват. Као писац заронио је у дубине језика, доносећи изврсне текстове: „Понизни пред молитвом и пјесмом“, посвећен претку – принцу наше књижевности Растку Петровићу, познатијем као Свети Сава. Затим, следе још два текста: „Значењске димензије локалног говора у дјелу Петра Кочића“ (обрађује семантички слој) и „Потпуна преданост идеји и народу“ (о активностима овог нашег јединог народног посланика сагорелог у душевној болници мрске Аустро-Угарске монархије, 1916), врхунског писца беспрекорно обликованих стилско-језичких творевина...

Дружење са најбољима Павловић наставља текстом: „Космичка складност у Андрићевој причи и причању“, о нашем једином књижевном нобеловцу из 1961... (времена СФРЈ!)

Следе огледи: „Кратка прича Бранка Ћопића“ (какво је мајсторство постигао у њој) и веома битни „Раскошна палета боја у ‘Башти сљезове боје’“ (где нас писац освежава новим погледом и углом, откривајући нови тренутак, поред оног од којег нас хвата умор, изнесен у соц-реалистичким тумачењима одлика његове прозе, а то је хумор!).

Бриљантан је оглед „Мали људи на великој књижевној сцени“, где Павловић, неосетно, уводи читаоца у предео поређења јунака три писца (Онај неки Раде с Брдара – Бранка Ћопића, Онај иза каце – Петра Кочића и Јевташа – Ђуре Дамјановића). Неоспорно је да нам треба што више оваквих компарација и разумевања...

Незаобилазан писац, „мртав који је преживео“, Добрица Ћосић – осветљен је огледом „Мирис печених јабука Живојина Мишића“ у коме сазнајемо атмосферу тензичности романа „Време смрти“. Славни срп-

ски генерал и војвода Живојин Мишић осликан је верно, са проводним мотивом јабуке, који га бодри у најтежим тренуцима доношења стратешких одлука за победу на бојном пољу над бројно надмоћнијим непријатељем!

„Смрт своју преболео“ збирку Ристе Кременовића, песника убијеног са навршених 18 година у Загребу, нешто мало пре савременика му Бранка Миљковића, Ранко Павловић истиче у огледу под насловом „Песник прекинуте животне радости“! Горка судбина скончавања овог младог и талентованог песника је опомена многим и данас у овом нашем времену и простору да треба избегавати средине и земље ликвидације српских писаца...

„Поуздана критичка ријеч Миљка Шиндића“ је оглед о једном од наших најугледнијих професора универзитета у Бања Луци, др Миљку Шиндићу (рођен у Крушевцу, СР Србија), о афирмативности његових ставова у погледу првенаца и њихових аутора из Крајине. Лепо је сматрати како у Босну и Херцеговину из суседне Србије „преко Дрине“, увек дође и ДОБРО којим су оплемењивани људи, значајни и вредни ствараоци у нашој савременој књижевности „с обе стране Дрине“... (за разлику од супротних тврдњи националиста)...

Допада ми се и оглед „Јединство језичке и емоционалне енергије“ у коме се баца фар светлости на књигу „Народна основа Ћопићевог језика“ Светозара Личине, где је извршена минуциозна анализа ове наше књижевне синтезе, горостаса разгаљивања, јединог писца који је живео од продаје својих књига у бившој СФРЈ!

„Завичај(и) у романима Ранка РISOјевића“, није пригодан текст. Имењак Павловић га је написао пуног срца, истичући све књижевне предности овог нашег савременика.

Оглед посвећен опусу песникиње Јованке Стојчиновић Николић „Свјетлост као сржна метафора“, најлепши је. Зашто? Јованка Стојчиновић Николић је лепа жена лицем и духом, а стара је Истина, стара као време, да само лепе жене могу писати лепе стихове, поезију изнедрену из срца... лишену патетке и сентименталности...

Уврштени су и огледи „Кад прича израсте из пјесме“ (о збирци прича „У шетњи без главе“ Предрага Бјелошевића), „Неуништив синдром 'Проклете авлије'“ (о роману „Прозор отворен на висибabu и кукурек“, Анђелка Анушића), „Мјесечина у завичајној трилогији Слободана Јанковића“ и „Позоришне монографије Војислава Вујановића“, где та-

кође, долази до пуног изражаја Павловићева студиозност, свестран и свеобухватан однос према колегама по перу. Потврда објективности је примерна...

Епилошки се књига огледа завршава иронично-саркастичним тоном у тексту „Гдје се загуби пријатељ“ и узрочно-последичној везаности приче и књиге у задњем огледу „Прича ће сачувати књигу“, огледаду философске гномичности лепог текста...

Ранко Павловић је писац – ронилац. У дубинама језика, са дна просејава најлепше и најкрупније бисере износећи их на длановима. Зато је и уверљив, с обзиром да је успео као писац написати ову сјајну књигу огледа. Да живи у иностранству, њему би одавно била поверена катедра на неком од светских универзитета где би његово Знање могло да се што даље расејава и преноси. Али, имајући у виду његов живот на овим нашим просторима, њему и њему сличнима не преостаје ништа друго него наставити са патњом слушања и гледања универзитетских „профаћа“ – балавурдије, који су докторате стекли у времену корупције, непотизма, сексуалних афера и преписивања (због чега је са функције моћног министра одбране Немачке морао да одступи и Џу Гутенберг!), а без времена које су требали провести у нашој војсци како би сазрели из јуноша у људе и писце!

Ранко Павловић

У ВРТЛОЗИМА МИТА И УМА

(Илија Шаула, *Мидар*, Београд: Алма, 2018)

Као да је изронио из недостижних и далеких дубина старословенског, можда античког или библијског мита, као да је ишчилио из вјековног српског памћења, Мидар се неочекивано обрео на страницама романескне приче Илије Шауле, романа коме је својим именом даривао и наслов. Са собом је донио дах неке вијековима, можда и миленијумима старе тајновитости, истовремено опор и свјеж мирис густих и дивљих шума, високих планинских врхунаца, мрачних дубодолина и још мрачнијих пећина у којима су обитавали страшни јунаци бајки уз које, или уз какве смо одрастали. И заједно са свим тим, донио је чудесну свјетлост која кријепи ум и душу.

Прије њега, на неки начин као његов двојник, или као његов одраз у огледалу забачене стварности, али са и те како израженим својствима властите особености, из још дубљих вртлога еона до којих једва допиру пипци наше обазриве свијести о протицању времена, на приповједну сцену, веома расположен за испредање танане нити приче, ступио је Ан, главни јунак и наратор, спреман да кроз промишљање живота у тренутку збивања радње исприча и сагу о свом роду, да пред читаоце извије лозу породичног стабла, почев од шустумар каракучуксађета (што је пишчева кованица чији је циљ да се продре у прошлост даље од познатог нам назива најстаријег претка) па до оног који биљежи власти траг на овом свијету, увјерен да постоји и други свијет, паралелан стварности.

Ан живи у пећини, у свом свијету, у свом малом космосу, али мислима и чудесним путовањима кроз бесконачност простора и времена чврсто уткан у бескрајни стварни космос чија сазвјезђа жели да спозна. Има он своје село, има оца и мајку, има претке с чијим душама успоставља виртуелну везу, има старце мудраце у своме селу, намјернике који свијетом проносе своје приче, али његови стални истински дружбеници

су вук, орао и змија, чија ће имена тек на самом крају, када се нађе пред вратима неба, написати великим почетним словима и читаоцу објаснити какву су они имали улогу у његовом животу и какву, заправо, имају улогу у животу сваког човјека под условом да одгонетне тајне постања и постојања.

Почев од наслова, који је загонетан, мистичан, Шаулин језгровито писан роман одише фантастиком укоријењеном у словенски фолклор, колико и легендом која неким својим рукавцима досеже и до старозавјетних прича, али оне служе само као крхки оквир у који писац смјешта своју, аутентичну причу у којој и немогуће постаје сасвим могуће, а нестварно стварније од опипљивог свијета који се нуди оку. Не држи се романописац само (старо)словенске митологије; из поглавља у поглавље све више се увјеравамо да је он у дослуху и са источњачком културом и митологијом, као и са промишљањима класичне филозофије и поимањима модерних филозофа, не да би своју причу и мисао градио на њиховим премисама, него да би, са стеченим спознајама у примисли, успостављао свој систем вриједности и тражио свој кључ помоћу којег би одгонетао живот и свијет у којем јесмо, једнако као и онај, већ споминани, паралелни, мада заузан нимало мање стваран.

Већ мото овог романа: *Кад доброта уђе на врата, она престају да постоје*, чији аутор није наведен па се лако може претпоставити да је то Шаулина мисао, указује на то да ће се читалац сусрети са дубоко промишљеним сентенцама које почесто дјелују као да су позајмљене из народног мудрословља. Томе доприноси и читаочево увјерење да главни јунак Ан причајући о себи заправо прича о лози чији је изданак, о народу чији су путеви у географском простору и времену по неким назнакама слични путевима Мојсијевог племена. Ипак, писац се задржава у нашем добу, или времену блиском нашем добу, и радњу смјешта у завичајни Кордун, дајући том амбијенту и нека универзална значења.

Занимљиви су и свјежи описи природе, кроз које се исказује и љубав према завичајним стазама, пољима, планинама, а можда је још занимљивије колико су у овом роману у чврстој симбиози природа и стање духа оних који је посматрају и удишу. У том смислу заврећује да се наведе и један дужи цитат:

Сутон је затварао капке неба. Ноћ се почела веселити свом несташлуку. Мидар је изгледао као да нестаје у прегршту ноћне тмине. Као сјенка, као сутон, као посљедња игра лептира, замишљен и узнемирен, утонуо је у мр-

клу стварност, у слутњу. Предосећај је чудна ствар, поготово кад човјека почне да прогања осећај кривице. Нагон да се негде склони, од погледа у које почиње да сумња и мача судбине чији се шиштави замах осјети у ваздуху. У очима му искри тајна коју не може никоме да открије. Тама притисла срце, не да му да се шири до истине. Загледан дубоко у магију ноћи, покушава мрак преточити у сигурност, у ишчекивање самилости. Догоди се да човјеку понестане самопоуздања и створи се неизвјесност у којој тијело и дух не корачају истом стазом. Мисао пронађе свјетионик и дослук са анђелима, али неутјешном покровитељу помрачене свијести не преостане ништа друго него да изабере кривотворени правац жеља и стигне до циља као узрок а не посљедица страдања.

Вриједна пажње је и композиција овог романа. У првом дијелу, на словљеном *Витез тајне*, Шаула приповиједа у првом лицу јединине, препушта Ану да без посредника, такозваног свезнајућег писца, износи своју животну причу и излаже своје мисаоне просјеве, вјешто уткане у наративни ток. Међутим, у другом дијелу (*Скривена суштина*), у већини поглавља напушта *ја-форму* и прелази на приповиједање у трећем лицу. Понекад чак у истој цјелини с једне неосјетно прелази на другу форму, што читалац можда неће ни уочити. Чини то вјероватно зато што му се учинило да ће тако потпуније и увјерљивије исказати Анове заумне разговоре са Мидаром (или његовим духом, препуштено је читаоцу да то сам наслути или одгонетне), а у једном тренутку и са загонетним Јагором Злокасом. Из врло умних разговора, увијек у некој фантазмагоричној одори, наслућујемо да човјек не престаје да постоји кад мине свијетом, да је он заправо садржан у својој мисли која је неуништива као духовно добро насупрот материји која прелази из једног стања у друго. Када осјети потребу да се врати матици нарације, да читаоцу доприча сторију о двојици необичних пријатеља, Ану и Мидару, Шаула поново даје ријеч главном јунаку који као наратор себе и своје вјерне пратиоце доводи до врата неба, препуштајући и себе и њих вјечности.

Свему треба додати да су поглавља, осим једног, кратка и да се многа од њих могу прихватити и као приче за себе, мада свако својим завршетком наговјештава да ће се основна прича наставити и да читаоца чекају нова узбуђења.

Језик којим се служи Илија Шаула заслужује посебну анализу, посебно ауторова тежња да не употребљава туђице, осим у приликама када за њих не може наћи одговарајућу замјену у српској лексици, али ов-

дје ћемо указати само на неке његове особености. У савремени језички израз писац с мјером уводи архаизме, стиче се утисак – увијек на правом мјесту. Тамо гдје говори о давним временима сусрећемо изразе од којих понеке не можемо наћи ни у рјечницима архаизама. Затим, право језичко освјежење представљају локализми којима се посредно дочарава и етнолошка слика Кордуна. Коначно, писац се не либи да створи и сасвим нову кованицу да би њоме што увјерљивије исказао оно што жели посебно нагласити (на примјер, већ спомињани израз *шустумар каракучуксађет*).

Контекст у коме писац употребљава непознате или мање познате архаизме, локализме и новокованице не захтијева од читаоца да тражи рјечнике, јер из онога о чему се говори наслућује или разазнаје њихово значење. Тако је, на примјер, код Шауле *глотно* нешто што је слабо, оскудно, *њуњорење* је ћућорење, *шундрати* се може тумачити као лишити живота, док израз *нумер* не означава само посјед или кућиште, него више чврсту повезаност човјека са земљом на којој и од које живи... Уз то што су занимљиви, ови изрази представљају и неку врсту стилског освјежења.

Илија Шаула је написао занимљив роман и зато *Мидару* треба пожељети срећан пут у читалиште.

Милутин Србљак

ИСТОРИЈА СРПСКЕ ДУШЕ

(Данило Марић, Чемерика, Београд: Алма, 2017)

Тротомни роман – хроника, час историје и српске истине *Чемерика* настао је из пера врсног мајстора писане речи Данила Марића. Врсног, јер се доказао десетинама романа (па и овим романом), приповеткама, позоришним драмама, поезијом и стручним књигама.

Ако је Маркес говорио о *Сто година самоће*, Марић сажима пар векова, кроз потку звану Солда, у једну неизвесну српску драму, коју ће као и код осталих малих нација пратити осипање, трпљење и асимилација, где се кроз далеке будуће генерације губи самобитност народа из кога потичу. То није песимистички поглед, већ опомена да се спасава што се спасити може. Србину је то потребно, а не хвалоспеви, који су нас до сада гурали у амбис западне културе, чије прихватање једино уводи у глобално живо благо губљења сопственог идентитета. Човек који је морао да тражи прекоокеанско уточиште, мора тако да размишља, не би ли дао места да у својој забринутости утка и мисли Светог Симеона Мироточивог (иако их у свом писанију не истиче). Ново станиште је Богом благословено, али се у њему не сме губити душа. Марић је тај који богатства српске душе својим делима успешно преноси на америчко тло.

Ако нам понешто није јасно у вековима замршеном живљењу на просторима Балкана, онда ћемо у редовима Марићевог романа пронаћи бар део истине, која расветљава наше садашње односе на овим просторима. Марић поступно и систематично ређа дешавања кроз историју балканске трагике. Све то он уводи у композицију свога дела, па као вековни савременик и наратор преноси записане утиске и предања.

Велики терет аутентичности догађаја Марић је преузео на себе, не плашећи се другачијих тумачења.

На самом почетку *Историја зулума* нас уводи у четири позната подручја живота за време Турака. То су: *данак у крви*, *право прве брачне ноћи*, *харач* и *кулук*. Комплетна радња првог тома је трагична и потресна.

Ипак, најјачи утисак оставља *Вече пре турчења*. Каква супротност *Кнежевој вечери* пре косовског боја?! У исто време тужна и разложна одлука Вука Солде, забринутог за сигурност нејачи и будућих покољења. Вук пред тридесет пет уплаканих чељади саопштава да им се ваља турчити ради будућег опстанка. Као гром из ведрога неба је окупљенима изгледала одлука Вуковог шеснаестогодишњег сина Петра. Он је пред рођаком Јунузом (некада Михаилом) одбио да се турчи, тврдећи да му то никада не би опростио Свети Сава, а *не би ни Христ, иако је Он опростио све и свакоме*. Петар је побегао. Бежао је све док се није сетио рођака Митра Дерикучке, који је својевремено хтео да га посини, али га Вук није дао. Касније су сви хајдука млађаног осветника везивали за име Петрово. А што се Јунуза тиче, његову судбину је било лако претпоставити. Једнога јутра је нађен преклан.

Петрова мајка Анђелка пати, не знајући где јој је син. Породица Солдо се расељава, део се турчи, а Петар одлази као одметник у Дубровник код господара Перина. Пре тога се заљубљује у Босу. Касније ће свим својим будућим женама Индијанкама у Новој Шпанији дати исто име. На шпанском броду упознаје капетана Мартона, који га прихвата као сина.

У међувремену, део породице Солдо, који није примио ислам, морао је да се насели у злогласном Мрком долу. За Вука је био најтужнији дан када се његов Саво, са Спасенијом и децом, спремао да тамо живи, одбивши да се потурчи. Као да је Марић овим хтео да покаже колико је тежак крст био оних Срба који су остали уз Христа и уз своју веру.

Далеко од своје Херцеговине Петар Солдо (сада већ Педро Солер) успешно похађа војну краљевску школу, у којој бива веома запажен. Очекивало се да му одликовање за постигнуте резултате лично преда краљ Карлос III. То се није догодило, али је Педро био веома задовољан што га је добио, па макар и од краљевог службеника. Следио је и први задатак: путовање преко океана и учешће у мисијама у тзв. Новој Шпанији.

*Православни дечак из Плана доспео је на ону страну земљине кугле да ратује за ватиканске циљеве. Али Педро Солер, свестан сурових језуитских правила, схваћа да ће морати у оваквој средини бити суздржан, одмерен, практичан и лукав. Са таквим мислима Педро је са брода закорачио у нови свет. То је било у Ла Пазу, луци на рогу великог полуострва Баја Калифорнија. На територији званој Црна мрља добија задатак да непослушност робова кажњава *песницом, батином и пиштољем*. Добро знајући турски зулум над рајом, и он се сада невољно нашао у*

улози Турчина. Зато је говорио у себи: *Опрости ми, Боже. Опрости!* Захвалан је Богу што га његова мајка Анђелка не види шта ради. Небројено пута га је притискало ово осећање у новом свету. У мисији Сан Фернадо Педро среће фра Хунипера Сера, председника калифорнијских мисија 1769. године. Иако на ловорикама фрањевац фра Сера није испунио најважнију идеју експедиције: покрштавање племена у Новој Шпанији. Временом су се ствари мењале. Мирољубиве домороце су дошљаци својим понашањем претворили у веома ратоборне људе. Педро напастовање Индијанке од стране Антонија упоређује са силовањем сестре Маре од Турчина по праву *прве брачне ноћи*.

У Монтереју, у освајању тла Калифорније од стране фрањеваца, Педра је згражавала суровост шпанских војника, фрањеваца, па и фра Сера према незаштићеним Индијанцима на путу покрштавања домородаца. Педро је до тада веровао да таква суровост не може да се очекује од човека који је тако предано служио Богу. Па ипак, за њега је фра Сера био и остао свети човек.

Марић у свом делу даје обиље података, толико прецизних да се има утисак да је био савременик догађаја кроз векове. Његов јунак Педро је имао стотинак деце. Осим деце из законских бракова (њих двадесет троје), он се одриче многобројне ванбрачне деце, којима ни имена не зна, али се моли Богу да му опрости грешном. *Исцрпљујућа је борба свесног себе против свесног грешног себе*.

Интересантна прича о Џо Риду који се доселио из Немачке и једном златном камену у Северној Каролини, понукала је гувернера из Калифорније да пошаље Педра и његовог сина тамо уз велику новчану накнаду.

Треба истаћи неслогу Педрових синова, фратора Стевана и Владимира, који су на оца гледали као на незрело дете. Педро се надао да ће се они вратити својим коренима, али узалуд. Нада у тако нешто је ишчезла заувек.

Касније, 1811. године, до Педра долазе ноћу три војника, говорећи му о задатку који је добио као искусан војник да пође на југ где је у јеку револуција. Тамо он одглуми да је оболио од тифуса и својевољно напушта карантин и после месец дана стиже кући. По повратку из регрутног центра, он говори да ће за њим вероватно кренути потера, па се повлачи да живи у дивљини Бел Кањона. Ту је три године био одвојен од породице. Нека друга три војника долазе по њега да буде преводилац у преговорима са Индијанцима. Он креће, а десет дана касније пронађено је тело Педра Солера без оружја и униформе. Устрељен је у потиљак. Мотив: пљачка пушке и пиштоља, који су имали баснословну вредност

на дивљем тржишту. Сазнаће се, Педрова пушка је продата за крдо од 19 говеда.

У другом тому у Херцеговини се одиграва радња временски паралелна оној у којој је описан буран живот Петра Солде (Педра Солера) у Новој Шпанији.

У Мрком долу, породица Саве Солде се консолидује уз подршку Доброг Калуђера. Удаја Јоке и женидба Јована су право славље за њихове родитеље Спасенију и Саву. Јован се жени Зором, ћерком Митра Капора. После дванаест година обиласка, престала је подршка Доброг Калуђера у Мрком долу. Упокојио се и оставио велику тугу у породици Саве Солде.

Од три породице Солда у Платој: Вукова и Шћепанова су се превериле, а Савова је отишла у Мрки до. Хајдуци прете потурченима. Живот у Херцеговини се наставља. Долази до удаје Томане – Хате за Заима. Четири сина Алије Солде 1790. се жене рођеним муслиманкама. Невесте Фатима и Рамиза су направиле план обуке намаза (молитве). Обука је почела у петак, свети дан за муслимане. Марић зналачки описује чин муслиманске молитве, намаза. Описан је и први улазак Солде у џамију. Следе описи мистериозног Мрког дола, упади хајдука, као и објашњење разлике између хајдука и ускока. Ченгић и Солдо прикупљају добровољце. За време Селима III (1789–1807) долази до побуне јаничара, који му секу главу. Марић описује Солде муслимане и Солде хришћане у првој борби у Србији. Угушен је *Први српски устанак*. Долази *Други српски устанак*, када настаје Кнежевина Србија. Марић се дотиче неизбежне Невесињске пушке.

Ферид и Ђулага не могу да замисле да су пореклом Срби и буне се против тога. Наређење да се Солде муслимани иселе наилази на одговор да они немају куд. Долази вест о победи Срба над Турцима. Одвозе се намирнице, а Марић радњу романа сели преко океана, где су заједно отац Педро и син Вук. У Калфорнији је побуна. Долази до пада царевине и безвлашће. Фрањевци губе тло под ногама. Долази до чувене Златне грознице. После рата САД и Мексика, 1846. Калифорнија постаје 31. држава САД.

Солери запоседају и Америчку реку тражећи злато. Од 1848. до 1852. је таксативно у књизи приказан пораст у тежини нађеног злата као и пораст зарада из године у годину. У то време се упознају Лазар и Фишер, који истиче да му је крштено име Ђорђе Шагић. Од обрушавања камења, повређује се осамнаестогодишњи младић Марко Давидовић. Марић наводи и цифру Срба досељеника у деветнаестом веку. У Аме-

рици Срби раде будзашто на памучним пољима и у железарама без знања иједне енглеске речи. Због тога је међу Србима за Америку настало име – Чемерика.

Марић нас упознаје и са тим да је прва српска православна црква „Свети Сава“ подигнута 1893. године у Цексону, чију градњу је на необичан начин *помогао* црногорски књаз Никола. Ово је био почетак, али и подстрек за око 200 цркава које ће Срби подићи на овом континенту.

У својој књизи *Чемерика* Марић прати Солде до наших времена. Он нам даје пасове (колена, породична стабла) Стевановог (1820), Петровог (1823) и Даниловог (1832) домаћинства. Ређају се слике Великог рата (1914), Тројног пакта, Титове Југославије. Кроз све епохе васкрс и опстанак Солда кроз четири конфесије. Управо онако како је српски народ пролазио кроз њих. Марић се дотиче и неслоге и зависти, који су основна обележја Србинова. Ту даје истинит и реалан опис страдања епископа Мардарија рукоположеног за Америку и Канаду 25. априла 1926. Треба нагласити да је овај први српски епископ на америчком континенту 2015. године хиротонисан у српског свеца.

У делу Данила Марића налазимо још један доказ да мостарска и херцеговачка чељад имају само једно име. То је *раја*, чије односе може једино власт да помути и да чак организовање Солдијаде прогласи великосрпским чином, усмереним против интереса Муслимана уз пропаганду да су Муслимани Срби. Наравно, ту је и УДБА, која истиче спрегу унутрашњег и спољног непријатеља уз контролу *извесног америчког агента који се представља као Вук Солдо*.

Упркос томе, ископавање кантара успева доказати порекло Солда муслимана уз опште одушевљење и весеље присутних. Настаје братимљење, љубљење и грљење посебног соја људи: херцеговачке, мостарске и сваке *раје* у Платној која се са правом може назвати центром света и центром срца.

Овај роман треба читати више пута и улазећи дубоко у Марићеве поруке, из њега извлачити поуке да би заувек заборавили предрасуде, окренули се породици; подизали покољења која ће проносити дух љубави кроз векове у славу Бога.

Роман се завршава хепиендом, који не треба схватити као патетику, већ једину реалну основу срећније будућности генерација које долазе.

Мито Спасевски

КРОЗ ДРАМСКИ ПРОЗОР САШЕ ОГНЕНОВСКОГ

(Сашо Огненовски, *Чаробни компас : Драмски комади за децу*,
Београд: Алма, 2017)

Драмско стваралаштво својим стваралачким специфичностима представља посебан књижевни облик ауторове промисли, а нарочито зато што је драма сложен и комплексан чин изражавања књижевне опсервације и укупне ауторове сублимације.

У савременој македонској књижевности драмско стваралаштво представља значајно поглавље. Насупрот наглашенијем поетском стваралаштву, а без сумње ту су прозна жанровска и родовска изражајност, приметно је да савремено драмско књижевно стваралаштво није није распрострањено као остали стваралачки модели и поглавља. Као и по свом савременом обрасцу, тако и по квантитету, чини се да оно није присутно у обимности еквивалентној његовој уметничко-естетске релевантности и позиционираниости.

Ипак, координате драмске књижевне објаве презентирају видно респектне, можда не по обиму, али свакако по свом стваралачком прогласу савремена књижевна остварења. У њихово устројство се свакако убраја и аутор Сашо Огненовски. Његове драмске поставке насловљене као „Обична бајка“ и „Чаробни компас“ су допадљив књижевни поветарац савременог македонског литерарног гласа.

Супститутивна компонента комплекса „Чаробни компас“ су новогодишњи комади за децу „Новогодишњи споменар“, „Новогодишње забуне“ и „Новогодишњи карусел“, као и драмски комади „Обична бајка“ и „Чаробни компас“.

У мозаику „Новогодишњег споменара“ дефилују десетак књижевно-драмских ликова међу којима су: Стара година, Јана, Горан, Мен-

де, Зиги, Дамјан, Деда Мраз итд. То је игрив текст за децу у окриљу актуелног драмског комада.

У сценско-моделативни формат устројена је и „Обична бајка“. У сплету савременог литерарно-драмског изазова, али и у токове традиционалне матрице народне бајке, осмишљена је композиција ове драмске синтезе лика Оливера и његове акције, али и ликова Краљевића Марка, Дуње Ђузели, виле и Змаја.

У драмским поставкама „Чаробни компас“, „Новогодишњи карусел“ и „Новогодишње забуне“, аутор Сашо Огненовски ствара необичан драмски концепт, при чему анимира три нове степенице свог драмског стваралачког опуса. Наиме, у конзистентној композицији ликови декларишу аутентичност у њиховој пројекцији, како и релевантност драмског приказа. Такви су Дина, мајка, отац и остали ликови драмског текста „Чаробни компас“, а у тај вредносни контекст су и прикази активности ликова Ангелине Пистаћ, Принц Петар Мраз, Коко Моко, Борка Играорка и остали ликови у „Новогодишњем каруселу“, као и прикази врло интересантних патуљака и духчића у „Новогодишњим забунама.“ Управо та радња, казаће аутор Сашо Огненовски, дешава се у данашње време свуда по свету.

Допадљив стваралачки приступ и екранизација радње и јасно исказане језичке формуле са прогресивним драмским деловањем одређени су у овом приступу, чиме постају стваралачки део савременог драмског македонског књижевног мозаика.

Бојан Рајевећ

БИЉЕШКЕ УЗ САЗНАЊА РОБЕРТА НИМАНИЈА

(Перица Јокић, *Сазнања Роберта Ниманија*, Београд: Алма, 2018)

Иако правила тумачења књижевних дјела налажу да се о фиктивним јунацима говори као о искључиво папирнатим ликовима, Роберта Ниманија не можемо да посматрамо тако. Роберт Нимани је више од фикције. Алтер его Перице Јокића и дословно је прекорачио границу која фикцију дијели од реалног свијета великодушно позајмивши своје име и презиме свом творцу. А Перица Јокић, узевши име од свог јунака, са њим се у потпуности идентификовао. Подијелио је са њим његов поглед на свијет, његову зачућеност пред свијетом у ком се обрео, као и његова сазнања о том свијету. Отуда су *Сазнања Роберта Ниманија* сазнања до којих је могао да дође само неко попут Роберта Ниманија.

Сазнања Роберта Ниманија почињу причом под насловом *Пролог* која настанак свијета објашњава старом претпоставком о текстуалној узрочности свијета. И у почетку бјеше ријеч, зар не? По Ниманијевом јеванђељу, ништа није створено док текст није створен. Свијет настаје стварањем текста. И не само свијет, него и све у њему и око њега. Укључујући и самог Створитеља који је морао да створи свијет да би имао публику (*Да свјатитсја имја моје*). У причи *Први докторат* Ева сазнаје за своје и Адамово име такође путем текста, из Библије. Јокићеви јунаци до сазнања долазе тако што се према свакој предметности у свијету одnose као да се са њом први пут срећу. Зато и сазнања до којих долазе, иако нам нијесу непозната, дјелују нама читаоцима као да први пут за њих чујемо. Читалац има утисак да је намјера Јокићевог приповједача управо таква: да се свако сазнање до којег је људска цивилизација досад дошла изнова преиспита и да се сазнања до којих се тим преиспитивањем дође представе као Јеванђеље по Роберту Ниманију. Или Перици Јокићу. Стога не чуди што је и прича о кључном догађају из националне

историје, Косовском боју, добила наслов *Истина о косовском поразу*.

Јокићевим сочињенијима не недостаје ни референтности на савремени, а зашто не рећи и свевремени политички тренутак. У то нас рјечито убјеђује прича *Шизофренија* која још једном, на зачудан начин, актуелизује везу носилаца највиших државних функција са одређеним осјетљивим стањима.

Веома битан стваралачки поступак Перице Јокића везан је и за логику апсурда, о чему свједоче приче *Три, два, један – бум!* и *Шифра: бомба*, које чине контрапункт причама о настанку свијета јер говоре о пориву за његовим уништењем који је, изгледа, уписан у људски код. У обје приче чије смо наслове поменули током овог пасуса, присутно је ослањање на читаочеву перцепцију стварности којом се приповједач поиграва и која му служи као мотивација за грађење апсурдних ситуација. За чињеницу да је читалац жив, приповједач каже да је он направио да то тако изгледа, што нас подсјећа на класичну епизоду из *Дон Кихота* у којој витез тужног лика, у радњи друге књиге овог великог романа свјетске књижевности, налази прву књигу и открива да није ништа друго до књижевни лик. Ово се сматра најтрауматичнијим доживљајем који је књижевност дала читаоцу.

Не поиграва се приповједач у *Сазнањима Роберта Ниманија* само перцепцијом читалаца, поиграва се и сопственом, што видимо у причи *Крчмарица и пијанци*, у којој се прекид приповиједања мотивише прекидом филма приповједача усљед вишка промила алкохола у крви. На поигравања процесом перцепције наићи ћемо и у причама *Усамљено запажање* и *Далтонисти*.

Необична приповједачка способност Јокићевог приповједача огледа се и у томе што је у стању да наше увијек актуелне друштвене прилике и неприлике, као што је та што починиоци злочина пролазе некажњено, апсорбује својим зачудним наративима и да апсурдном стању у нашој свакодневици додијели исто таква, апсурдна објашњења. Ко исправност претходно изнијете тврдње жели да потврди или оповргне, може да прочита Јокићеву причу *Убиство за црвени картон*. Тема насиља заступљена је и у причи *Претакање воде*.

У *Сазнањима Роберта Ниманија* затичемо и приче које се поигравају конвенцијама одређених жанрова. У причи *Биограф* проблематизирана је улога писаца овог жанровског профила, као и принцип селекције личности чијој ће биографији од самог рођења биограф поклонити па-

жњу. Да Перица Јокић не пристаје на устаљене конвенције говори и прича на крају књиге под насловом *Ласер 007*, гдје је Јокић одмаком од нормe „освјежио“ и начин писања биографије. Тако је биографија овог писца и сама постала прича и тако су се у Јокићевом дјелу још једном помијешали фикција и стварност и потврдили да је, иначе непробојна граница између њих, у Јокићевом случају, изразито пропустљива.

Необичност Јокићеве слике свијета илуструје нам и прича *Црни ауди*. Она нам открива Јокићеву склоност одбијања виђења стварности на прву лопту. Овдје је крајње необичан низ возачевих невоља (немогућност умицања аутомобилима иза себе и претицања оних испред себе) у поенти објашњен логичном чињеницом да се аутомобил налази на платформи шлепера који преноси нове аутомобиле, испод чекића. Писац *Сазнања* овом причом показује раскошно умијеће да нас, у литерарне сврхе, преплаши свакодневним ситуацијама, сутеришући и страховитост и језу самог свијета на такав, индиректан и ослобађајуће комичан начин.

На сличном принципу почива и прича *Оџачар грла* која „објашњава“ поријекло познатог бренда бомбона.

Задивљујућа је и прича *Опера*. Она се поиграва легендом да оперски пјевачи високим тоновима могу да разбијају стакла. Овдје је та њихова способност доведена у везу са истом код обијача, што доводи до промјене структуре читавог једног града. Моћ оперских пјевача да разбијају стакла узрокује одлуку да се банке у Милану отварају што даље од Миланске скале. Слично се „понаша“ и прича *Без доњег рубља* која „игра“ на миту о сексуалном животу научника.

Јокић доноси новине и у схватању жанровских конвенција кратких прича. Открива да кратке приче могу бити толико кратке да их и нема. Из приче *Празна прича* изостају, губе се, нестају из читаочевог видокрута и јунаци и радње и простор и вријеме и мотиви, све што традиционално чини приче. Треба напоменути да је Јокић, осим ове, „написао“ још двије празне приче и насловио их *Празна прича II* и *Празна прича III*. У телефонском разговору рекао ми је да му је намјера била да опетовањем празних прича реферише на нашу савременицу, у којој је много празних прича. И успио је! Овдје се треба сјетити музичког пандана Јокићевих празних прича – композиције Џона Кејда која носи назив *4'33"*, која се састоји од четири минута и тридесет три секунде тишине и може да се изводи на свим инструментима. Ово дјело се, заправо, састоји од зву-

кова које слушалац чује док се оно изводи. Кејџ свједочи да је током њеног првог извођења могло да се чује струјање вјетра, да се током другог чуо звук падања киша, а да су већ током трећег људи почели да сами производе звукове тако што су разговарали или излазили из сале у којој се изводила композиција. Као и Кејдова композиција, и Јокићева прича скреће нашу пажњу на извантекстовне приче и, заиста, колико год пута да „читамо“ Јокићеве празне приче, паралелно доживљавамо и празне приче из стварности. Јокић нас је и овог пута убиједио да су његове приче више од фикције!

Приче Перице Јокића је готово немогуће тематски груписати јер он од приче до приче пише од „о свему“ до „о свачему“. Сваки пут му пође за руком да читаоца изненади свјежином сопствене тематике. Да би мијењао тачку гледишта, Јокићев приповједни субјект не мора да мијења и своје пребивалиште јер је у стању да пише буквално о свему што види. Тако, у причи *Оријентири*, из своје куће која се, најприје, налази, како каже, „у дивљини“ и „богу иза ногу“, нотира настајање града. Ова прича говори о развоју нове цивилизације и старом обичају да тај развој увијек захтијева рушење неке старије цивилизације. Тако ће и кућа нашег приповједача, послје свих авантура, завршити „испод механизације за рушење и одношење оронулих старинских објеката“.

Перица Јокић воли да приповиједа о такозваним одсутним догађајима, тачније о томе како до нечега није дошло. Таква је прича *О једној промоцији* са које изостају писац, књига, говорници о књизи и публика која све то слуша. Ако може прича без приче, може и промоција без промоције! Штавише, чини се да је таква једна промоција душу дала за читање, боље рећи – извођење Јокићевих празних прича.

У једном дијелу *Сазнања* долазимо до низа прича које обједињује тема најважније споредне ствари на свијету. О споредности фудбала говори прва прича из тог низа са дугим насловом: *Кратки приручник за најлакше, најјефтиније и најефикасније организовање свјетског првенства у фудбалу*. Јокић је овдје одлучио да се поигра са циклусношћу организовања свјетских првенстава сваке четири године, али то није све – поиграо се и са предвидљивошћу њихових исхода. Ове приче функционишу као демонстрације да се Јокићева апсурдна логика изванредно сналази на свим теренима, укључујући и фудбалски. Примјер су приче: *Исправна одлука*, *Травнато небо* (која и у наслову сутерише изокренутост слике свијета!), *Офсајд*, *Надокнада времена*,

Надокнада времена 2, Живи зид, Реваниш, Респект, Проглас. Примјећујемо да сви ови наслови долазе из домена обичног говора о фудбалу, али треба прочитати како у Јокићевој приповједној алхемији и обично лако постаје необично!

На необичности у приповиједању не реагује се само споља, читалачком реакцијом чуђења над необичним ликовима и радњама, већ се реагује и изнутра, из свијета текста, па тако псећи лавез *Аууууу!* из истоимене приче постаје узвик чуђења на претходно саопштено објашњење власнице која га је сексуално злостављала.

Наслов приче *Рјешавање проблема на други начин* могуће је прочитати као Јокићеву поетику у малом. Јокићев приповједни поступак могли бисмо да означимо као низ непристајања на уобичајена значења ријечи, чиме обухваћени бивају и Јокићеви јунаци, у случају приче из наслова – Михаел Шумахер.

Могуће је да је несрећан случај који је задесио Михаела Шумахера Јокића подстакао да напише и једну причу о планинарењу. *Планинарење по избору* почиње сасвим обичном реченицом којом се описује ова врста подвига: *Док су освајали један планински врх, планинари су могли да уживају у разгледању околине.* Јокић је створио хоризонт очекивања да се ради о сасвим обичном походу на планински врх, да би, затим, изневјерио то очекивање наставком у ком се саопштава да се освајање врши хеликоптером.

Сазнања се састоје из још једне приче на планинске теме – *Успостављање снијега* која на ниманијевски начин описује настанак снијега доводећи га у везу са дисциплинама скијашких скокова и велеслалома.

Неке од прича у *Сазнањима Роберта Ниманија* показују тенденцију уланчавања што је сигнализирано њиховим насловима, као што је то случај са причама *Једног земљотресног дана* и *Истог земљотресног дана*. У једној од њих актери су пар који се враћа са меденог мјесеца и види да је зграда у којој станују срушена до темеља, али на ову ситуацију реагују рутинским позивањем папагаја на интерфон да им отвори стан који је, заједно са осталим из зграде, разбацан уоколо. Ово је типичан моменат ниманијевског инвертног приповиједања: да се ситуације које искачу из свакодневне рутине доживљаја, описују, и да се на њих реагује рутински, а да се о оним које су по свему уобичајене и аутоматизоване, приповиједа, и да јунаци на њих реагују са зачудношћу. Управо овакав поступак и јесте један од оних што овим текстовима прибавља хуморне ефекте, а

читаоцу обезбјеђује бескрајно задовољство у тексту јер га удаљава од свакодневних наратива који гуше својом линеарношћу. Као и млади брачни пар који се, по рушењу своје зграде, „преселио“ у причу о пензионеру који у својој причи доживљава исти земљотрес, и он разорни земљотрес доживљава крајње спокојно – као подрхтавање кревета са осамнаестог спрата, на шта је навикао и огуглао.

Из *Сазнања Роберта Ниманија* не изостају ни приче о књижевном еснафу код нас. Илустративне су приче *Потпис*, *Побједник* и *Списак осталих учесника*, у којима Јокић осврт на институцију награда и награђивања уздиже на универзални ниво. Апсурдност ових феномена и начин награђивања налази сасвим прикладно мјесто у свијету Јокићеве апсурдне кратке прозе. Стварност се савршено уклопила, такорећи, а Јокићу је било довољно да јој нађе мјесто на страницама своје књиге. Ове приче су пародија на награђивање имена, умјесто дјела. Треба, успут, док пишемо о овим причама, напоменути да Перица Јокић, упркос изузетности својих остварења, не спада у награђиваније ауторе. Међутим, то не треба да га сјекира. Ипак је највећа сатисфакција, коју писац може да осјети, задовољство над сопственим остварењем, које је утолико веће уколико притом задовољава и читаоца. А Јокићеве приче то, без икакве сумње и чине. Напоменимо још и то да су ове приче инспирисане књижевним приликама на нашој књижевној сцени, али да у овој књизи затичемо и причу *Неподношљива лакоћа постојања* којој је аутор ових биљежака имао част да кумује, а која на још универзалнији начин говори о односу писача према својим колегама.

Атмосфера награда и награђивања јавља се и у једнореченичној причи *Комплетан говор лауреата на свечаности поводом додјеле награде за највише захваљивања у свом животу* гдје је Јокић однос награђеног и наградодаваца свеобухватио једном реченицом: – *Хвала још једном*. Од једне реченице састоји се и прича *Питање на које новинари најчешће остају без одговора*. Приче са једном реченицом нијесу ријеткост у овој књизи – чак 18 их је написано у само једној реченици! Нешто заступљеније су оне од двије реченице, њих у књизи има 23. Међутим, и када пише скраћено, Перица Јокић постиже пун умјетнички ефекат.

Аутор *Сазнања Роберта Ниманија* у стању је да умјетничке ефекте постиже и избором писма. Тако је једина прича написана ћирилицом у књизи *прича која мора да се пише ћирилицом – Смјерна старлета спасава свијет*. У њој је четирима С додијељено сасвим ново значење, оно из на-

слова, али је симболика спасења сачувана. Светињу старијих времена – слогу, замијенила је икона новог доба – старлета. Тако се Перица Јокић осврнуо на суноврат или модернизацију свијета, како се узме. Промјена система вриједности у Јокићевом приповиједању неумитно прате и промјене у језику.

У причи *Епилог* којом, логично, завршава Јокићева нова књига кратких прича, читаоцу су дати још неки сигнали о томе како треба читати и разумијевати *Сазнања Роберта Ниманија*. У првом пасусу ове приче, приповједач излаже своју поетику жанра, тј. образлаже велику учесталост кратких прича у својој књизи. То је објашњено девизом Роберта Ниманија која гласи: *најгоре је кад те смак свијета прекине у пола реченице*, што чини да све ове приче читамо са свијешћу да су настајале у страху од недоречености. Овај страх ће се показати и оправданим онога тренутка када посљедња прича у књизи заврши трима тачкама, а читалац, на крају остаје ускраћен за одговор шта се десило са Робертом Ниманијем, након што је у причи *Двобој* појахао коња. Позивање на једну од претходних прича указује на то да приче у *Сазнањима Роберта Ниманија* чине органско јединство и да се могу читати, како као самосталне наративне јединице, тако и у садејству једне са другим јер творе један приповједни свијет за који нам се понекад може учинити да је разуђен, али ова мозаичка структура јединством лика Роберта Ниманија, јединством његовог погледа на свијет, тоном приповиједања, склоношћу ка апсурду несумњиво сачињава једну семантичку цјелину којој вриједи посветити крупнију читалачку и критичарску пажњу.

Милутин Ђуричковић

ЕПСКО-ЛИРСКА ПОЕЗИЈА

(Милун Томовић Штитски, *Постојање*, Цетиње: Обод, 2017)

У данашње време, када дигитална и информатичка цивилизација доживљавају свој врхунац и прави процват, право је изненађење, али и својеврсно задовољство наићи на песничка издања, која су изворна, традиционалистичка и која подсећају на гусларско-десетерачку поезију.

Управо једно од таквих издања јесте првенац Милуна Томовића Штитског *Постојање* (стр. 73), који нас евокативно враћа у историјску прошлост, у време гуслара и усмених казивача, у завичајне древне слике и пределе, који се још увек одупиру и одолевају зубу времена.

Као што и сам наслов донекле сугерише и асоцира, овде је реч о опстојавању и одолевању на завичајном огњишту, о истрајавању у овим смутним и несигурним временима, где су озбиљно пољуљани обичаји, морал и друге духовне вредности савременог друштва. Због тога је аутор у појединим песмама (*Заспао си, Маштаније*) прилично критички оријентисан, те одређеним сатиричним и ироничним жаокама исказује свој бунтовнички став и немирење са постојећом ситуацијом у свету и око себе.

Његов глас није вапијући и очајнички, већ представља снажан отпор свему ономе што угрожава основне људске, породичне и родољубиве вредности (*Заспао си, словенски ратниче, / у времену кад ратова нема*). Песник не позива на рат и сукобе, већ настоји да својим гласом и личним етичким доприносом успостави што већу дозу оптимизма, племенитости и наде, па је због тога пун хришћанске љубави и склон је праштању.

Он пише најпре о старој родној кући и завичају, о својој породици и сећању на претке, при чему показује како се индивидуално стапа са колективним и на тај начин његова животна/ психолошка драма постаје заједничка/ историјска. Задојен гусларском традицијом и епским

наслеђем, Његошевим и библијским мудрим порукама, овај песник ствара широку и занимљиву лепезу стихова, која није само локалног и регионалног значаја (север Црне Горе, општине Плав и Андријевица), већ нешто и много шире од тога.

Из низа уједначених и разноврсних песама, својом структуром, значењем и симболиком, издавајају се следећи наслови:

- *Топовник,*
- *Стуб гранита,*
- *Дурмитору,*
- *Постојање,*
- *Глас,*
- *Дуборез,*
- *Поглед,*
- *Страшна зима...*

Песник Милун Томовић на врло илустративан начин потврђује антејску приврженост родној грудни, те вешто и надахнуто опева вечите теме и мотиве, који и те како одговарају његовом схватању уметности и погледу на живот и свет око себе. Поједине песме исписане су у првом лицу јединине, те на тај начин показују песниково духовно и емотивно стање духа, односно његово унутрашње доживљавање свега постојећег. За њега је постојање нешто више од потребе и аманета, то је заправо горштак свакодневна егзистенцијална борба у суровим условима и планинским врлетима, где су увече уз огњиште казују и певају песме, приповедају народне мудрости и умотворине. Песник показује како се се некада васпитавала деца и омладина, па се то не сме заборавити и потценити.

Поједине Томовићеве песме написане су у складним осмерцима, који се наизменично смењују и чине јединствену мисаону и логичку целину. У збирци има песама, које са истим интересовањем могу читати и деца и одрасли. Овде се, пре свега, мисли на оне стихове у којима доминирају слике о завичају, о деди, о породици и животу на планинском селу (*Реци, ђедо; Насљедник*). Скоро свака песма има неку врсте ознаке и напомене где и како је настала, односно коме је посвећена и на шта се тачно мисли. Тиме песник жели да читаоцима понуди што потпунију слику и значење своје поезије:

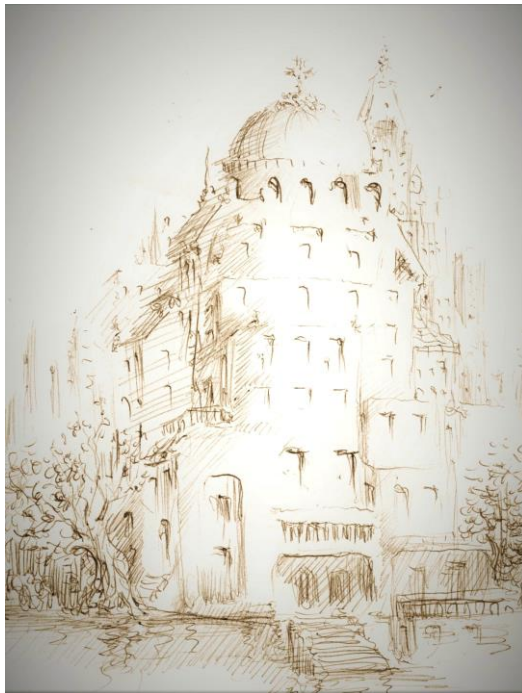
- *Оцу Светозару на Видовдан 2004.*
- *У поноћ, под орахом,*

- На Дурмитору, у Језерима, у пријатељској кући Гломазића,
- На Бадње вече код Брезојевичког манастира...

У рецензији *Међу својима*, проф. Жарко Оташевић истиче „љубав и мисаони став према тајнама овоземаљског свијета и цјелокупне свакидашњице. У њима нема мржње, јер ова душа не умије да мрзи, већ насупрот, ова душа воли све људе овога свијета. Готово из свих пјесама зраче лијепе и хумане поруке“ (стр. 59).

Други рецензент и писац поговора „Срећа је кад пазиш православље и кад су ти гусле у руци“, др Марко Кнежевић указује на „васпитну, образовну и апликативну вриједност, нарочито у смислу коришћења у завичајној настави и у гусларској поезији. Она садржи много родољубивих и патриотских порука“ (стр. 63).

Будући да се бави гусларском поезијом и уметничком скулптуром у дрвету, односно, дуборезом, Милун Томовић је потврдио да се ради о особеном и вредном ствараоцу, чија збирка завређује пажњу читалаца, нарочито оних љубитеља десетерачке традиције и народног фолклора.

Данко Стојнић: „Простор“ (2018)

Марија Јефтимљевић Михајловић

ЕРОС И ЛОГОС У ПЕСНИШТВУ МИЛИЦЕ ЈЕФТИМЈЕВИЋ ЛИЛИЋ

(Милица Јефтимљевић Лилић, *Посланице Одисеју*, Београд: Алма,
2017)

*„...све истински велико, генијално, свето у животу
човечанства било је створено интимношћу и искреношћу, која је
победила условљеност,
мистичким откривањем саме дубине
људске душе.“*

Николај Берђајев

Андрићева мисао да се треба издићи до једноставности, схваћена у широком контексту, може бити примењена и на уметничко стваралаштво. Када се после вишедеценијског књижевног рада и остварених резултата, песник врати великим а познатим темама, о којима је и најзахтевније певати, јасно је да је његова песничка мисао достигла онај ниво у коме нема дубоких тражења себе него се јасно искристалисала, а дух подигнут на „виши“ ниво јасније и боље види. Јер, о вечитим темама се одувек певало, али су само код великих песника једноставне ствари добиле свој пуни израз, односно заблистале у свом пуном сјају. Уздигнуте до једноставности – оне су и саме постале блиске оном чему стреме – савршенству.

Стваралачки и животни кредо песникање Милице Јефтимљевић Лилић може се дефинисати једном њеном реченицом из интервјуа у којој каже: „Велика људска мисао ме очарава, покушај да се живот пренесе у духовно је врло инспиративан.“ Велика људска мисао је у основи увек једноставна – савршена, и та тежња ка њој се андрићевски може именовати као бесконачна жеђ за лепотом (у свим видовима) којој лирско би-

ће ове песникиње стреми свим силама. Будући да таква тежња своје полазиште и исходиште има искључиво у духу, сасвим је јасно да свој задатак „живот пренети у духовно“ Милица Јефтимијевић Лилић остварује поезијом, и то веома успешно већ неколико деценија. Да би се написала једна комплетна песма, сматрао је Гастон Башлар, „дух мора да је претходно замисли у облику пројекта“. Али за једну поетску слику, сматра даље он, „нема пројекта“; за њу је довољан *покрет душе*. Због тога се у песничкој слици огледа *присуство душе*. Сусрет са аутентичним лирским сензибилитетом какав је сензибилитет ове песникиње, са сликама које њена поезија изазива у читаочевој перцепцији, управо се тако може означити: као *покрет душе*. Отворена, сугестивна, лирски топла и непосредна, али на широко постављеним митским и литерарним обрасцима (у дубљим слојевима је увек очигледна инлитерарност и реплицирање на одређене поетолошке теме других песника), ова нас поезија при сваком новом читању изненађује „већ познатим“, што говори у прилог наведеном да је реч о „уздицању до једноставности“ које је својствено богатом духу, какав је дух Милице Јефтимијевић Лилић, чија је жеђ за бесконачним неутажива. Видети старо „новим очима“ Б. Кроче назива *јутром виђења или спознаје*, односно *ауроралним феноменом*. За такво виђење способни су само трагаоци за духовним благом. Пролошка песма „Пенелопина клетва“, из збирке *Путотис коже* (СКЗ, 2003) говори о хотимичном поступку повезивања и продубљивања првобитно постављених тема.

Када је реч о новој збирци песника који иза себе има импозантан стваралачки опус и богату и разноврсну књижевну биографију, јасно је да се таквој књизи не може прићи *ad hoc*, него да њено разумевање увек укључује ауторов претходно изграђен песнички израз, специфичну поетику, језик и стил. Због тога с пуним правом потврђујемо већ установљене оцене, др Драгане В. Тодоресков, о стваралаштву ове песникиње: да је реч о изразито лирском сензибилитету, о поезији у којој преовладавају женственост, непосредност и бистрина, због чега се Милица Јефтимијевић Лилић сматра изразитим представником „женске лирике“ (што је само део њене поетике, иако има и сасвим „мушког“ певања у бројним њеним песма (проф. др Мирољуб Јоковић) у којима се са дубоком сатиром тумачи савремени свет. Песма „Хибернација“ из истоимене збирке, објављена 1995. о томе најбоље говори, а та линија се наставља у свим потоњим књигама, па делимично и у најновијој...

Жена је виталистички и стваралачки нуклеус, средиште физичке и метафизичке васељене око кога се, као око епигентра врте све највеће теме поезије – Љубав, Лепота, Живот, Песма. Жена у поезији Милице Јефтимијевић Лилић је дата у мноштву видова своје сложене природе. Међутим, оно што је за њу карактеристично јесте настојање да се жена да у пуноћи бића, и да се посебно апострофира њена мисаона способност (песма „Жена“ у овој збирци), то јест, њено духовно рађање и доношење духовног уз телесни живот.

С друге стране, посебан изазов у приступу новој књизи песника са већ изграђеним изразом и ауторитетом, представља то што у таквим случајевима треба трагати за новим облицима израза које песник показује, на можда нешто другачији, профилисанији и истанчанији поглед на свет, а тиме и уметност. Најновија збирка Милице Јефтимијевић Лилић, насловљена као *Посланице Одисеју*, налази се на истом стваралачком фону, односно апострофира исте оне теме којима је и раније била посвећена – Жени, Љубави и Поезији, али је животна и стваралачка зрелост ауторкина пресудно утицала на то да се оне нађу сублимиране у јасно изграђеном, језички, ритмички и поетолошки – сведенијем песничком изразу. Односно, потврђује мисао да је једна од највећих чари уметности – њена неиспривост. Треба свакако додати и богатство идеја које проширује и продубљује у новој књизи. Песма из трећег циклуса „Истина о три плача“ је развијање идеје о рађању комплетног човека са свим његовим потенцијалима које кроз живот треба да спозна и отелотвори. Ту идеју песникиња је реализовала још у својој, можда поетички најзначајнијој песми „Одвијање свитка“ (*Путотис коже*, СКЗ, 2003) у којој наглашава да је нужно сопствени уметнички потенцијал препознати и умножити у укрштају са животним околностима које ће га или изоштрити или онемогућити, као и идеју о креативном уделу трагике у спознаји бића.

Својеврсна апологија љубави – ова збирка се већ првом песмом након пролошке, песмом „Достојно јест“ представља као књига у славу Љубави, односно у славу – Живота, па се апофтегма *Cogito ergo sum* (Мислим, дакле постојим), може преформулисати у: *Волим, дакле постојим*. Семантички опсег значења које Љубав има у овој песми, достиже свој пуни израз у категоријама које су блиске ватри (светло, пламен, огањ, пожар, буктиња), па се ова и песме сродне њој могу назвати песме у славу Ероса – као принципа живота, будући да је Ерос, примордијални бог

стварања и живота. Два кључна стиха песме: „Свети огањ преносити“ и „Љубљене собом осветлити“ тако постају начело живота, врховни задатак и смисао. Из ова два стиха произилази читава поетика ове песникиње, па и ове збирке. Љубав као умножавање бића кроз стваралаштво и стварање подстакнуто љубављу, које се потом као одуховљени живот, као опредмећена мисао предаје песми, предаје другима који ће ту енергију љубави (постоји и њена песма са овим насловом) предати другима кроз поезију, јесте она синтеза живота и уметности којој песникиња тежи, јер то је де факто „осветљавање“ ближњих и суштински духовни додир са њима. Јер, љубав једина досеже до оних предела (понора) душе, где вребају страшни ужаси, али она једина досеже до врха највише духовности. Захваћено највишим од свих заноса – љубавним заносом, људско биће се преображава, „бива истргнуто из чврсто уклопљеног хабитуса његовог обичног сопства“. Милица Јефтимијевић Лилић, често пева о сопству у настојању да проникне у дубину Бића уопште и појединачног човека, те и себе, свог сопства, и у том смислу креативност доживљава као епифанију. Љубав се, каже Е. Финк, „лучи између земаљске и небеске“, али човек и у једном и у другом случају, бива повучен „преко мерила човека“.

Управо такву љубав, коју треба „испунити собом“, слави поезија Милице Јефтимијевић Лилић. Полазећи од Епштејновог схватања да је *љубав већа од оних који воле*, и да они који воле, не могавши да испуне тај бескрајан метафизички простор, пате од те празнине, *од те несташнице себе*, песникиња понавља давно изречену мисао о човековој тежњи за целовитошћу бића. Та тежња за целовитошћу бића коју је могуће остварити једино у сусрету са другим, увек изазива жâл, а он означава жељу за вечношћу. Еросу је дубоко својствен елеменат жâла, каже Берђајев. И тај жâл је повезан са односима времена и вечности. Због тога, оном који воли отворене су „очи ка бескрају“, односно *гледајући ка бескрају*, њему се отварају „очи унутрашњег вида“ – духовни поглед. Такав поглед је својствен онима који су склони интуитивном начину спознаје, а то значи сањарима, визионарима, песницима, уметницима („Ја следим то вечно знање / и ка свом умнијем лику ходим“). Управо блиске том поимању су и песме посвећене Богу (у свакој њеној збирци има таквих песма, које неки тумачи сматрају њеним најбољим песмама), као дародавцу спознаја и талената које смо, како песникиња верује, дужни да „изнова вајамо“ и умножене их враћамо, јер су нам на рођењу дати „у најам“.

Због тога нимало не изненађује то што се песникиња Милица Јефтимијевић Лилић опредељује, не случајно, за другачије позиционирање лирског субјекта него у претходним збиркама. Обраћање гласом митске Пенелопе свом чекајућем Одисеју у функцији је метафоричног „креативног писма“. Универзални мит о верној супрузи има своје дубоко симболично значење у њеном ткању и распаравању ћилима. Њено обећање просцима да се неће удати све док не изатка ћилим свом свекру Лаерту (због чега дању изаткано – ноћу распарава и тако одлаже своју „судбину“) кључна је метафора за текст, реторику, завођење речима. Још и данас се употребљава реч „текст“, који је као латински термин потекао директно из технике ткања. Пенелопа је тако прва митолошка слика „женског писања“, слагања нити које заједно стварају значење.¹ Међутим, овде је свакако реч о другој врсти чекања, у овој поезији се заправо чека саговорник који подстиче на духовни раст, и овде се Пенелопа трансформише у Шехерезаду која заводи „левајући“ (што је такође већ отелотворено у песми „Шехерезадина нова кореографија“, у претходној збирци (*Партенон звездама зидан*, Арка, Стари Колашин, 2015). Све то показује сложеност односа мисли, речи и љубави које се заправо заснивају на игри која је више од игре, која је живот сâм, у песништву Милица Јефтимијевић Лилић, односно Логоса и Ероса који стају насупрот Танатоса, као Шехерезада насупрот целата којем жели да се умили како би се спасла.

Готово све песме првог циклуса и самим насловом апострофирају Пенелопин глас, који је истовремено и глас свих који воле – чекајућих, оданих, мучених неизвесношћу повратка („Пенелопа месецом опијена“, „Пенелопин монолог“, „Пенелопин призив“, „Пенелопин завет“, „Пенелопина исповест“, „Пенелопино ламентирање“, „Солстициј Пенелопиног ума“, „Пенелопина посланица Одисеју“). Пенелопа као „неуништива слика чежње“ свој пуни стваралачки потенцијал не достиже дању – ткањем, већ ноћу – деградацијом свог рада, чиме се обезбеђује *време* кроз игру (у метафоричном смислу – игру речима), али је тај елеменат игре у уметности (поезији) безмало увек присутан. У томе се јасно може препознати *лунарни принцип* – који симболизује периодичност и обнову, раст, смрт и преображај. Ранија констатација о изразито „женском

¹ Svetlana Slapšak, *Ženske ikone antičkog sveta*, Biblioteka XX vek: Knjižara Krug, Beograd, 2006. str. 340.

певању“ Милице Јефтимљевић Лилић се сасвим уклапа у ту слику, будући да је Месец трајни симбол жене и женског принципа. У том контексту можемо разумети „Пенелопину опијеност Месецом“, односно потребу да се Одисеј појави управо у ноћи док Месец сија јер буди и страст и мисао, креативност... Основно симболичко значење Месеца произилази из чињенице да не исијава властиту светлост него попут огледала одражава светлост Сунца. Тако је и за лирску јунакињу нужан рефлекс мушког принципа како би „занела“ односно, како би њена мисао била оплођена додиром изабраника: („Све је умањено по мери одсуства / твоје појаве и траг сунца“, каже песникиња). Месец је ноћно светло. Његова светлост је рефлексивна, дакле не одупире се тами него се са њом стапа, због чега се за Месец вежу магија и контемплација. Али, његова појава је за Пенелопино „ноћно ткање“ (спој Ероса и Логоса) нужна да би „видела да тка“, то јест да би видела оно што његово постојање уписује у њену свест, спој мушког и женског принципа и рађање новог ентитета – песме. За разлику од Сунца које својом снагом подстиче непосредну спознају (илуминацију), Месец доноси смирење, стрпљиво чекање и сазревање, које је заправо интуитивна спознаја („Твоја ће самоћа процвати / пророковаше Исаија, / ја не знам како ће обликовати те то ново стање/ бдење у тишини бола...“) то је, као што видимо, ново рађање из пепела сагореле љубави. Но, Месец (чежња) не делује креативно само на Пенелопу, већ је то двосмерна релација, и она Одисеја духовно преображава и уноси виши квалитет у његову свест:

*Дођи док још вал сам што обујмљује те,
Преображава,
Док искра сам што те просветљује
Озарује ти биће
Што сопство ти умножава
Па блисташ у мноштву себе
Загледан у своја нова лица
Што врцају обиље.*

Иако је термин *солстициј* у непосредној вези са Сунцем, а не Месецом (и означава астрономску појаву када Сунце два пута годишње достиже највишу и најнижу тачку на небу изнад хоризонта, у једној од најлепших песама првог циклуса „Солстициј Пенелопиног ума“, он озна-

чава управо ту највишу тачку, односно „Месечеву мудрост“ у којој Пенелопа постаје „видовита“, односно где се дешава коперникански обрт – сада је Пенелопа у „солстицију“, на вишој тачки од Одисеја, она га више не чека, она га „рађа“ будући да га је као шкољка бисер дуго чекањем носила у себи и „дала“ му живот, те он не само духовно већ постаје и телесно оваплоћен као део тела песме чији је заматак:

*Тек видим како мој дух
тобом оплоћен надлази,
ниче нови живот,
удвојена мисао рађа слике...
Шта је човек –
мисао што вековима се обнавља.
Солстициј ума – гори,
Прасак есенције крвљу подупрт...
Ти још не видиш,
Већ тече плодова вода,
Како те рађам за трајање.*

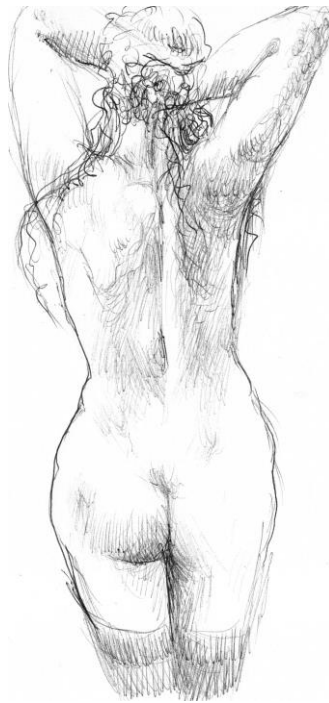
За љубавну поезију Милице Јефтимијевић Лилић већ је примећено да је карактеристична по рефлексивности као суштинској одредби, а за њено укупно певање би се с правом могло рећи да је, у доброј мери, мишљење исказано сликама, да се надовежемо на оно о певању као сликању речима. Проф. др Владета Јеротић је говорећи на прослави четрдесетогодишњице књижевног рада ове песникиње и тумачећи песму „Шифра“, рекао да је Милица Јефтимијевић Лилић више него филозоф у песништву у истој мери у којој је и жена која опева страст и емоције, тумачећи мисаони потенцијал њене поезије.

Трећи циклус у књизи, „Повратак на Итаку“, јесте синтеза Ероса и Логоса, а Итака је синоним за Поезију која се у песми истог наслова дефинише као синтеза мишљења и осећања, као спој телесног и духовног. У песми „Поезија“, ауторка не само да тумачи својства поезије као најпостојаније уметности, већ критички (делимично и ангажовано) проговара о злоупотреби поезије, о покушају да се улога поезије институционално минимализује, да „служи“ ономе што је супротно њеној примарној улози да просвећује и просветљује.

неминовностима које су је упућивале ка умности и продубљивању својих стваралачких потенцијала.

*Сила Логоса
Немерљива је
Из таме засветли и све оживи,
Све препороди.
Све њему подређено је
И све теловљује се
Да га потврди.*

Апострофирајући моћ Логоса да све преобрази, песникиња Милица Јефтимијевић Лилић је још једну стваралачку авантуру свог духа успешно овековечила на задовољство поклоника њене поезије и тако потврдила своју службу Логосу целином бића које се у њему препознаје.

Данко Стојнић: „Hairdo 2“ (2018)

Милица Јефтимљевић Дилић

ПЕСНИКИЊА ДУБОКИХ ЕМОЦИЈА И СНАЖНОГ ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ АНГАЖМАНА

(Клаудија Пичино, *Гримизна научина*, Београд: Алма, 2017)

Клаудија Пичино, позната италијанска песникиња, све је присутнија на међународној књижевној сцени. Рођена је 1970. године на југу Италије, Леће, а живи у Болоњи где ради као професор и ангажовани интелектуалац на пољу културе. Заступљена је у многим жиријима, врло често је награђивана на конкурсима за поезију и веома је присутна у савременом књижевном животу у Италији. Претходна књига *Il soffito* (*Таваница*), објављена је у Србији (и промовисана на Београдском сајму књига) а на српски језик ју је превео Лазар Мацура, велики познавалац италијанског језика који има завидан број преведених књига са овог и енглеског језика.

Клаудија Пичино је песникиња снажне индивидуалности и јасног става према свету и појавама око себе. Из тога произилази и њен активитет који даје поезију као одговор на актуелне проблеме у свету, као што су однос према деци, (дете – војник, девојчице – невесте) онима који су угрожени, према избеглицама, и из ње у први план избија дубоко хуманистички приступ људима, јасан антиратни став и социјални ангажман.

Поезија Клаудије Пичино бави се најдубљим проблемима човека модерног доба као што су дехуманизовани однос друштва према појединцима и угроженим категоријама људи.

Ипак, најснажније су песме интимног карактера, оне у којима се песникиња преиспитује о сопственом бићу, унутрашњим осветљавањима субјекта из позиције усамљене јединке која трага за дијалогом са другима и светом, која жуди за љубављу и допуном сопственог бића како би се његова потенцијалност развила и донела веће плодове. То интро-

вертно ја једним оком окренуто је ка себи а другим ка другом, ка објекту љубави која се сања. Оно је стога испуњено жудњом за целином која се може успоставити само у додиру са оним ко оличава истост са нама. Стога је његов одсјај на огледалу душе лирске јунакиње врло снажна слика у низу многих слика јарких боја насупрот сивих боја којима повремено слика свет и магле која засењује сетно лице песничког субјекта. Додир љубави ипак преображава лице и даје сјај очима жељним драгог лика, те се сваки сусрет у мислима доживљава као ново рођење, нови импулс за креативност и исписивање снажних порука љубави и мира којима се настоји ублажити свеопшти бол људи у суморним временима ратовима уморене цивилизације.

Књигу чини 58 песама заснованих на опозитним односима израслим на сећањима: ја – свет, прошлост – садашњост, рат – мир, љубав – мржња, светлост – тама, бол – радост, живот – смрт, исток – запад, као и у наслову збирке *Гримизна научина*. Овај необични синтагматски спој, оличава поимање поезије као неухватљивог пламена који је танан али видан, присутан и постојан упркос флуидности духа који га креира.

Осим тога, поетеса у своју књигу укључује и слике и текст за корице *Sergia Carlachiania* и две песме Ника Ритуљана као израз поштовања и заједничке креативности.

Књига *Гримизна научина* освојила је треће место за награду *Vetseggiando 2015*, почасну награду, у Паризу, као и најновију *World Literarry Prize*, у Истанбулу.

Књигу отвара врло снажан предговор о поезији Клаудије Пичино, из пера знаменитог италијанског песника Масима Маса у којем подробно анализира језик, метафорику и симболе поезије Клаудије Пичино, истичући дубину њене мисаоности и прегнантност стихова, експресивност и снагу љубави која је покреће на креативност.

Књигу *Гримизна научина*, са италијанског на српски превела је позната македонска песникиња, публицисткиња и преводилац, Билјана З. Билјановска, са истанчаним смислом за нијансе и музикалност италијанског језика.

Једном речју, поезија Клаудије Пичино је снажна, оригинална, пуна музикалности и мудрих сентенци које одражавају њену контемплативну природу и с разлогом је све присутнија на међународној књижевној сцени.

Сенахид Незировић

ИСКУСТВО И ЗРЕЛОСТ У СОНЕТИМА

(Борислав Гаврић, *Сонети у три круга : поезија*, Београд: Свет књиге, 2017)

Име књижевника Борислава Гаврића (р. 21/Х 1936, Ораховица на Озрену, БиХ, Краљевина Југославија), познато је широј књижевној јавности. Искуство и зрелост Борислава Гаврића дошли су до изражаја већ у његовом прозном првенцу „Човјеков пјев у времену“ (издавач: Књижевни клуб „Иво Андрић“, Тирија под Озреном, бивша СР БиХ, СФРЈ, 1991. године), који су позитивно (пр)оценили др Мирко Скакић, професор ПА – Универзитета у Тузли, те проф. др Асим Халиловић, ондашњи декан ПА – Универзитета у Тузли!

Читалац је импресиониран његовим књижевним радом и дометима. Ту пре свега мислимо на, до сада, објављена четири романа, девет збирки поезије и веома лепу монографију под насловом „Ораховица“. Добитник је и значајних књижевних награда, попут „Кочићевог пера“ (2003, за роман „На царској цести“); „Стојан Степановић“, коју додељују колеге „Вукових ластара“ – Лозница (2007, за сонетни вијенац „Озрен распоућена земља“), и „Златног пера“ (2009, за песму „Божурима Српска процвјетала“), Борачке орган. Републике Српске, Општинска организација Бијељина). Такођер, истакнимо и да је носилац „Златне значке Српског витеза“ (2012, за књижевност)!

Рођење и одрастање на прелепој планини Озрен, школовање, путовања и читање су тако лепо надахнули Борислава Гаврића да напише и своју нову књигу, овај пут, сонета. Но, зашто се баш определио за ову најтежу, мајсторску форму? Његово, пребогато, животно искуство и људска зрела виђења допринели су да из душе изнедри стихове – сонете врхунске лепоте. Књига „Сонети у три круга“, отвара се и раскриљује неизмерно лепим поетским текстом, насловљеним „Чувам те у сонету“, посветници сестри Михољки, где брат као песник показује сву могућу љубав овог света: „Остани вјечна у гори вила/ и нежна као бијела ружа/

чувам те у срцу каква си била." (стр. 5) Наиме, када сам сазнао за тужну вест о смрти његове сестре Михољке, одазвао сам се сахрани у Тузли, којом се пригодном брат Борислав обратио присутнима бираним речима. Време је протицало, а са њим и воде између завађених обала свих река овог света, тако да се у братовој души таложило сећање и жеља да учини своју вољену сестру – бесмртном, барем у сонету...

Следи, затим, први тематско-мотивски круг „Неофараони и глад(ијатори)“, саздан од четрнаест сонета и магистрала: „Демони лажу људе“, где највише долази до изражаја забринутост хуманисте и песника Борислава Гаврића за судбину свог, српског народа, као и целог човечанства – људског рода: „Жељна је Земља здравог хљеба, чојства и чистог неба./ Угрожена од ракета, хидрогена, уранија и кретена,/ Љуљушка се и колијевка гдје дријема разум Свијета“. (стр. 36). Видљиво је да у сонетима доминира шеснаестерац који помаже песнику да пречицама изнесе своје визије, стремљења, наде, размишљања и решења...

Следећи тематско-мотивски круг „Из таме видио далеко“ (Вијенац за Филипа), мајстор сонета Борислав Гаврић посветио је најчувенијем слепом гуслару Филипу Вишњићу. Магистрале „Еп Вишњић и Гусле“, највероватније инспирисане сажетом јеврејском пословицом “Blind the whole World” (Слеп је цео свет, превод: С. Н.), сведочанство су песничке страсти, а написане у осмерцу, којим је каналисао своју приврженост једној од реалних легенди наше народне/усмене књижевности, предњака од кога морају да уче и млађе генерације... руку на срце, често спремне да долазе до Знања „штелама“ и без оног правог, студиозног, рада! И овде се песник Борислав Гаврић са поузданошћу ослонио на белешку из пера Вука Стефановића Караџића, коме припадају понајвеће заслуге за све оно најбоље што је учинио за српски језик и литературу: „Исповиједи Караџићу Вуку/ Голем Филип као горска јела,/ Устани, Боже, покажи руку“! (стр. 66).

И, најзад, у трећем, завршном сонетно-циклусном кругу „Озрен распопућена земља“ (Вијенац за Озрен), наилазимо на песников крик, одбијање да се прихавти судбина за део српског народа који је кроз целу историју страдавао, што због подела, што због своје (не)просвећености. У тексту који претходи сонетном венцу, Борислав Гаврић сагледава историју из једино могуће перспективе документаристике, на тај начин, што тврди: “... Стећак је из Бан дола премјештен на узвишење у среди-

шту села, гдје га мјештани (муслимани) чувају усред свога гробља као амајлију". (стр. 68) Прецизније би се могло рећи да је реч, у ствари о „Србима Мухамеданског Закона“, како их је називао у својим текстовима и наш најпоузданији извор Вук Стефановић Караџић! Отуда читамо сонете и у веома узорним *Магистралама*:

*Од покрета велепреокрета
Земљу Србљу нагрдила пушка,
Рука туђа сјеме пелињљудска,
Елегија, Босна разапета.*

*Народ трпи док Озрен квари.
Препјевали на висини ноту,
Угађали лажном србољуци,
Спаси грешке од порока старих.*

*Тужбалице о невиној крви
Опрости нам, Маријо Пресвета,
Са Јустином срести ће се криви.*

*Ево молим, не заборави ме:
Лажно суде, нечим Озрен смета,
Озрен Србљу сачувао име.*

Истини за вољу, мора се приметити како су оба рецензента: и Драгољуб Јекнић и Глигор Муминовић разумели и добро растумачили философску димензију сонета исписаних руком мајстора Борислава Гаврића. И овом, десетом књигом под насловом „*Сонети у три круга*“, наш песник је потврдио и надмашио своју књижевну индивидуалност и све вредноте певања и мишљења, тако да ће његова књижевна звезда још сјајније сијати на овом делу неба Републике Српске, српске поезије и регије, у целини.

Ранко Павловић

ПО МЈЕРИ СОПСТВЕНОГ ДОЖИВЉАЈА

(Данијела Трајковић: *22 вагона*, зборник енглеске поезије,
Књажевац: Академија „Исток“, 2018)

Када је формирала композицију од двадесет два вагона, Данијели Трајковић ништа друго није преостало него да преузме улогу локомотиве.

Али, прво која ријеч о тој композицији. Мада именица *вагон* има само један граматички род, овдје ћемо ипак рећи да се у овој пјесничкој тканици сусрећемо са десет женских и дванаест мушких вагона. Трајковићева је, наиме, изабрала, превела и препјевала са енглеског језика десет савремених пјесникиња и дванаест песника. И одмах треба рећи да то нису пјесници, на примјер, енглеске или америчке књижевности, него они који пишу на енглеском језику, ма у ком дијелу свијета живјели.

У чему је улога локомотиве ове младе књижевнице и преводитељице која живи и ствара у Врању? Прво у томе што је, с истанчаним осјећањем за савремени поетски исказ и израз, не поводећи се за већ овјешталом валоризацијом англофоне поезије и за устаљеним обрасцима, по мјери сопственог доживљаја и вредновања бирала пјеснике чије стваралаштво жели да приближи читаоцима на српском говорном подручју. Тако ћемо у овом њеном избору (сама га назива зборником, никако антологијом) наћи добро нам познате пјеснике, дуже или краће присутне и у плановима наших издавачких кућа и на страницама књижевних часописа, али и оне с којима ће се многи читалац први пут срести у овој књизи.

Друго, поновимо да је Трајковићеву, по свему судећи и доброт зналаца енглеског језика и књижевности писане на њему, интересовало англофоно пјесништво које настаје широм свијета. Тако у овом њеном избору сусрећемо пјеснике који живе и стварају у Сједињеним Америчким Државама, Великој Британији, Ирској, Индији и Сингапуру. Неки од њих су рођени у другим земљама, или дио живота провели на дру-

гим континентима, па би се могло рећи да се тај географски круг шири на готово цијелу планету. По свом значењу и порукама – могла би бити једна од порука овог својеврсног „цвјетника“ – поезија је универзална, а језичка обиљежја јој дају само ону посебну обојеност која је чини препознатљивом у том миљеу.

У врло језгровитом, информативном прослову / предговору – да се укратко осврнемо на још једну улогу „локомотиве“ – приређивач и преводилац прецизно наводи шта га је мотивисало да начини овај и овакав избор, не скривајући да му је главна водиља, уз настојање да уврштене пјесме одражавају модерност свјетског пјесништва, била лични доживљај поезије. Ту је још значајно напоменути да је Трајковићева имала на уму да се међу читаоцима нађу посебно они који студирају енглески језик и књижевност и који су наставним плановима и програмима углавном упућени искључиво на остварења из класичне литературе.

Очито је да број изабраних пјесама не представља нужно и однос приређивача и преводиоца према заступљеним пјесницима. Ипак ваља напоменути да читалац има прилику да овдје прочита десет поетских остварења свјетски познате и признате Фионе Сампсон, док су остали пјесници заступљени са двије до пет пјесама, а неколико их само једном.

Као преводилац, Данијела Трајковић се „завукла под кожу“ сваке пјесме, осјетила њено пулсирање, колико и емоције и рефлексије лирског субјекта, доживјела сваки стих и с великом пажњом и одговорношћу у српски језик преточила онај супстрат који ће вјерно одразити суштину изворника. И поред уочљиве стилске уједначености препјева, свим јасно се разазнају особености поетике сваког уврштеног пјесника, видљива је његова мотивско-тематска опередијељеност, начин грађења поетске творевине, угао кроз који посматра свијет и – зашто и то не нагласити – његова зачућеност пред тим (савременим) свијетом.

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Никола Оташ

Милан Јовановић

ОБУЦИТЕ БЕЛЕ ДРЕСОВЕ И ПРЕДАЈТЕ СЕ! : АУТОБИОГРАФСКЕ ПРИЧЕ

(„Алма“, Београд, 2018)

„ПИОНИРИ МАЛЕНИ“

Отрешио бих се о себе када бих написао да током „мандата“ пионирског начелника одељења нисам радио ама баш ништа. Било је то послератно време када смо у строју који је личио на војнички ишли крагујевачким улицама на разне приредбе, у биоскоп, или када је требало у Шумарицама положити цвеће на хумке стрељаних.

Као разредни пионирски руководилац ишао сам поред строја. Дужност ми је била да пазим на ред и дисциплину – да се, пре свега, сви држе строја, да не буде вике, смеха, саплитања и свега што се дешава када се деца од девет или десет година нађу у великој групи. Наравно, да ме нико није слушао и тек када би се нашем строју приближио „друг пионирски“ некакав ред био би привремено успостављен. Чим би се „пионирски“ окренуо и отишао на другу страну Поп, Прока, дебели Бакић и Синиша наставили би да ме задиркују. Уз то су ми измислили и „љубавну аферу“ с неком Биљом, лепушкастом девојчицом с плавим кикицама, па су ме задиркивали певајући из свет гласа:

„Мики и Биља, то су пара два...“.

— Их, бре, ала сте досадни, па пустите Микија на миру — бранио ме је мој најбољи друг тих година Жира Циганин.

Тада смо још увек били у „нераскидивом и братском пријатељству с великим Совјетским Савезом“. На неку годишњицу која се славила у Совјетском Савезу, нас децу, „Титове пионире“, из свих крагујевачких школа изведоше да по цичи зими прођемо „маршевским“ кораком главним улицама. Затим нас постројише на раскрсници две улице у центру града.

Ту смо стајали сатима, тако ми се бар онда чинило, цупкајући у месту и дувајући у промрзле прсте. Очекивали смо да се на балкону једне зграде неко појави и да нам се обрати поводом не-знам-чега. Најзад, на балкону се указа прилика једног постаријег руског официра са огромном шапком и окићеног силним ордењем. Кроз промрзлу децу прође шапат:

— Ено га руски генерал!

Да ли је заиста био генерал, или само „обичан“ официр било је савим споредно. Оно „генерал“, па још руски, учинило нам се не знам колико велико и значајно.

Падосе команде:

— Пионери миирно! На дееесно рааавн'јс!

Затим је као у правој војсци следила команда:

— Одред на месту вољно!

Са оног балкона „генерал“ поче нешто да прича на руском. Нико га наравно није разумео, а мало ко га је и могао чути пошто је чича говорио толико тихо да је и самог себе једва чуо. Када је завршио говор зачу се млак аплауз. Нико није био сигуран да ли је то био крај говоранице или је, и он уморан од хладноће, само направио кратку паузу. Свеједно, на балкон сада изађе и неки наш пионир који Русу предаде букет цвећа. Тада неко међу децом, вероватно је то био неко од „пионирских“, дрекну:

— Нека живи велики Совјетски Савез на челу са другом Стаљином!

— Живеooo! — одјекну из стотину дечјих грла.

Избацише још неколико пригодних парола и такорећи нико и не примети када је руски официр нестао са балкона.

Опет паде команда „Мирно!“ и поново нас натераше да по оној зими у строју тумарамо главним улицама. Неко је рекао да ћемо ићи у биоскоп где се тада приказивао руски филм „Човек с пушком“, али да је сала „привремено“ заузета. Да се не бисмо смрзли наређено нам је да кружимо градом, али у строју. Други су спомињали некакву приредбу у градској Соколани. Од свега није било ништа!

Дошао сам кући промрзао и уморан када је већ почео да пада мрак. Мајка је била забринута, али и љута, јер је уобичајено време за повратак из школе било око подне. Друг Стаљин и велики Совјетски Савез спасли су ме од батина.

Perica Jokić

SAZNANJA ROBERTA NIMANIJA

(„Alma“, Beograd, 2018)

OSTAVKA

Izabran sam za ministra. Ne znam kojeg ministarstva, ali ću već neka-ko saznati.

Kao veoma stručnom za taj posao, nakon četiri godine, produžili su mi mandat. I dalje ne znam koji mi je resor, ali mi dobro ide.

Problem je što nikad neću moći da podnesem ostavku, jer ne znam na šta bih je podnio.

NEPODNOŠLJIVA LAKOĆA POSTOJANJA

Dva pisca od kojih je prvi, vjerovatno, bolji od drugoga, sretnu se u Klubu književnika. Onaj drugi se požali na veoma težak život. A ovom prvom, pošto je znao da obojica žive od pisanja, bude lakše.

POSJETA

Znao sam čovjeka, oduvijek je bio lud, ali mi nikako nije jasno šta mu se desilo te je najednom izgledao normalno.

Počeli smo da se viđamo češće, i stvarno je s njim sve bilo u redu.

Uzalud su mi objašnjavali da smo nas dvojica sada kolege i da smo u istoj sobi psihijatrijske klinike, meni ništa nije išlo u glavu.

Sačekaću još da prođe vizita, pa ako i dalje budem tu, znaću da imam opravdanje što ne mogu da mu dođem u posjetu.

BIOGRAF

Pravo je čudo kako biografi znaju koju bebu da prate, a da ona kasnije izraste u osobu o kojoj pišu.

Jedan biograf je, međutim, pišući o Kristoforu Kolumbu, bio pomalo iznenađen kad je sebe zatekao kako, ne samo da ne pominje da je Kolumbo bio moreplovac, već ni o njegovom otkriću Amerike ne zabode ni riječ.

Biograf je bio očajan kada mu je ovaj na samrti, onako uzgred, rekao da se u porodilištu neka beba do njega zvala Kristifor Kolumbo i da bi mu ona sigurno bila zanimljivija za knjigu od njega koji, eto, cijeli život ne izađe iz kuće, već samo spavaše i gledaše televizor.

Od tada biografi startuju sa više beba, pa koja upali.

ORIJENTIRI

Živio sam u divljini, na deset kilometara od rijeke, po sred zaravni, ali se to stalno mijenjalo.

Najprije sam bio bogu iza nogu, zatim daleko od grada, onda u njegovoj široj zoni, pa u predgrađu, da bi, ubrzo, moja kuća osvanula u samom gradu.

Doduše, ona je u početku bila u blizini benzinske pumpe, zatim, mosta, ubrzo mi je najbliži bio stadion, pa megamarket, onda mi je kuća bila do gradske bolnice, zatim kod zelene pijace, da bi uskoro bila na gradskom trgu, pa do restorana, i na kraju tik uz kladionicu, koja se, prema seizmološkim mapama, nalazila u strogom epicentru grada.

Neko vrijeme sam, čak, imao kuću iznad metroa, a kada se našla ispod mehanizacije za rušenje i odnošenje oronulih starinskih objekata, znao sam da više neće biti nigdje.

Taksisti su mogli da odahnu. Nijesu više morali da slušaju uvijek različita objašnjenja gdje mi je ovaj put kuća i blizu kojeg objekta.

Istina, kuća sve vrijeme nije ni mrdnula s mjesta, ali su joj se, u procesu nastajanja grada, nezaustavljivo približavali orijentiri.

Sanda Ristić Stojanović

ČETVRTINA APSURDA

(„Gramatik“, Beograd, 2017)

TAMNA GEOMETRIJA

Trougao noći ucenjuje
Jednu liniju dana
Ispovešću tačke smrti,
Zajedništvom nekoliko
Kocki u kojima se
Sabijaju vekovi.

Reč smrti hoda
Po liniji pesme
Ophrvanoj silnim tačkama
Sopstvene unutrašnje noći.

Dan crno iseče liniju
Svoju na prolaznost
I nas
Puzeći po najdužoj
Liniji noći
Koju smrt ukori
Da joj ote
Svu geometriju.

LOGOR

U logoru reči
Pesma pregleda svoje
Logoraško odelo,
Smrt odvodi poneku
Reč u gasnu komoru
Koja visi u vazduhu
Između reči prošlost
I reči budućnost.

U logoru pesme,
Reči hodaju u krug,
Oko reči život,
Iz bodljikave žice
Spašavaju reč bekstvo,
Poneka reč uspeva
Da pobegne izvan
Reči logor,
Ostale reči od
Genocida nad drugim
Rečima stvaraju pesmu.
U logoru neba,
Oluja uporno odbija
Da bude dželat,
A vetar skinu
Svoje logoraško odelo,
A ptica ostade u oku apsurd.

POZE REČI

Reč se nalakti na iluzije,
Potroši svoju senku
Na vitko telo pesme,
Odrecitova smrt unazad
Zbunjujući i samu pesmu,
Rotira reč grad
Oko sopstvenog sivila,
Ah ta reč
Zida neku kuću
Gde spratovi reči
Misle da su važniji
Od stepeništa pesme.

Reč smrt leži na boku,
Površno posmatra
Igru pesme i neke
Ostarele reči koja
Negira svet.

Reč život zasipa
Pogrešnu pesmu pitanjima
Ne gledajući pravo
U oči reči smrt,
Koja se prerušila u pesmu.

KAJANJE

Kaje se Sunce zbog
Rečitosti svog zraka na
Način smrti, taj zrak prelomljen
Više puta u umu vremena,
Desetkovan senkom pesme,
Uči prevrtljivost svetlosti
Od preglasnog nabiranja smrti
Svih mogućih svetlosti.

Kaje se reč što je
Predugo sedela do pesme,
Gledajući u pasivnost smrti,
Držeći lupu vremena
Na pogrešnom oku iluzije.

Kaje se pesma prohodala
Kao reč dete,
Što je kinjila neku
Starost sloga,
Poštapajući se o uzrečicu
vremena,
Naboranu kao uzvik starice
vremena,
Koji se gubi u jednoj
Jedinoj bori prostora.

Franjo Frančič

ZAŠTO VOLIM SRBIJU

(„Digital art“, Beograd, 2018)

OPTIMISITIČNA PJESMA

Najbolji pjesnici su mrtvi pjesnici,
oni ne traže ništa više
od društva jebenoga i od kurvinih sinova,
na strateškim mjestima uvijek njihovi ljudi,
kaže Džoni Štulić iz Belgije
neće ni da čuje za ove prostore
igra fudbal i zaboravlja
o bog te jebo, bila nekad Jugoslavija
puno krvi, malo ljubavi,
bit će bolje...ali
ali
ali
ali
ali ...
puno kasnije!

ŠAMPANJAC ZA TISUĆU EVRA

Otišo jednog ponedjeljka sa piscem Varićakom
da tražimo neki klub ili bar
a on ne pije ništa već godinama
svi su mu prijatelji davno otišli na vozu rakije
ja ćutim i pijem ono ponoćno vino
konačno sve boje, žene koje nećemo nikada jebavati plešu
plešu cijeli dan i cijelu noć

al ne za nas, lijepotice,
odu pare, ode pamet,
kad neki jebač daje flašu i kaže:
to je šampanjac za tisuću evra,
jebo mu konj sestru,
onda mrak
i Beograd, kad plače.

ZAŠTO VOLIM SRBIJU (NIJE DOMAĆI ZADATAK)

Srbiju volim zato,
jer voz iz Ljubljane kreće u 8.25 a ja imam sa sobom dva litra vina
jebu nam mater slovenački pa i hrvatski policajci, traže drogu i maštu
tamo na Dobovi nas jebu sat i više, te male plave pičke
onda se vozimo i vozimo do Šida, već popijem ta dva litra vina
konačno možemo ispušiti jednu, u Šidu ulazi starac sa Lav pivom,
još malo, pa Batanjica i željeznička stanica, trčim ko lud, da promjenim
novac kupim pivo Jelen i sjedim, gledam prema Avali, ne vidim je u
magli, onda do Savamale, pijem neko crno, jako vino, polako sjeban do
amena ne želim ništa, ne sanjam ništa, ne znam koliko je sati
ne znam kako mi je ime a ipak sam sretan, od glave pa do pete,
čujem tamo iz tame:
vrlo dobro, služimo narodu!

SJEDIM U JEDNOM BEOGRADSKOM LOKALU

Sjedim u jednom beogradskom lokalu
svuda oko mene stranci se ljube
a ja tražim oči, oči kao tvoje
dolazi policajac plavih očiju i traži mi dokumente
dižem se i polako ljuljam
batine su kao noćne sjene
pa da se jebem, opet se sjetim tebe.

Voislav Ilić

DŽENTLMENOVA ZBIRKA

(„Alma“, Beograd, 2018)

✱

Luksuz je kada te neko sluša i razume u isto vreme.

✱

Kažu da su žene loši vozači, ne bih se složio. Mene je jedna provozala kroz sva psihička stanja.

✱

Zahvalite se bivšima što znate šta ne želite od budućih.

✱

Prava ljubav nema cenu, dok pogrešna je najskuplja.

✱

Zrelost je stanje uma a ne godina.

✱

Ako odeš bez odgovora, ne vraćaj mi se sa izgovorom.

✱

Vernost je u očima, a ne u rečima.

✱

Daljina nisu kilometri, daljina je ponos koji se ne pređe.

✱

Pojave se pogrešni u pravo vreme pa ih pomešamo sa pravima.

✽

Možda sa tobom nije lako, ali je zasigurno lepo.

✽

Budi uz nju i onda kada ona nije uza sebe.

✽

Ne diraj tuđi haos, možda je za njega to mir.

✽

Tražim nesavršenu, od savršenih me boli glava.

✽

Nečije sam tišine bolje razumeo od nečijih reči.

✽

Reci želji da ti je želja dok je neko drugi ne poželi.

✽

Ponovo mi je „ništa” zbog tebe.

✽

Obuci je svojom pažnjom, to će joj najlepše stajati.

✽

Pamet je uvek u modi, samo mnogi ne prate modu.

✽

Da bih te čuo, moraš da utišaš ego.

✽

Planovi se ostvaruju samo ako se čuti o njima.

✽

Mnogo tužnih priča ljudi sakriju iza osmeha. To su jaki ljudi.

Слободан Симић

РИЈАЛИТИ ШОУ

(„Алма“, Београд, 2018)

✱

Кад су се венчавали јад и беда, Србија је ухватила бидермајер

✱

Нема места у душевним болницама.
Срећа је да још примају у ријалити програме.

✱

Требају нам политичари са визијама. А не са халуцинацијама!

✱

Купиш диплому, па продајеш памет!

✱

Болест не бира. Али се редовно кандидује.

✱

У мојој кући ја сам једини писац. Али читаоце има само струјомер!

✱

Здравље нема цену. Па доктори морају сами да је одређују.

✱

Доживео сам врхунац своје каријере. Запослио сам се!

✱

Србију може да спасе само чудотворац који лечи додиром.
Са стварношћу!

✱

Обећавају и леви и десни. Па ко не би скренуо!

✱

Треба хитно ограничити слободу кретања. Сви нам одоше!

✱

Децу нам доносе роде, а односе међнародни авиони.

✱

Наш брод лудака нема море.

✱

Нада нам уопште није умрла. Ено је доле, на психијатрији.

✱

Неко ће морати да плати, што нико нема пара!

✱

А ако ухапсе све тајкуне, ко ће нам издржавати политичаре?

✱

Ко не зна наше политичаре, скупо би их платио.
А ко их зна, то је већ урадио!

✱

Правда је слепа.
Зато судији обавезно понесите нешто опипљиво.

✱

Наравно да нисам читао ту књигу! Ја сам писац, нисам читалац!

✱

Не можемо да саставимо владу.
Имате ли слагалице за нижи узраст?

Александар Чотрић

ЉУБАВ НА РЕЧИМА : АФОРИЗМИ О ЖЕНАМА И МУШКАРЦИМА

(„Српска реч“, Београд, 2018)

✱

Прва реч је била у Бога.
Кад је створио жену, више није могао да дође до речи.

✱

Лакше је бити добар верник него добар муж.
Бог је прописао само десет заповести, а жена их издаје много више.

✱

Бог је прво створио мушкарца, па жену. Зато жене увек касне.

✱

Некад се мушкарци труде да угоде Богу, а некад жени.
Кад не угоде жени, казна је много бржа и тежа.

✱

Не мислим више на њу. Уздржавам се од грешних мисли.

✱

Одисејева лутања завршена су неславно – вратио се својој жени.

✱

Цвеће је симбол љубави, јер брзо увене.

✱

Кад се љубимо, затварамо очи.
Кад их отворимо, већ је прекасно.

✱

Разлика између вештачке лепоте и вештачке интелигенције
јесте у томе што људи за ово друго не показују интересовање.

✱

Ромео и Јулија су имали срећу у несрећи.
Њихову трагедију описао је један Шекспир.

✱

Колико на свету постоји идеалних жена?
Онолико колико има заљубљених мушкараца.

✱

Кад нас емоције савладају, онда смо победници у љубави.

✱

Слепа љубав најчешће почиње на први поглед.

✱

Од јуче смо у љубави, а тако је и дан-данас.

✱

Љубав не познаје године, али кад-тад морају да се упознају.

✱

Популарни су љубавни викенд романи,
јер многе љубави управо толико трају.

✱

Најтеже је завоleti себе,
јер је тешко остварити обострану љубав.

✱

Нисам више болесно љубоморан.
Излечио сам се кад сам открио да моја жена има другог.

Миленко Шарац

ПОПИСИВАЊЕ ЖРТАВА

(„Алма“, Београд, 2018)

✱

Био сам и ја патриота све док нисам схватио да је наша држава
њихова.

✱

Нећемо дозволити да нас неко уништи.
Толико и сами можемо учинити.

✱

У мојој држави нико ни за шта није крив.
Боже, опет је, изгледа, до тебе.

✱

Све је више лопова. Изгледа да и поштени краду.

✱

Ратујем сам против свих. Нећу ни са ким да дијелим сласт победе.

✱

Полицајац се бавио криминалом? Клин се клином избија.

✱

Ово ће да траје, рече мртавац.

✱

Ништа не питајте вођу. Док је на власти, неће одговарати.

✱

Није исто. Једни су се опекли, а други опарили.

✱

Ми бираче више не вучемо за рукаве. Одавно су голи и боси.

✱

Ја нисам изгубљен случај. Мене је жена оставила намјерно.

✱

Има нам спаса. Али пропасти хоћемо.

✱

Живјели су у дивљим објектима. Припитомљени су тек пред изборе.

✱

Доста ми је рада на црно, рече одачар.

✱

Више није негативац. Постао је нула од човјека.

✱

Боље би било да су ови наши нечији други.

✱

Цијена злата наставља да пада. Можда је тренутак да проговорите.

✱

Банке брину о својим клијентима. Прате их у каматну стопу.

✱

Реизабрана је стара власт. Уписао сам се у књигу жалости.

✱

Ми смо велики народ. Али има и мањих.

ИЗ РУКОПИСА

Данко Стојнић: „Одбрана“

ТРАНСФЕР

Опшара око
садржи информација
прикупила
у лимбике посуде
развија
талога
који се махвато,
пре него што
суштинна
прогре
Кроз засвојене ходнике
начините
скелетима у товоју
који
попут светих мишева
не граде гнезда
него страх
да ће створити прозор
прошутити
невољу

Весна Јенчић

Александар М. Арсенијевић

АХЕРОНТ

ОПУШТЕНОСТ

„Да ми је живети с курвом, макар и ћопавом, и једноруком, као Винсент Јуродиви у пачаври-крчми у Оверу, па да ме грли курвински и да ме згрејава жалосног загрљајима безнадним, жалосним, у стрњици космичке студени! Уместо... с домаћом бештијом, хекатонхејром зловољном, која ме не грли никако, а једнако лаже, курвински. Можда ме курва и заволи, макар у пред смртној агонији, макар и нечиста, нико, недостојна, обливена самртним знојем – мене обливеденог самртним знојем, ако и ружног, зараженог и пораженог, сабрата Винсентовог по безухости, у пачаври-крчми смртности... Можда и не... Свеједно, ионако већ мртав сам... *Жалост ће трајати заувек*⁷...“ – изненади ме пријатељ, средњошколски професор философије, иначе затворен човек, самозатајни сангвиник срца, у наступу неумесне исповедне искрености, које нико не жели да буде сведок.

„Ма јок, бре, пријатељу – покушах да га умирим – остави се Ван Гога, само опуштено... Што би твој Хајдегер рекао, на сеновитој шварцвалдској шумској стази: *Gelassenheit*⁸! Омрзнула те жена, омрзнуо си жену, па сад поетизујеш брачну омразу. Кљуца те криза средовечности, просед си, пренапет, већ погледаваш у оностраност, нема ту велике загонетке. Чиста таутологија смртништва, у којој је смртник увек на губитку“ – закључих селимовићевски, пућкајући лулу и насипајући му још крушковаче, сав у роршаховски разливеном, плавичастом облаку кевендиш дуванског дима.

⁷ „La tristesse durera toujours“ – последње речи Ван Гогове, пред смрт.

⁸ Нем. – „опуштеност“.

СТИЛСКА ВЕЖБА НА АХЕРОНТУ

„Погрешно устах, погрешно сандале везах, кренух у погрешном правцу. Следих погрешну стазу, на раскршћу погрешно скренух, стигох у погрешну земљу. С извора погрешног напих се, погрешну њиву поорах, дрво засадох на месту погрешном. Погрешном богу погрешну жртву принесох. Скрививши, погрешно признах. Невин, погрешно ћутах. Погрешно дисах и уздисах. У погрешан час се угуших, под именом погрешним ме сахранише. Свагда у свему погреших. Погрешно беше ми све. Погрешно, грешан, злопатах се“ – скрушено измуца путник пред Хароном, закорачујући у чамац од црног стакла, који се светлуцао над непомичним водама Ахеронта.

„Није ти рђава исповест, стилски“ – закључи Харон, саслушавши га пажљиво. „Орфејски вешто збориш, у китњастој сведености. Међутим, лажеш, као и сви смртници који се, док земљом похотни и похлепни ходаху, заклињаху сопственим смртним животом, оним јединим надчим власти немају, да све што чине – исправно чине, да ништа од учињеног не би променили, да би све исто урадили кад би се изнова родили. Но, брале бездихани, свеједно је шта си говорио, шта ћеш говорити, речи су смртничке – ништа: новчиће очне предај, у посмртни неповрат крећеш“ – промрља премудри Чамција себи у фосфоресцентну браду, нагињући се рутински у небрзи подземни завеслај.

Драгиша Ераковић

ТРАГАЧ

ТРИДЕСЕТ МОНАХА

Догодило се то давно, када се њих неколико окупило на једном месту. Временом им се придружише и други, па их је укупно било тридесет. На белој ледини, они обучени у црно, одлучише да граде манастир. Када саградише своју прву задужбину, били су задовољни, а људима се она много допаде и назваше овај храм Азбука. Зато они наставише свој пут и своје задужбинарство. Било је ту малих и великих творевина. Свако ко их је упознао био је срећан што су они урезани у њихово доживотно знање.

Монаси су градили и граде, никада исте. Неки то зову књиге.

Тридесет бесмртника само када су заједно, стварају. Тада дарују људима оно што душа осећа. Они кроз реч, реченицу и стих, оплемењују људе, а њихово дело остаје за будућност.

И ова прича коју записах, манастир је њих тридесет, коју Творац у душу услика, а они на видело људима дадоше.

ТРАГАЧ

Шта си изгубио, па тражиш?

Време – одговори му овај.

Не тражи га. Изгубићеш још више.

Ранко Павловић

МАЈСТОРИ И МАЈСТОРИЈЕ

МЛИНАР

Млинар воли ноћу да меље жито окупано у тежачком зноју, јер тада испод млинског камена у купац заједно са брашном сипи сребрн прах мјесечине.

Покаткад кроз размакнуте поднице од тесане храстовине гледа како се доље под воденицом запјењеном омајом са млинског кола купају наге горске виле.

Када се на малој заравни крај воденице виле наиграју, рашире крила и одлете да неком другом воденичару причине радост, наш млинар скокне до куће, доведе снену жену, па на лежају од папрати дуго покушава да и од ње начини вилу.

Родиће нам се син, и он ће бити млинар, каже послије свега.

Тада жена од ситног млива замијеси хљепчић омајом коју млинар донесе са витала млинског кола, па га испече у жару и пепелу. Пола хљеба поједу, а другу половину оставе на грмљу крај воденице, птицама за доручак.

Док стреса листиће сасушене папрати са сукње, враћајући се кући, млинарка пјесмом буди јутро и птице.

ПЕКАР

Када му понестане брашна, пекар у млину што га покреће лахор, самеље неколико нарамака зрелог љетног дана, коју прегршт осушених љековитих трава, припремљених за зимске разговоре уз чај, комад шумске тишине и једро зрневље птичијег цвркута.

Квасца када му узмањка, помијеша дјечији кикот с мирисом цвијећа што расте у саксијама на прозорима пекаре.

Нестане ли воде, тијесто замијеси запамћеним жубором завичајног потока.

Умјесто соли, у тијесто ставља мирис липовог цвата са стабла које наткриљује пекару.

Остане ли без дрва, пећ заложу руменилом сунца на изласку, па се и кора његових хљебова тако зарумени да их не жалимо појести већ их чувамо да на њима одмарамо поглед.

За дјецу из улице пекар прави рскаво пециво од пјене ријечних брзака.

Заљубљенима дарује перече од мјесечине и љути се на њих што их не поједу, зато што се засите пољупцима.

Пекар би волио да поклања своје хљебове, али их мора продавати, јер жели да направи велику пекару у којој ће његови синови добротом хранити људе у невољи.

КАМНОРЕЗАЦ

Тражећи *жицу* по којој ће да се под ударцем чекића располути, каменорезац тражи душу у камену. Када је нађе, онда се њихове душе сједине. Она из камена грије каменорешчеву душу, а каменорешчева лијечи ране на камену, нанесене руком која се грије хладном површином одваљене стијене.

Ко сам ја, пита се каменорезац загледан у тајнопис само њему знаних графема на будућем монументу, да цијепам громаду којом је Створитељ украсио свијет када га је стварао?

Ти си Створитељева рука, и чини са мношћем што ти Он налаже, одговара му камен.

У каменој жили која пред његовим очима искри златастим прахом, каменорезац тражи живи извор, да утоли жеђ знатижеље, прије него што ће длијето и чекић принијети тајни скривеној у дубини материје која је једном апостолу дала име.

Да камен нема душу, мисли каменорезац док врх длијета приноси замишљеној *жици* која спаја и раздваја јужну и сјеверну, источну и западну страну гранитног срца, не би из његових пукотина расло најљепше планинско цвијеће, напајајући се росом, хранећи се сунцем и сладећи се соком из каменових невидљивих вена.

Сретен Петковић

КАДА СЕЉАКУ УМРЕ ЖЕНА

*1892. године, земљоделац Милан И. С. Аврамовић из Дрмне
за успомену на покојну жену Живану,
уплатио је добротворни дар од 150 динара (ондашњих)
Српској књижевној задрузи.*

Када сељаку умре жена, то је као да га из ведре неба гром погоди. Научио је у животу да се са многим непогодама носи. Да пати и да трпи њихову ћуд. Али, ово је другачије. Док је Живана била ту свака мука је лакша била. Имала је она и реч и начин да ублажи бол. Умела је лепотом своје женске душе да утреје дан. Да, човек и на коленима кад је пожели да се усправи. Немаштину да учини мањом. Глад да утоли својим знањем, да ни од чега направи нешто. Није се кочила пред несрећом. Ратова и војски се није бојала. Децу је чувала својим мислима. Тугу је знала да утеши а радост да омили и другима.

Сељаку је жена ту да тајну чува. Да га одљути кад га љутина спопадне, да грдњу свакакву истрпи а милост да жели и чека. Да му гаће и кошуљу опере и пакет пошаље у било коју војску да позову. У пакет да му стави дуњу, велику жуту и да му замирише на чежњу и да га на кућу сети, да јој се врати што пре. Да флашу ракије никако не заборави, да га пред друштвом не обрука и не постиди.

Да увек зна шта му треба. Његове важне ствари чува и да увек зна где су кад му затребају. Да га подсети ако шта заборави, али насамо да то други не виде. Ако се на кога наљути или се са неким посвађа да га одљути и помири. Она му је живот, онај који он живи у потаји. Други да га не виде, да уз њену помоћ буде мек и милосрдан, опрост да да, дарује када треба, сироте и немоћне да помогне.

Сељаку је жена ливада на којој душа његова пева. И њива коју оре са надом да ће родити. И увек роди када он добро оре и ради. И шума са највишим стаблима и вековним корењем. Жена га држи и везује за

кућу и земљу. На њу га и река сећа кад се у дубоком виру купа лети. Кад би жестину своју излио помислио би на њу. Она није ту да мисли него да чини оно што он мисли. Љути га кад зановећа али му и недостаје кад је нема.

Живану смо сахранили на гробљу Аврамовића у Дрмну, уз сву по- част коју сељак може да ода жени којој никад није рекао да је воли, али која је то знала. Тог марта, 1892. мраз је однео цвет са воћа те сам ја Жи- вани убрао тек олистале гранчице из нашег дворишта и са свећама по- нео на гроб. Знао сам добро да је она волела наше њиве и ливаде, наше воћњаке и баште. Нисам смео пред људима тугу да покажем, јер сам се бојао да се не насмеју. Није ми за мене, али Живана није заслужила по- ругу нити лошу реч.

Дочекам зору, устанем, умијем се 'ладном водом и иза куће под амбар се сакријем, а сузе ми навиру кад Живану помињем и на њу ми- слим. Онда себи пребацујем: „куче сељачко, како други људи, откаче се од ланац, по помрчину и у сенку се крију. Свугде их има и нико ги не види. Али, ја не могу Живана!“

Дању твојом стазом идем. Храним живину, појим стоку и пола- жем у јасле. Свиње и овце пуштам на пашу. Све како би ти хтела. Онда седнем на клупу испод дуда код бунара, остављам место за тебе и смо- там дуван, али не палим, нема ко ватру да ми дода. Тек после запалим, па кроз дим гледам кућу и окућницу и замишљајем како ти сад одозго гледаш и шта видиш. Да ли је све на свом месту. Да ми нешто не заме- риш. Јер кажу да се душа четрдесет дана око куће вије.

Једем само када своју Живану чујем да ми са оног прага добацује:
„Узми Милане за моју душу.“

Једем, а оно мене једе. Али попијем више пута. Флашу са ракијом, оно полакилче од ексенције из кога је и мој деда пио, сакрио сам у мле- кару тамо где га је и Живана од мене крила. Пијем и од себе га кријем. Али и попустим према себи, као да сам ја себи Живана.

Понекад се напијем и заспим. Пробудим се у глуво доба, обиђем имање, погасим светла, легнем и слушајем. Чујем сенке како се крећу по зиду. Крикне негде из дубине кос и хукне сова у шуми иза куће. Залаје пашче а ја се зарадујем јер ми је његов лавеж близак и снажи ме у овој ноћи кад се надам нечем да се из нестварности огласи. Гледам мрклину која дахће и мислим да би ми лако било да је са оне стране Живана. И

већ помисао на њу пред непознатим штити ме. И преда мном ме штити и гура да у животу кренем даље као да је она ту.

Превијем се од умора и стрепње и заспим одједном. Скочим из сна. Стока риче. Зове ме да је напојим и нахраним. Чујем лепо доле у дну дворишта да ме зове Живана. Набраја ми шта све морам да урадим да кућа не би стала.

„Мора се, каже, даље...“

И тако, време одмиче. Исплачем се тишином. Очи склањам од људи. Мислим: волео бих, Живани у спомен да учиним нешто што ће бити у корист народа. Да људи моју Живану по добру помињу. А сељак сам, земљоделац али слушам како људи причају како су краљ Александар Обреновић и књаз црногорски Данило, паметни људи српског рода, позвали Србе који могу да уплате прилог од 150 динара, то ти је скоро десет крава музара, за Српску књижевну задругу. Нисам баш сигуран да сам знао шта је то али ми они што кажу да знају кажу да је то Свети Сава радио.

Решим се. Замолим комшије да ми кућу припазе па узмем све оно што смо Живана и ја за живота стекли, те одем у Београд и уплатим. Само кажем:

„То је за моју покојну Живану и нашу децу будућу...“

И кад се вратим, живот ми мало крене. Почнем боље да спавам, једем и радим. Одем Живани на гроб па јој причам како се господа чудила да сељак даје за школу и жену...

У славу Живане

Траг приче „*Кад сељаку умре жена*“

У књизи „*Лирске песме*“ Симе Милутиновића Сарајлије у издању СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ – свеска 52. у додатку на 11. страни, штампан је именик добротвора Српске књижевне задруге. На редном броју 244, записао је да 1892. године земљоделац Милан И. С. Аврамовић из Дрмне уплатио добротворни прилог од 150. динара (ондашњих), а за успомену на његову покојну жену Живану!

Станимир Трифуновић

ДЕВОЈАЧКА КЛЕТВА

РЕЧИ

– Нисам тражио ништа. То није много – рекао сам просто, готово преплашено, палећи нервозно цигарету. Ветар је фијукао улицом Достојевског и мешао се са жагором босоноге циганске чељади, раздрагано расплинуте у позни априлски сутон. Однекуд је допирало њиштање ждребета, а са врха зграде под чијим тремом сам скривао лице од себе, од живота, од... њеног мука, титрала је у неправилним размацима реклама једне велике светске компаније.

– Напротив! Напротив!!! То је премного, то је неподношљиво много... – узвратила је ватрено гризући уснице. У очима јој је блистао бес свих поражених срдашаца овога света, свих осујећених жудњи, свих обмана и самообмана које танана девојачка душа може утиснути у своје тајноване наде. Бес утескобљених груди, белих, невиних... – Тражио си све, проклетниче. Лукавче, ласкавче... Уздао си се у све оно што ниси изговорио и добио све што смо обоје прећутали. Пред тобом сам свукла своју коштану срж, онај језиви страх од новог и непознатог мушког ребра, низ заборав ми је склиснула тута коју сам понела на раменима још као бруцошкиња, остала ти је на знојавим слабинама моја једина исконска нагост. Онај трен у којем нисам више могла узмакнути од тебе, а још мање од себе, добио си, а то је више од мене, више од живота, све што сам имала... то је.

ДЕВОЈАЧКА КЛЕТВА

...Још само када бих имао снаге да се не... осврнем. Да се не вратим, не дај боже, када бих имао снаге.

Дамар те лепоте не бих могао поднети. Нити сузице у оку које бих опет морао убрлати.

Нити властито самољубље.

У тој априлској тмини је похрањена сва моја лаж и са њом сва лаж о мени. Онај кукавичлук који ме је обогалио за живот васцели, онај откуцај срца са којим сам утихнуо заувек и у сопствену јесен ишчезао гордо. И прерано.

Остао је у тој непрозирној тмини онај густи, врели мук од чијег се еха леди крв у жилама, а надлазеће зиме јече немилосрдним ништавиллом.

Онај лепет уздаха из којег је прхнула најдубља девојачка клетва... остао је.

КАДА ВЕТАР УТИХНЕ

Када ветар утихне, останем сам. Убог и нејак. Освит се распусно простре по ледницима мојих костију а тишина злокобно завеје било.

Немушт и јалов, затворим прозорска окна, очајнички се надајући да ћу зачути шапат гласова далеких и ишчезлих... милих људи, чије одјеке је целоноћни хуј покосника таложио собном тмином. Верујем однекуд да ће укроћени у келији од чежњишта и бдења остати под лучем несанице и прозборити коју реч о себи. Где су сада, како им је у туђини, љубе ли живот као некада на пропланцима изнад града, прекрсте ли се пред починак? Да ли је виђају, можда? Да ли ме се сете... случајно?

Али авај, немо лебде слике по зидовима, отац, мати, обронци напуштеног завичаја... и стари вежер немилосрдно откуцава...

Је ли то крај времена или срце посустаје, не знам више?

Или само светлуца бисерје иња подно мојих ноздрва, на трепавицама, из груди... из мрачних углава собе која и сама, бешумно и непомично тумара самом собом...

Весна Радовић

ЉУБИЧИЦЕ ЗА АНУ

ЛЕТО НА КРФУ

Летос ме одувао ветар
Кроз време које брише
Каљаве ципеле
О црни отирач обрва
И руга се мојим песмама
Пакујући их у закључане архиве
Долазеће јесени
И оставио
На ускотрачној прузи
Што вијуга
Кроз оголеде крајолике
Минулих деценија
Збуњујући старце
Који поново уче ходати
И белог лабуда
Што се краљевски шепури
И огледа у сузи
Коју сам тешком муком родила.

Још сам, на путу, који се зове живот
Ја и лист
Што га случајно нађох
У џепу сакоа
Који сам купила
На овогодишњој распродаји
На Крфу

Уз слатки осмех продавачице
Која ме убедила да изађем на час
Нека ме виде
Војници што се повлаче
Са острва
И остављају уплаконе Гркиње
На отвореним прозорима
Белих кућа
И мртву браћу у њивама.

Још сам ту, на путу, који се зове живот...

ЉУБИЧИЦЕ ЗА АНУ

Ана, молим те
Отвори широм очи
Одшкрини прозоре
Откључај врата
Не буди на крај срца
Као она стара маслина
Што на обали мора
Ћутећи у сузама грца!

Веруј ми, нема тог сата
Који ће да ме натера
И опомене
Време је да те оставим

На миру да спаваш
Ана, пробуди се, устани
Носим ти плави букет
За под јастук, да лепо сањаш!

Ана, молим те
Не могу да понављам
Довољно је што гласно вичем
Смилуј се и погледај ме
Бар' једном у месец дана
Веруј ми, биће ти жао
Што ме не волиш
Једном кад останеш сама!

Миленко Д. Ђировић Љутички

НЕСАНИЦА

НЕСПОКОЈ

Сјећањима ретуширамо оно што бјесмо
Испредајући их у танане нити
А да ни схватили нијесмо оно што јесмо
Шта нас чека и шта ћемо бити

Простором лебде тице ко расуте ноте
Никако да нађемо смирај трајања
Испод ове плаветне небеске калоте
У овој завјетрини времена и кајања

НЕСАНИЦА

Ко ноћас врше по Кумовој слами
Те у ројевима варнице звијезде
Ко то ноћас моје уздисаје мами
Док ми мисли небесима језде

Ко то провоцира моје неспокоје
На мјесечевом диску исписане
У заборављеном стиху срочене
Сјећањем у ком су варке уплекане

Ко просипа мјесечину из небеских суда
Ко завргну неспокој у ноћишту Купидона
Загонетним шапатима варљивих амплитуда
Сјенки – монахиња днева у сјају легиона

Испијам кондире пуне мјесечине
По руковећу се мрсе чежње оджељане
Ослобођен привида из помрчине
И ријечи којима су ми мисли обуздане

ИНВЕРЗИЈА ДУХА

Својеврсна је то инверзија духа
Смрти се бојати кад је већ мртва
Зурити у се тишином непослуха
Драговољно постати њена жртва

Узалуд покушавати срести себе
Некада посумњати и да нас има
Истрошили смо се од употребе
Осјећамо да у нас зуре празнина

НОВИ ГЛАСОВИ

Никола Оташ

Слађана (Бранислава) Бушић

РАСТЕГЉИВИ ЖАР

(НЕ)РОЂЕНА БОЛЕСТ

И бићу црвена тачка
и просућу вечност у крв,
другачије нико није преживео.
И неће се родити болест
која ме неће сачувати.
И нећу памтити дане
из ког су ме ишчупали корени
и нећу заборавити посечено стабло
из наручја што ме испустило;
волећу ране разасуте по мени...
И када не буде никог да ме пробуди,
постаћу аларм.
Сваким сте чвором завезали ме за ад,
не очајавам ни кад умом сиђем.
У истој сам одећи два пута рођен.
Трећи најдуже памтим.
Остављам сваког чича Глишу
да ме сећа на трен, спокојног,
миљама далеког од смрти,
а на стопало од ње.
Под петама горим,
сабија, савија ме мисао
уместо браде никао очај
(Није) крај.
Тачка сам и ништа не бројим
сем понеког прецртаног дана

у дану када угледам
неми, неми немир
и нема ТЕ.

ОЧИ ПУНЕ ПЧЕЛА

Са бреза у нашим недрима
не дува ветар.
Не мирише багрем под ноктом,
из колена, не цвета шљива,
кад савијем главу
и прстом те по коси поздравим...
Не крију се
под очима пчеле,
не купам тишине
да бих нас у песму обукла.
Кестен ћути...
Док причаш
немам храбрости
у глас да ТИ сиђем
или те предухитрим
кад тражиш кутију за нас.

РАСТЕГЉИВИ ЖАР

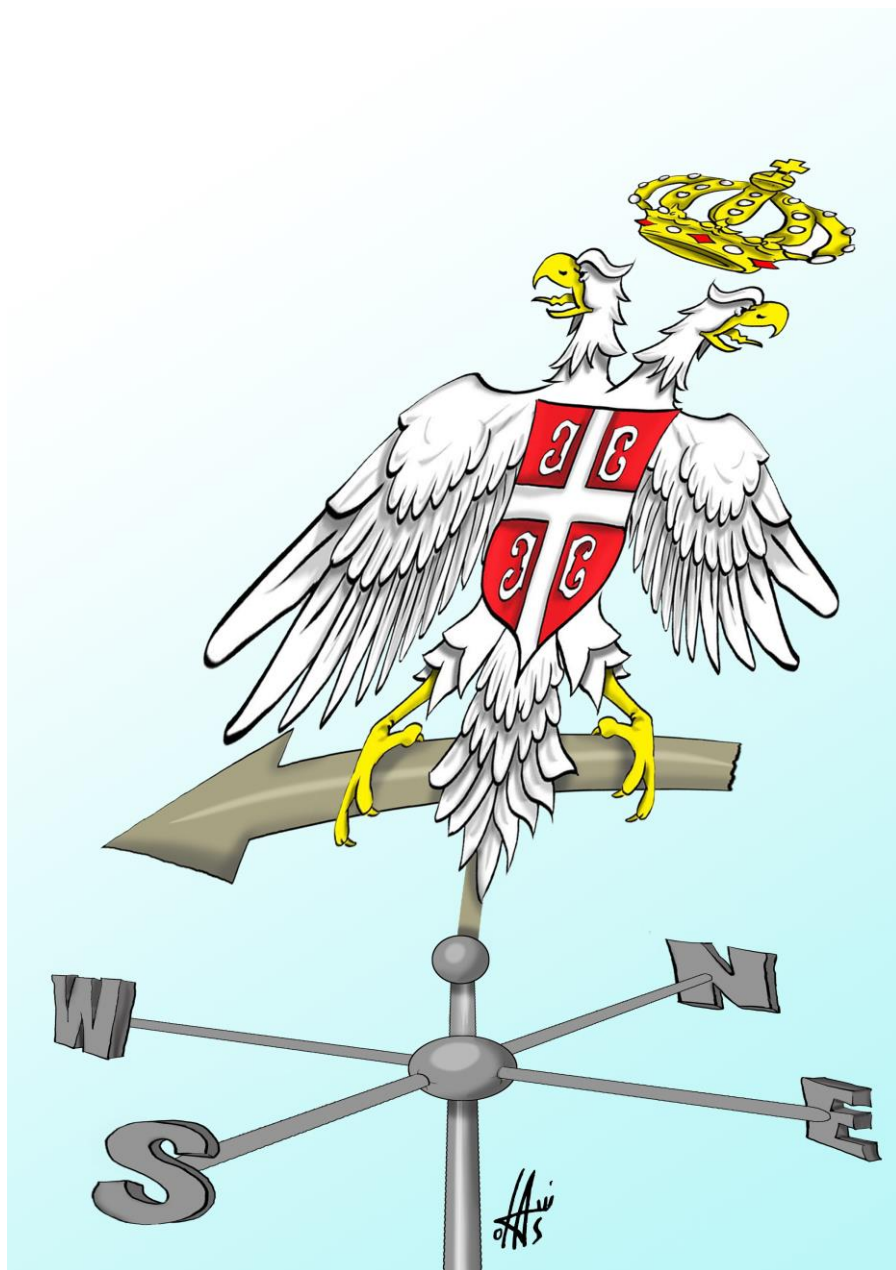
Колико ли је планина
подигло крило?
Непца изникла у жар.
Језик је растегљив у реч,
у немир, у кљун,
растегљив у љубав
кад се ћути...
За литицу закачен очај пева,
у устима земља се обрушава,
куће Ти,
суши блато душа
док мери тежину очију из
некрета,
штака ваздуха
лагано подиже мрљу света
и пушта крет,
мирује у метковима свет...
Мрави су снег исплакали
и заспали,
а ТИ,
(хоћеш ли дисати
кад тачки нестане,
а оловку не будеш имао)?!

Фатима Халиловић

КАД САМ БИЛА АЈАКА АКИЈАМА

У прошлом животу живјела сам у Јапану.
Звала сам се Ајака Акијама
И била сам берачица чаја у граду Уји.
Имала сам двадесет једну годину
Кад сам први пут гледала филмове
Акире Куросаве и кад сам се
Заљубила у њега.
Дању сам брала чај,
А ноћу сањала о томе да постанем глумица.
„Не разумијем властиту душу“ –
Говорио је Дрвосјеча у Рашомону.
Не разумијем властиту душу –
Ћутила сам у самоћи.
Имала сам двадесет једну годину
Кад сам одлучила побјећи
Из града Уји у Токио.
Имала сам двадесет једну годину кад је
Акира Куросава оженио Јоко Јагучи
И кад ми је од туге срце препукло.

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Никола Оташ

Максим Адамович Богданович

(Максім Адамавіч Багдановіч, Беларусія)

СОМНАБУЛ

Ноћ. Петролејка црвени,
догорева,
И стоји остављен чај.
Иза зида мећава пева,
Тужно звона звоне кроз крај.
Њих зујање носи из краја у крај,
И све о чему мислим ја,

Да се тамо бори с муком
зимском
Земља чврсто окована снегом:
Груди снажне тешко уздишу,
Чим дисање крене, веје ветрове,
Снегови хладни у пољу се њишу,
И понегде збаце своје окове.

СОМНАМБУЛ

Пливао је месец над земљом уснулом, мрачном
И повео њега у тамну даљину за собом.
Намамио до воде хладне, магловите, –
Тукло је срце, као риби, кроз мреже скровите.
Али месец је кроз реку светли пут провео
И са дрхтећег срца тугу развејао.
Сијала је она – сребрна пучина,
Где царује пролеће, у тај крај је одводила.
Дуго је, дуго, он тебе чекао и тражио,
И коначно се час жељени од њега није крио...
И пошао је он путем, пошао до дна:
Загрнуле су га тишина и дубина.

Превела с белоруског: Дајана Лазаревић

Ангел Ангелов
(Бугарска)

ШРЕДИНГЕРОВА МАЧКА

сада нико не зна да ли сам жива

маче да ли си ту
одговарала сам мјау а Он ми је гурао језик у уста
а прстић на доле и заборављао је да се свуче
после сам умирала од среће – несреће
на крају села у нашој најновијој кући
оној са подземним гаражама
и са 15 или можда 46 соба
тамо Он прво поче да заборавља на језик
после на прстић
а онда и на маче
после првог абортуса умирала сам сто пута
била сам пола и жива и мртва
после за Њега постадох прозрачна
за пијандуре из крчме
за учитеља који се чак изненада прекрсти
и иза ћошка поче да шишти
вештица... вештица... вештица...
прозваше ме и светицом жене
које сам додиривала за облу срећу
и светила им плод
али сам за све била невидљива
само ме пудар уважи
једном у поноћ у пољу
али није преживео до јутра
кажу – помогли су му да се обеси
на кривој шљиви
а ја сам умирала да ме неко помази
да предем и да се уплашим

тада осетих да је кућа жива
и као црна рупа
или чернобиљски реактор
хоће да ме распадне на сто живих – неживих делова
осетила сам и дркацију у подземним спратовима
који ме разгледа на 15 или можда 46 екрана
различито голу
расипа сперму али не сме да ме дотакне
зато што му се живи
тада сам у полусну закрештала
жива сам жива
не не ниси
да си жива хтела би да претерујеш
чула сам глас који ме је опсео отпозади-одозго
да туца ексером моју пут заборавивши да скине панталоне
тада ми сину да сам жива
тада сам извукла мандрагору испод криве шљиве
изниклу од пударевог семена
и узјахала сам корен као метлу
кроз време сам се пренела својој баби
убићу је мислила сам да ме не би било на овом свету
не желим да сам жива у тој кући
не желим да сам зависна од његовог прстића
не желим да сам вештица изопштена из цркве
не желим да сам икона у секти бременитих
не желим да васкрсавам као светица
не желим но
ето ме Овде и Сада и жива и мртва
изгледа са нисам успела са убиством бабе
стојим у кући која ме полако убија
и чекам некога некога да разбије чекићем
гараже мониторе
и моја осећања
реци лозинку маче да ли си ту
тада ће се Васиона расцепити на две половине
у једној од њих ћеш чути
мјау

Превео с бугарског: Милан Димитријевић

Ригор Барадулін

(Рыгор Барадулін, Беларусія)

РОМАНСА

ВИ СТЕ МИ ЖИВОТ И ЗАБОРАВ БИЛИ...

Ви сте ми живот и заборав били,
Нада и последња и прва.
За Вама сам ишао на крај света,
На острво снова, које се звало љубав.

За Вама сам ишао, и Ви сте ме водили
По стазама очаја и спасења,
И нисам знао, када ће се окончати
Са чеканим тугама тражења.

Одступао сам, а Вас хтео да стигнем,
Стидљив у југарњим својим намерама.
Река туге је текла и све се вртела
Са светлима молбе чекана обала.

У ширину бездана река утиче.
Себе сами не могу сустићи валови,
Не знам, да ли ћете још, али
Хвала Вам, што сте живели и волели!

РОМАНСА. ЧЕКАЊЕ

Чекао сам Вас од пролећа до седих,
Као што вечни сужањ јутро чека.
И Ви сте долазили понекад у снове,
Као треперава звезда, далека.

Тражио сам Вас по целој земљи,
И у свакој младој нерешеној
Ви сте узвишени и били и нисте,
Пливали као река, у поплави љуљаној.

Звао сам Вас, и глас мој се утулио
Пред лепотом, кроз векове невиђеном.
Ишао сам за Вашом сенком, –
Сенка је нестајала,
И реч дивљења је заћутала.

Живео сам чекањем и сада живим
Надом, да ћу Вас срести макар зимом.
Сагињем заснежену главу
И захваљујем над пролећним сном...

Превела с белоруског: Дајана Лазаревић

Аљес Бачила

(Алесъ Бачила, Белорусија)

* * *

Презир, злоба, људска срамота,
Клевета и неправда – колико је вас
Скривао сасвим недавни час?..
Некад сам мислио да ћу се навићи,
Бол залечити, гнев замрзнути,
И прекор ка свима напустити...
О, не! Милион пута - о, не!
УЛОВИТИ СЕ НЕ МОЖЕ НА КУКОЉУ,
ДОБРОВОЉНО СМО САМИ У ЗАМЦИ
УДАРИЋЕМО У ЛИЦЕ, НЕ ОТПОЗАДИ.
ДОСТА ЈЕ! ВЕЋ ОДАВНО!
Одавно – живот издајом купили.
Одавно – ми смо сами ланци
Отезали – размишљали, па се крили...

Сијајте ви, заставе чисте!
И нека срца бију испод исте!

1965.

(Песма говори о тешком времену у комунистичкој совјетској Белорусији.
Први пут је објављена 2017. године у Минску).

Превела с белоруског: Дајана Лазаревић

Серхиј Жадан

(Сергій Жадан, Україна)

САМОУБИЦЕ

№1 (онај што се посекао)

виолина-иронија
гудалом оштрице
додирнуће струне твојих тетива
да се простор напуни
црвеним цветањем
твог бића

а полицајац ће унети у записник

челична баријера
затворила је пут за кретање трамваја
шинама твојих крвних судова
гиљотина је прорадила
и вођа твоје руке
тешко павши откотрља се
хладном калдрмом

тело руке
као заклани петао
продужавало је да се батрга у конвулзијама
али тебе
сад је то интересовало
понајмање

№2 (онај што се обесио)

ето гледај – ти висиш као неко
тропско воће
које је већ успело
мало да иструли

или
као електрична лампа
у чијој се унутрашњости
између умирућих
молекула батрга
малецка мува
страха

или још другачије
увијаш се као глиста
на удици
сопствене смрти
гланцајући минђушу
у њеном уху

грозно је гледати
како се срозала
десетоспратна
грађевина твога тела

само нокти
на рукама и ногама
продужавају полако
да расту

и на крају ће неки селекционар
пресекавши те као јабуку
напола

видети твоја плућна крила –
обележена последњим ваздухом

№3 (онај што се разбио)

кров се види од горе
фотонегативом црног квадрата Маљевича
напољу је ноћ па није ни чудо
што по крововима шпартају месечари
у потрази за петом димензијом
бубашвабе као и људи
тешко подносе висине
па их зато на крововима уопште нема
ситан шљунак подсећа на време
кад је уоколо био океан
који се повукао а уместо њега
испод воде се појавило бело острво крова
и већ следећи месечар
осећајући у празнини некадашњу снагу воде
скаче доле

№4 (онај што се утопио)

а кад си погледао уназад
твоји трагови још су се држали на таласима
као угинуле рибе

пут је био превише дуг
полако
као нож у маслац
ти си почео да се спушташ
под воду

а паралелно са тобом
ишле су на дно
оловне полуге
твојих трагова

само је распрострт
на танкој траци воде
плутао на површини
набрекли
вишњев крст
који је нечим
подсећао на
јарбол
потонулог брода

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

Данко Стојнић: „Габ –идејни пројекат 1“ (2018)

Мирослав Писаркјевич
(Пољска)

КОСОВО

не верујем у случајности
од како ме је животни пут довео
до Пећке патријаршије
испуњен радозналошћу уђох у православни храм
пролазећи поред бодљикавих жица и оружаних снага
које су чувале верујуће у Бога од друкчије верујућих у Бога
као да Господ има више душа а све су
заратиле међусобно
за његову наклоност

ракија лозовача није ми уопште пружала отпор
расветлила је тамне путеве мога виђења

неко је упитао монахињу колико дуго је већ ту
у изолацији тачке метохијског раја
просветљена молитвама девојака
рекла је да се ту налази већ дуго
да би могла прихватити...
да је баш овде њено место

можда сам дошао овде по ту реченицу?

а можда по укусу зрелих дудиња браних са дрвета
које је вероватно давно засадио Св. Данило Пећки
плодови пуне густог сока као Христова крв
и слатко као нада тајне избављења
сок из дуговечног дуда мурге који модри

прсте и белешке
а можда ме је привукла магичност икона...
са нартекса Цркве св. Апостола
а можда Цркве Богородице
одакле је опчињавао глас Дивне Љубојевић
посвећено певајући *Агни Партхене*
пламичком од чистог воска као вера

можда сам дошао ту да запалим свећу?

монахиња је сазнала где јој је место
је не знам
али знам
поред кога

Превела с пољског: Олга Лалић-Кровицка

Људмила Рубљевска

(Людміла Рублеўская, Белорусија)

БАЛАДА О ДРВЕНОМ ХРИСТУ

На тој земљи, где има толико извора,
и у сваком – звезда падалица на дну,
Где сваки камен има своју идеју,
као мајка у дечијем сну
Где је свако брдо – бивша хумка,
а сваки од прадедова – узвик у бој,
Где живи стари задружни пастир
у својој кућици старој.
Зато што је, сигурно, цео живот свој
Гледао на своја родна тла,
Од дрвета ћилибара деда је направио
не било кога – већ Христа.
Обичном секиром, у вечерњим сатима
Дубио је борово месо.
Незграпан, сирот, груб је био,
али ипак – прави Господ.
И мајстор је очи насликао плавим,
попут лана, украс лица.
И легао је на влати ражи
трнате, као бодљикава жица.
Усред села крст се подигао,
над кућама, међу дрвећем.
И на зачуђене сељаке

њима сличан

Христос је гледао.
Из оближње цркве свештеник је дошао,
рекао је нешто о светогрђу,

Потом је крај Божијих ногу застао,
које је ексер скроз пробио,
Додирнуо је црвену боју – и
прекрстивши се, отишао.
И уплашио се он – Неверни Тома,
јер од крви не може опрати прст...
Рекли су мајстору: „Узми свој крст,
страхота је гледати на њега.“
Али су се навикли. Јер на све
можеш навићи наше људе.
„О, фолклорни! Аутентичан“ – страни господин
Христа је фотографисао,
Хтео је за доларе да га купи – али
ни да чује, мајстор није га дао.
И лила му је родна, хладна киша
на тужно лице, дрвета дар,
Са знака се спрао натпис да је ту
прикован јудејски цар.
Као вране са гробља – ноћ лети,
и рода доноси зору.
И гледа Христос са крста
на сироту Белорусију,
Исто је тужан, као и она,
и месо од њеног меса,
У селу, између извора и језера,
међу дрвећем и хумкама.
Дрвен и неспретан – Он
је наш Бог, наша земља и судба наша.
А то значи – живеће Белорусија сва,
зато што ће у одређено време
сићи Христос са крста!

Превела с белоруског: Дајана Лазаревић

Бохдан-Олех Хорончук

(Україна)

ЕТО, СРЕТОСМО СЕ ОПЕТ

твој поглед је био – као парализирајући бљесак од којег сам изгубио дах

путовали смо у једном вагону метроа

до сада сам те често сретао – у интернет-клубовима у ходницима и којекуда

осмехивали смо се једно другом не знајући – ко смо и шта овде радимо и куда идемо и зашто

али данас је све било другачије

седео сам на кожној клупи вагона читајући антологију битника – Гери Снајдера – тачније

ти си ушла у вагон – препознао сам те у трену

стала си постранце близу врата – ја сам те посматрао нетремице – као да сам те испијао

затим си се окренула – погледала пажљиво – и осмехнула се – како
то, чини ми се, умеш само ти

не знам како ти је име – то ме не занима

не знам ко си

али мене је то погодило тако као да је Гери Снајдер оживео и уселио се у своје текстове

ти си била у светлоцрвеном капуту црној сукњи и црним ципелама твоја торба је неупадљиво црна, такве су ти и рукавице

коса ти је шналама причвршћена
твоје су очи лепе и сва си – лепа
и ти си тога свесна

изашао сам за тобом из вагона метроа
возили смо се заједно покретним степеницама а после си ти кренула
и ја сам ишао за тобом – све брже и брже
више се ниси освртала и тако смо стигли до универзитета и ти си
отишла у гардеробу а ја сам – отишао од тебе
али ако читаш овај текст – знај – ја те памтим
није равнодушно према теби све што у мени живи и може да куца и
трепери – истанчано
ако читаш овај текст – имај на уму – да смо ми нашли једно друго –
али не тако као други – већ
дубље и тајновитије
а више од тога и није потребно
желим да то знаш

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

Цонка Христова
(Бугарска)

ПОКРШТАВАЊЕ

ПУТОВАЊЕ

И ако се сви наши тренуци
сакупе у један,
тај ће бити празник.
Две свеће
запаљене у пролеће,
миришљаве у јесен,
с телима од ледених висуљака.
Одричемо се
да прозремо будућност,

зато што је у прошлости
увек лето.
Свет нам је казино
у коме сваки дан
залажемо живот,
да добијемо успомене.
Тако путујемо кроз време.
Живећи по праву,
умирући по навици.

ПОКРШТАВАЊЕ

Та бол,
чаробна као успављивање
сироте сеоске девојке
на зрну грашка.
Та бол,
злослутна као буђење
и ужасан лик усамљене старице
у огледалу.
Та бол,
безнадеждна као изкорењивање
и тиха туга скитнице,
окованог постојањем.

Та бол,
очајна као ридање
напуштене и самотне земље –
остареле љубавнице.
Та бол,
пречишћена као стењање
крста, изгрђеног и нагризаног
од залазећег месеца.
Та бол,
горка као сузе
и зној, с којим човек гони
сушу из своје душе.

Та бол,
која стеже као излуђивање,
који човек плаћа
земаљски Рај.
Та бол –
окови за мисао и срце,

недодирнути светови
Јуче, данас и Сутра.
Та бол,
је неназивано име
историје.

ИЗ „ГОДИШЊИХ ДОБА“

I.

Пролеће је најсуровије годишње доба –
зачиње у својој утроби
вечерње јорговане, зумбуле,
безумну воду, распаљене наде.
А ја, очарана тим пролећним законом,
у језерским очима као пахуља се топим
и затрпавају ме твоје густе веће.

III.

Последњи сунчев зрак
уморено леже,
као лист без живота
на твоје раме.
Јесен је строга, мудра,
безнадежна и блага,
као ти, мама.

Превео с бугарског: Милан Димитријевић

Валентин Димитров
(Бугарска)

ИЗЛАЗ ИЗ СИТУАЦИЈЕ

✱

Богати имају укус, сиромашни само апетит.

✱

Азбука књижевности почиње са А: афоризми!

✱

Мерна јединица туђих успеха је сопствена завист.

✱

Важна је само она кап која прелије чашу.

✱

Сидро доказује да неко постаје потребан тек кад га бациш са палубе.

✱

Копање по прошлости других људи показало се као професија
будућности.

✱

И љубав према отаџбини може да буде из рачуна.

✱

Највећа концентрација генија је у лудници.

✱

Највећа глупост демократије је владавина већине.
Зато што су глупаци у већини.

✱

Простота је као бумеранг – не можеш да је одбациш.
Ако покушаш, убиће те у повратку.

✱

Како су могли да дају паметне бомбе глупим официрима?

✱

Да би постојала тржишна економија, потребно је да постоје купци
који купују и непотребно.

✱

Последњи се смеје глупак. Паметном уопште није до смеха.

✱

Градација: способан, способнији, најспособнији, способан на све.

✱

Нашао је излаз из ситуације – показали су му врата!

✱

Осим прве виолине, сви други су последња рупа на свирали.

✱

Глупи краду, паметни набављају.

✱

Највећа заслуга Викинга је – шведски сто.

✱

Једном ногом смо већ у Европској монетарној унији – похвали се
стонога.

Превео с бугарског: Александар Чотрић

Ихор Сичовик

(Игор Січовик, Україна)

КАМИЛА

✧

Прошлост може да нас стигне, али не и да нас врати.

✧

После тако раскошног некролога о диктатору,
народ се уплашио да не ускрсне.

✧

Сви обожавају потковицу, али, осим коња, нико неће да је носи.

✧

Да нема Америке, куд би се дели Кинези?

✧

Човека, као и аутомобил, не воле због једног детаља, већ због целине.

✧

Ратну секиру закопавају тако да је увек при руци.

✧

Паметан може постати будала. Будала паметан – никада.

✧

Најсамоуверенији је – лудак.
Он је дубоко уверен да пре њега свет није постојао.

✧

Само паметни могу направити толико глупости

✱

Највише непријатеља стиче се међу бившим пријатељима.

✱

И мала птица може да има велико срце.

✱

Ко се последњи смеје, можда се смеје последњи пут.

✱

Вода је чиста дотле док тече.

✱

Испрепаданог ничим нећеш уплашити.

✱

Ми убијамо време, а време убија нас.

✱

Гнев – то је аутомобил без кочница.

✱

Демократија – то је девојка коју користе сви, само у различито време.

✱

Пријатељ – то је последње што можеш продати.

✱

Ако се не крећеш, не сметај другима да се крећу.

✱

Чак и камила може проћи кроз иглене уши
ако од ње направите конац.

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

РАЗГОВОРИ

Никола Оташ

Милан Б. Поповић

ПОЕЗИЈА ЈЕ НЕУНИШТИВА, САМО СУ РЕЧИ ПРОМЕНЉИВЕ

(Разговор с књижевницом Јасмином Малешевић)

На Четвртом међународном конкурсy „Песник и земљотрес“, поводом манифестације „Момини дани“ добили сте Специјалну награду за лепоту поезије и Другу награду за кратку причу. Какав је осећај и можете ли нам рећи нешто више о томе? Сем ове, које су вам награде посебо драге?

Манифестацију су покренули и осмислили челници Књижевног клуба „Мала птица“ из Београда, како би сачували дело и лик великог књижевника и преводиоца Моме Димића. Част је и велики подстицај добити такву награду! До сада, ни за једног писца нисам чула са толико различитих страна, да је био изузетан и диван човек. А то је најважније! Пре свих, песници и уметници би требало да буду добри људи. Да буду у дослуху са оним што пишу, у складу са тоновима срца, мислима и поступцима.

Сем ове, посебно ми је драга награда „Милан Лалић“ коју сам добила за књигу *Скарабег*, 1992. године, када је установљена од стране иницијатора др Милана Младеновића, власника Сфаироса. Драга ми је Награда публике, на Смедеревској песничкој јесени. Друга награда на Фестивалу поезије Суботица-Палић. Прва награда за кратку причу, Часописа Акт из Ваљева...

Можете ли наше читаоце упознати са вашим књижевним почецима и првим објављеним књигама?

Поезију сам почела да пишем после прве, велике љубави, заплете-на у мрежу заноса и осећања. Десет година сам била члан и заменик председника Књижевног клуба „Ђуро Салај“. Била је то важна школа у

којој сам калила своје песништво и однос према свету, јер песници најбоље преносе усмена предања.

1990. године, Војислав Брковић и ја смо објавили заједничку књигу Рођени из исте смрти. Тада сам имала 27 година. Издавач је био Сфаирос, у то време најупечатљивија издавачка кућа, што се тиче филозофије, историје и поезије. У форми поетског дијалога, покушали смо да одговоримо на питања: „Шта је то љубав? Да ли дише нашим плућима? Да ли хвата наше мисли, као нејасне слике из сна?“

1992. године, Сфаирос је објавио и моју прву самосталну књигу, *Скарабег*, коју сам већ поменула. *Скарабег* говори о страсти, која се котрља између смрти и новог буђења. „Јер небо, раскошно од боја, само доказује, да сваки атом, исто, узвраћа светлост...“

Ексклузивитет је да сте 2001. године написали заједничку књигу „Адаме не љути се“ са истакнутом рок звездом и мултимедијалном уметницом, Александром Слађаном Милошевић? О чему она говори?

Непоновљиву музичку звезду, уметника, интелектуалца, борца за слободу мишљења и свих честица које творе васељену, упознала сам 1981. године на Ветеринарском факултету. Књига коју смо написале заједно, говори о Лилит, Богу, Адаму и Еви. Четворству које ствара и разара свет. Да би досегли рај, који је одсјај најдубље и најинтимније суштинне, они морају да буду бржи од лажи, мудрији од зависти, племенитији од себичности, стпливији од љубоморе. На крају, долази до њиховог помирења и нове, истинске комуникације, која се зове љубав. Књига је базирана на неколико библијских легенди. А благослов за њено објављивање дали су нам: професор Владета Јеротић, професор Радован Биговић и господин Петар Живадиновић. Издавач је био Драслар Партнер. На промоцији књиге, коју је осмислила као својеврстан перформанс, Слађана је била Лилит, ја сам била Ева...

Шта сте све објавили након те књиге и да ли се ваш сензибилитет у нечему променио?

2010. године објавила сам књигу поезије, Јади младог анђела. Издавач је била Асоцијација Арс ет Норма. Изгубивши се у неким пределима стварности, желела сам да потврдим свој песнички облик. Моје

видљиво и невидљиво биће су смањили дистанцу, и почели су полако да постају целина. То није била промена сензибилитета, већ ширење и продубљивање његових граница. Предговор је написао професор Ратко Божовић а поговор песник Тома Милошевић.

2013. године, Драслар Партнер објављује мој први поетски, алтернативни роман, Дневник урбане сирене. Правећи почасни круг око Земље, Сирена жели да забоду палмицу у своје срећно острво, јер зна да: „Све што се види има душу. Оно што се не види, има још већу“. Поговор за ову књигу је написао, Ненад Новак Стефановић.

2014. године, објавила сам књигу *Чарна шума*. „Сусрети који мењају дубину живота, увек почињу на зачараним местима“. Тако су се срели Лепа Девојка и Лепи Песник. Предговор је написала Тодора Шкоро, поговор Ненад Новак Стефановић. Издавач је била Штампарија Принт 2 Принт, из Београда.

2015. године, исти издавач објављује Мачкасте приче, књигу за децу, коју сам написала уз помоћ сина Теодора, када је био мали. Моји гости су били предшколци вртића Дамбо из Суботице и њихова васпитачица и песникиња Александра Сашка Ердег. Уз благослов Моше Одаловића. „Природа је све оно што нас окружује. Љубав је све оно што окружује природу.“ – мотив је ове књиге.

Песме и приче су вам објављене у многобројним заједничким књигама, зборницима, часописима. Наведите нам неке од њих.

Књига *Најлепше љубавне песме српских песникиња*, коју је приредила Гордана Симеуновић а објавио Граматик, 2013. Ту се налазе песме 99 песникиња од XV века до данас. Затим књига *Траговима мога пса*, коју су приредили професор Ратко Божовић и Маријана Рајић. Изузетне приче о кућним љубимцима које су писали познате и мање познате личности. Циљ је да се помогне напуштеним животињама и утиче на људе да их не злостављају и не остављају. Збирка кратких прича Кнез Владимир, Рефестицон, Бијело Поље. Шумадијске метафоре, Банатско перо, Књижевне новине (УКС), Часопис Бранковина из Ваљева...

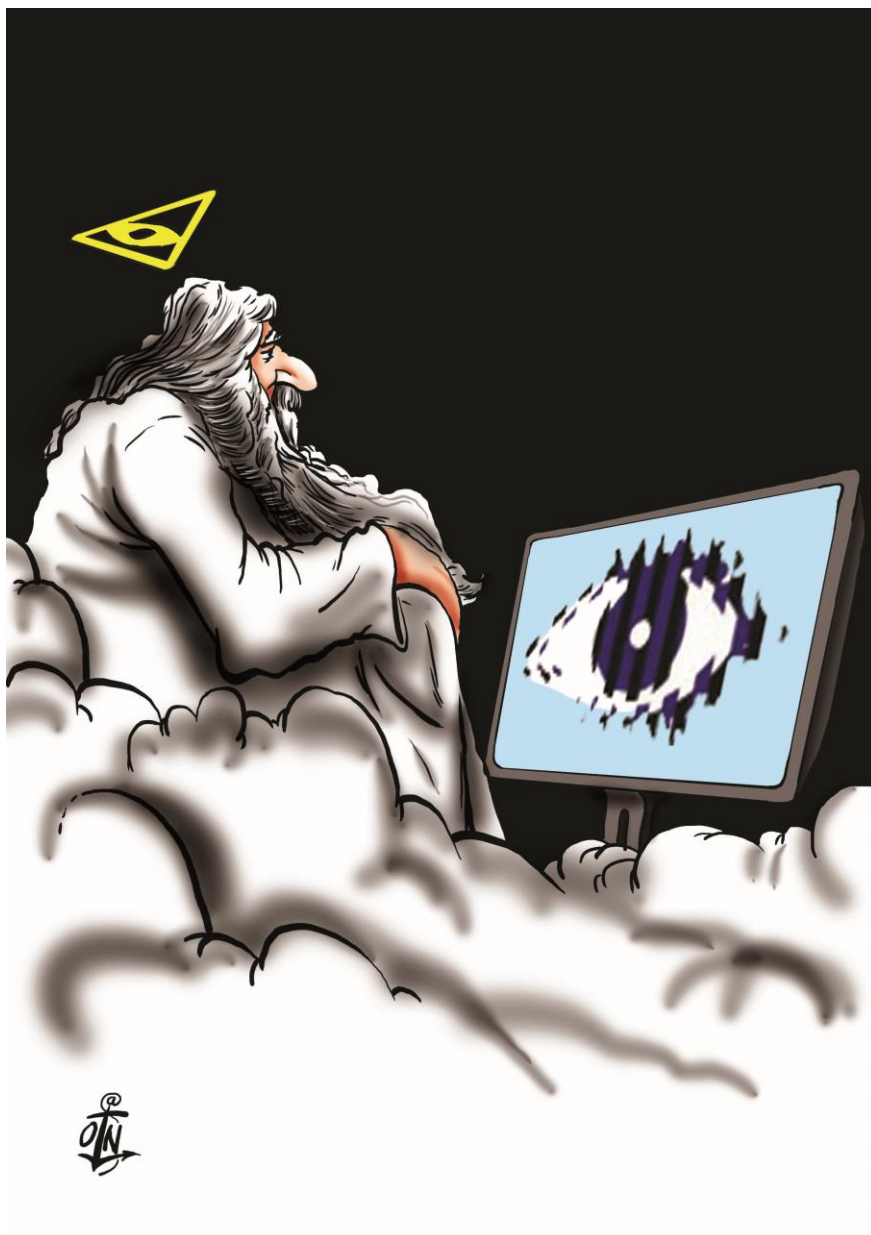
Ко су Ваши омиљени писци и како су њихове књиге утицале на Вас?

Иво Андрић, Видосав Стевановић, Стендал, Итало Калвино, Џулијан Барнс, Милијана Коматина, Д. Х. Лоренс, М. Јурсенар... Има их много! Књиге су ми помагале да многе делове себе премостим. Неке су ме померале са путање и пребацивале на виши енергетски ниво. Неке књиге су ме болеле толико, да сам једва долазила к себи. Све су оне емотивно и надахнуто утицале на моје биће и на неки начин, у царству маште, са омиљеним писцима се дописујем.

Завршили сте Ветеринарски факултет. Две деценије сте водили обућарску радњу наслеђену од оца. Члан сте Удружења књижевника Србије и од прошле године самостални уметник. Да ли то доказује да су путеви поезије увек чудесни?

Јесу, јер поезија увек води ка најлепшим деловима бића. Као што је хематопоеза стварање ћелија у коштаној сржи, тако је поезија стварање и обнављање микрокосмоса. Ако верујемо у то да је прво настала реч, поезија је пут самоостваривања, самообнављања, самоусавршавања. „Поезија је наденула име бесконачном бесмислу. Носећи пехар пун вина, открила је суштину свемира.“ И за крај још један стих: „Пре него што је створио свет, Бог је написао песму. Поезија је неуништива, само су речи променљиве.“

АУТОРИ

Никола Оташ

АНГЕЛОВ АНГЕЛ – Рођен је 1947. године у Ловечу. Професор Симфонијске оркестрације. Доктор наука са две одбрањене дисертације. Има три самосталне збирке песама и четири књиге. Преминуо је 2018. године.

Арсенијевић М. Александар – Пише кратке приче, поезију и прозу, хаику. Објавио је књиге: *Мишљење љубави* (поезија, 1991), *Обојимо Васкрс Господњи* (2009), *Јеванђеље за децу* (проза, 2010), *Свети краљ Владислав* (2016), *Свети краљ Драгутин* (2016). Заступљен у антологијама и у бројним зборницима поезије и прозе. Преводаца четрдесетак књига (са енглеског и руског). Аутор текстова у периодици, зборницима, монографским издањима. Превођен на руски, француски и енглески језик. Вишеструко награђиван. Живи у Београду.

БАРАДУЉИН РИГОР – Рођен је 1935. године у Вересовки (Совјетски Савез). Белоруски књижевник и преводаца. Објавио је седамдесетак књига песама, критика, есеја и превода. 2006. године био је номинован за Нобелову награду. Умро је 2014. године у Минску (Белорусија).

БАЧИЛА АЉЕС – Рођен као Александар Микалајевич Бачила 1918. године у селу Лешница, сада Пухавицки округ Минске области. Белоруски писаца, драматург и преводаца. Своја дела објављује од 1934. године. Збирке поезије: *Путеви* (1947), *Звезде пролећа* (1954), *Младост* (1959), *Поклоните лале* (1966), *Три богиње* (1973), *Бели брезовик* (1976). Његове песме се одликују једноставношћу и сажетошћу, па су многе и испеване. Неке од њих су: „Отацбино моја драга“, „Јасна зора“, „Бодљикава ружа“, „Звезда Венера“. Аутор је књиге о белоруском класику Максиму Богдановичу „Путевима Максимовим“ (1971). На белоруски језик је преводио дела руских, украјинских и литванских песника.

БОГДАНОВИЧ МАКСИМ АДАМОВИЧ (Максім Адамавіч Багдановіч) — рођен је 1891. године у Минску, а умро 1917. године на Јалти. Спада у класике белоруске књижевности. Познат је као песник, публициста, књижевник, преводаца, један од твораца белоруске књижевности и савремене

ног књижевног белоруског језика. Сматра се да књижевношћу почиње да се бави 1907. године. Прва његова запажена прича била је „Музика“ на белоруском језику, коју објављује часопис *Наша Њива* (*Наша Ніва*). 1914. године објављена је једина збирка песама Максима Богдановича *Венац* (*Вянок*).

Бушић Слађана (Бранислава) – Пише афоризме, песме и приче. Бави се новинарством, глумом и фотографијом. Учествује у пројекту „Млади долазе“, који се реализује уз подршку Удружења књижевника Србије.

Денчић Весна – Рођена 1963. у Београду. Дипломирани политиколог. Књиге афоризама: *У друштву се не шапуће* (1987), *Свет не може пропасти без нас* (1996), *Пут до пакла* (2001) и *Страдање у циклусима* (2007), збирка кратких прича *ИНверзије* (2003, 2007), *Идентитет* (2017) збирка песама *Подијум / Подиум* (2008), *Краљица сенки* (2011), збирка хаику поезије *Плави поглед* (2008). Превела поетски триптих *Три дана касније*, Владимира Гасијевог (2007, коаутор Олга Лалић Кровицка). Приредила панораму *Страдија данас* (2003, коаутор Владимир Јовићевић Јов), *Сатиричне приче 2003* (2004, коаутор Ђорђе Оташевић), *Сатиричне приче 2008* (2009), *Сатиричне приче 2009* (2010) и *Дневник непристајања* (2009). ЦД *Смех до бола* (2003) и *Смех до бола 2* (2005). Сарађивала је с бројним часописима и листовима. Награђивана у земљи и иностранству. Заступљена у многим зборницима и антологијама кратких прича, песама и афоризама. Превођена на пољски, руски, бугарски, македонски, словеначки, енглески, француски, немачки, италијански, румунски и баскијски језик. Оснивач и главни уредник првог електронског часописа за сатиру Етна. Живи у Београду.

Димитријевић С. Милан – Рођен је 1947. у Лесковцу. Дипломирани астроном и физичар, доктор наука. Аутор више књига о астрономији. Пише и преводи поезију. Књиге: *Песме* (преведена на бугарски), антологија *Космички цвет* (2003) и *Пред звезданим вратима* (савремена бугарска поезија, 2015). Члан је Удружења књижевника Србије.

Димитров Валентин – Рођен 1949. године у Бугарској. Писац, уредник и преводилац. Живи у Варни.

Ђуричковић Милутин – Рођен је 1967. у Дечанима. Доктор филолошких наука. Песник и прозни писац за децу и одрасле, новинар и књижевни критичар. Живи у Београду и ради као професор на Високој школи за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Члан Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. Уређивао часописе *Светионик* и *Наше стварање*. Заступљен у 35 антологија и избора. Радови су му превођени на десетак језика. Објавио је 53 књиге – 16 белетристичких (песме, афори-

зми, романи) и 37 научно-стручних издања. Добитник је награда: *Сима Цуцић* (најбоља књига за децу, 2010), Награда за најбољу дечију књигу године (Подгорица, 2010). *Раде Обреновић* (најбољи роман године за децу, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2011, 2013). Живи у Београду.

ЕРАКОВИЋ ДРАГИША – Рођен 1951. године у Нишу. Пише кратке приче, песме и афоризме; објавио је књиге песама: *Задужбине*, *Перивој љубезни* (*Врт љубави*), *Пијана времена*, *Азбучник православних манастира на тлу Србије*, заједничку књигу *Дружење са вековима* (заједно са Ј. Ђурић и М. Митковић), *Азбучник српских православних манастира ван Србије*. Заступљен у више од сто педесет зборника поезије и кратке приче и неколико антологија. Превођен. Живи у Нишу.

ЖАДАН СЕРХИЈ – Рођен је 1974. Песник, прозаиста, есејиста, преводилац. Члан је асоцијације украјинских писаца. Учесник бројних мултимедијских пројеката. Збирке песама: *Бележница* (1995, 2005), *Генерал Јуда* (1995), *Пепси* (1998), *Баладе о рату и обнови* (2001), *Историја културе почетка века* (2003), *Марадона* (2007), *Етиопија* (2009), *Лили Марлен* (2009). Проза: *Биг Мек* (2003, 2007, 2011), *Депеш Мод* (2004), *Химна демократске мелодије* (2006), *Ворошиловград* (роман, 2010). Објавио је и већи број књига са другим ауторима. Превођен је на четрнаест језика. Преводи са: немачког, пољског, руског и белоруског језика. Добитник је двадесетак домаћих и међународних књижевних награда.

ИЛИЋ ВОИСЛАВ – Рођен је 1991. године. Пише афоризме и романе. Објавио је збирку афоризама *Центлменова збирка* (2018).

ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ МИЛИЦА – Рођена 1953. године у Ловцу, код Бањске, Косово и Метохија. Магистар филолошких наука. Објављене књиге: *Мрак, избављење* (1995), *Хибернација* (1998), *Путонис коже* (2003), *Чарање* (2007), *Сиже случаја* (2002), *Одвијање свитка* (2009), *Мистерија љубави* (2011), *Критички темељи и донети* (2011) *Жубор ума* (*Il gorgoglio della mente*) (2012), *Тетоважа ума* (2012), *Мозаикот на создателот* (2012), *Das mysreium der liebe* (2012), *По мери мита* (2014), *Очи у очи са судбином* (2015), *Партенон звездама зидан* (2015), *Ватра и слово / Il fuoco e il verbo* (2015). Књиге критика: *Поетика слутње* (2004), *Епистемолошка осветљавања* (2007), *Егзактност тајне* (2012), *Понирања (у прозни текст)* (2015). Песме су јој превођене на: руски, италијански, енглески, француски, арапски, словачки, бугарски, мађарски, немачки и друге језике. Критике на: енглески, италијански, македонски... Живи у Београду.

ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ МАРИЈА – Рођена је 1978. године у Косовској Митровици. Доктор филолошких наука. Објављене књиге: *Слика*

и идеја (поетика и критика) (2011) и Миљковић између поезије и мита (2012). Живи у Београду.

ЈОВАНОВИЋ Т. МИЛАН – Рођен је 1939. године у Крагујевцу. Доктор техничких наука. Аутор је великог броја научних и стручних радова. Објавио је збирку прича *Обуците беле дресове и предајте се!* : Аутобиографске приче (2018). Живи у Београду.

ЈОКИЋ ПЕРИЦА – Рођен 1962. Дипломирани професор књижевности. Пише кратке приче, сатиричне приче, афоризме, драме, романе. Објавио једанаест књига: *Паметнији попушта* (афоризми, 1996), *Ти си мој геније* (роман у балади, 1996), *Доручак за Ему* (драма, 1997), *Тачно у подне* (антологија радио афоризма, 1998), *Лифт* (драма, 1999), *Причам ти причу* (сатиричне приче, 2013), *Искусства Роберта Ниманија* (сатиричне приче, 2014), *Огледи Роберта Ниманија* (сатиричне приче, 2015), *Свемирски дневник* (роман, 2015), *Строго за јавност : афоризми и закони* (2016) и *Изразито добре приче* (2017). Сарађује са часописима. Заступљен у бројним зборницима и антологијама. Награђиван. Превођен на руски, енглески, словеначки и македонски језик. Живи у Беранама.

КОМБИЉ ЈАРОСЛАВ – Рођен је 1944. Дипломирани технолог. Од 2001. преводи с украјинског језика на српски и са српског на украјински. До сада је превео: *Мисија у Африци* (2002), *Ивана Купала* (2005), *Ривне/Ровно – Зид* (2006), *Слатка Дарусја* (2007), *Преподобни Јов, игуман Почајивски* (2008), *Воа Constrictor* (2009), *Уси на сцену (Хајдемо на позорницу)* (2001–2009), *Конјак з доцјем (Коњак уз кишу)* (2009), *Cornelia Street Cafe* (2009). Његови преводи су објављивани у бројним нашим и страним часописима.

ЛАЗАРЕВИЋ ДАЈАНА – Рођена је 1993. године у Шапцу. Дипломирани филолог. Преводи с руског, белоруског и енглеског. Објавила је три књиге поезије, један роман и једну биографију. Живи у Београду.

ЛАЛИЋ-КРОВИЦКА ОЛГА – Рођена је 1980. године у Шибенику. Књижевница и преводилац српско-пољског порекла. Пише песме, кратке приче, хаику и драме на пољском и српском језику. Дипломирани филолог. Објавила је десет збирки песама на пољском, српском и словеначком језику, као и једну збирку драма. Превођена на енглески, бугарски, литвански, македонски, русински, белоруски, руски, словеначки, румунски, шпански, немачки и албански језик и заступљена у више десетина антологија и алманаха на Балкану, у Пољској и Немачкој. Лауреат петнаестак књижевних награда у Пољској и на Балкану. Са пољског и на пољски језик превела је више од четрдесет збирки песама и прозе аутора из Пољске, Србије, Хрватске и Словеније. Живи у Дукли (Пољска).

МАЛШЕВИЋ ЈАСМИНА – Рођена је 1962. године у Београду. Доктор ветеринарске медицине. Члан Удружења књижевника Србије. Објављене књиге: *Рођени из исте смрти* (Јасмина Малшевић и Војислав Брковић, 1990, поетски дијалог о љубави), *Скарабег*, (1992, поезија у прози), *Адаме не љути се* (Александра Слађана Милошевић и Јасмина Малшевић, 2001, проза), *Јади младог анђела* (2010, поезија), *Дневник урбане сирене* (2013, поетски роман), *Чарна шума* (2014, поезија у прози), *Мачкасте приче* (2015, књига за децу).

МИЛУТИНОВИЋ И. ЉУБОМИР – Рођен у Југовићима, општина Никшић. Доктор филолошких наука. Бави се историјом књижевности. Сарађује с бројним часописима. Објављене књиге: *Методички приступ приповијецци* (2003) и *Жене пјевачи српских народних пјесама* (2008). Живи у Бањалуци.

МИЛУТИНОВИЋ И. ЉУБОМИР – Рођен 1950. године у Југовићима, општина Никшић. Доктор филолошких наука. Бави се историјом књижевности. Сарађује с бројним часописима. Објављене књиге: *Методички приступ приповијецци* (2003) и *Жене пјевачи српских народних пјесама* (2008). Живи у Бањалуци.

НЕЗИРОВИЋ СЕНАХИД – Рођен 1963. године у Тузли. Дипломирани филолог (југословенске књижевности и српскохрватски језик). Пише поезију, прозу, есеје и критике, преводи. Добитник је бројних књижевних награда. Књиге: *Церемонијал* (1985), *Таксират* (1998), *Класићи* (2011).

ОТАШ НИКОЛА – Рођен 1960. године у Делиблату, а умро 2016. године у Београду. Сликар и карикатуриста. Имао је педесет самосталних изложби, а три је организовао испод воде. Награђен је са 85 значајних домаћих и иностраних награда. Са Слободаном Симићем коаутор је књиге антиратних афоризама *Српско тајно оружје* и књиге сатиричних прича и карикатура *Клиничка слика 100/100* (2018). Ауторске књиге карикатура: *No comment* (1998), *Оташирање* (2002), *За(ш)то* (2013).

ПАВЛОВИЋ ЈОВАН – Рођен 1975. године у Краљеву. Дипломирани математичар за рачунарство и информатику. Пише кратке приче. Објавио књиге: *Ко и како вреднује образовање у Србији*, *Колико коштају илузије*, *Велики штрајк*. Сарађује са часописима. Живи у Краљеву.

ПАВЛОВИЋ РАНКО – Рођен је 1943. године у Шњеготини Горњој. Пише песме, приповетке, романи, драмске текстове, есеје и књижевну критику за одрасле, затим песме, приче, романи и драмске текстове за децу. Бави се књижевном критиком и есејстиком. До сада је објавио више од педесет књига, а на радију и позоришним сценама изведено је око

четрдесет његових дела. Завод за удбенике у Источном Сарајеву објавио је његова *Изабрана дјела*. Заступљен у читанкама, лектири и многим антологијама. Његове песме и приповетке превођене су на више језика. Награђиван је значајним признањима за књижевност, међу којима су и награде Кочићева, „Скендер Куленовић“, „Лаза Костић“, „Гордана Тодоровић“, више пута награда за књигу године и многе друге. Додељене су му повеље Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Српске за животно дјело, затим Награда Академије Иво Андрић за животно дјело. Живи у Бањалуци.

ПЕТКОВИЋ СРЕТЕН – Рођен 1953. године у Београду. Објављене књиге: *Песме о питањима* (збирка песама, 1999), *Чудне ствари* (збирка прича, 2006), *Млинарев син* (роман, 2008), *Рембрант, млинарев син* (роман, 2011), *Женска врата* (роман, 2012), *Сува киша* (роман, 2016). Живи у Београду.

ПОПОВИЋ Б. МИЛАН – Рођен је 1976. године у Ужицу. Песник, новинар, књижевни и рок критичар: Објављене књиге: *Молитва тетовираног срца*, збирка песама (2006), *Време бруталних добронамерника*, збирка песама (2006), *Ока да не испустим дах*, збирка песама (2007), *На кори интегралног хлеба и оловци*, збирка песама (2011), *Песма бунца и плаче* (2017).

РАДОВИЋ ВЕСНА – Рођена је 1966. године у Херцег Новом. Специјалиста фармацеутске медицине, доктор медицинских наука. Објавила је збирке поезије: *Чувари душе*, *Гора изнад мора*, *Несаница*, *Искласале речи*, *Име на води*, *Трагови белог медведа*, и избор песама *Чувари душе*, као и роман *Фирентински шал*. Добитница је бројних награда. Једно време водила је књижевну заједницу у кући Ива Андрића у Херцег-Новом. Члан је Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Црне Горе. Песме су јој превођене на италијански језик. Објављује поезију у више часописа. Заступљена је у зборницима и домаћим антологијама. Живи у Београду.

РАЈОВИЋ БОЈАН – Рођен је 1988. на Цетињу. Дипломирани филолог (српски језик и јужнословенске књижевности). Коаутор књиге *Маратон на кратке стазе* (2012). Објавио је књигу афоризама *Бродоградња у боци* (2015). Награђиван за афористичко стваралаштво. Живи на Цетињу.

РИСТИЋ СТОЈАНОВИЋ САНДА – Рођена 1974. године у Београду. Дипломирани филозоф. Пише кратке приче и поезију. Књиге поезије: *Ноћ је праштање своје* (2000), *Свитање је лет боје* (2007), *Ноћи наше, услуга* (2008), *Тишина разликује светлости* (2010), *Облачна птица* (2011), *Годишња доба речи* (2012), *Измишљотина ватре* (2013). Заступљена у зборницима. Сарађује са часописима. Члан је Удружења књижевника Србије и Српског књижевног друштва. Живи у Земуну.

РУБЉЕВСКА ЛЈУДМИЛА – Рођена је 1965. године у Минску (Белорусија). Дипломирани филолог (белоруска књижевност). Радила је у редакцији новина „Наша реч“, и у редакцији часописа „Први цвет“. Од 1996. се бави књижевном критиком, а од 2002. године је уредница рубрике свакодневне књижевности. Члан је Удружења књижевника Белорусије. Збирке песама: *Кораца по старим мердевинама* (1990), *Едукација* (1990), *Замак месечевог сјаја* (2002) и др. Збирке приповедака: *Древни митови града Б* (2002), *Деца Гамункулуса* (2000), *Срце мермерног анђела* (2001), *Прстен последњег цара* (2002). Књига прича за децу *Доживљаји миша Пик – Пик* (2000). Драмске поеме: *После Цезара*, *Прва заповест* и др. Добитница је награде „Златни апостроф“ (2014) и „Националне књижевне награде“ (2017).

СИМИЋ СЛОБОДАН – Рођен је 1963. године у Ужицу. Специјалиста судске психијатрије. Пише афоризме, песме, приче и драме. Сарађује с неколико десетина часописа и листова. Члан је редакције седам часописа. Заступљен је у бројним антологијама, изборима, прегледима и зборницима. Добитник је многих награда. Превођен је на десетак језика. Објављене књиге: *Најцрње је црвено* (афоризми, 1992), *Ратни профитер* (афоризми, 1994), *Приче без поуке* (приче, 1995), *Вози, Мишко!* (афоризми, 1998), *Брод пацова* (приче, 1999, 2003), *Изабрани афоризми* (афоризми, 2003), *Незаштићени сведок* (приче, 2006), *Афоризми: избор* (афоризми, Београд, 2007), *Симином улицом* (афоризми, 2007), *Шведски сто* (приче, 2011), *Трновита круна : изабрани афоризми* (2013), *Зашто* (кратка проза, 2013), *Ожиљак* (поезија, Београд, 2015), *Клиничка слика 100/100* (сатиричне приче и карикатуре, у коауторству с карикатуристом Николом Оташем), *Ријалити шоу* (афоризми, 2018). Живи у Београду.

СИЧОВИК ИГОР – Рођен је 1945. године. Дечији писац, хумориста, сатиричар, песник, прозаик, драматург, преводилац. Објавио је три књиге сатире и хумора: *Жртва моде* (*Жртва моди*, 1972), *Опчињена шесторка* (*Зачарована шесторка*, 1978), *Азбука за одрасле* (*Азбука для дорослих*, 1985). Објавио је политичко-сатирички роман *Дурилло* (*Исповест председничког псића*) (2003), као и причу-роман *Невероватне авантуре барона Минхаузена у Украјини* (*Неймовірні пригоди барона Мюнхгаузена в Україні*), која је драматизована и са успехом приказивана на сцени. Такође је аутор више од четрдесет књига за децу. Његова дела објављивана су у многим зборницима и књижевним часописима, а такође и у букварима и читанкама. Члан је Националног удружења писаца Украјине.

СПАСЕВСКИ МИТО – Рођен је 1952. године у Мраморцу (Македонија). Доктор филолошких наука из области књижевности.

Објавио је двадесетак књига и више од сто научних и стручних радова из области књижевности и језика. Добитник је бројних награда.

СПАСОЈЕВИЋ ЗОРАН – Рођен је 1949. у Крагујевцу. Аутор је књига поезије: *Дар празнине* (1986) и *Глад* (1998), књига кратких прича: *Одело за одлазак* (1997) и *Кратке приче без муке* (2003, 2006), књига драма: трилогије *Америка има руну* (2003), кратких драма *Резерват Србија* (2006), документарне комедије *Гаврилов Принцип* (2008) и комедија *Волиш ли ме, Јакове* (2008) и *Мој човек* (2010), књиге сатире *Ту зека пије воду* (2008), као и књиге и-мејла арта *Мала ноћна пошта* (2009). Аутор је CDROM-а (дигиталне графике, књиге и текстови) *Циркус* (2006). Аутор је ТВ драме *Америка има руну 2* (1999), сценарија хумористичке ТВ серије *Без наслова* (2000) и радио-драме *Кратка историја наизменичног стајања и падања* (2004). Заступљен је у педесет антологија и зборника поезије, кратке приче, кратке драме и сатире. Бави се мејлартом и дигиталном графиком. За своје радове награђиван је више пута. Члан је Удружења драмских писаца Србије и Удружења књижевника Србије. Живи у Крагујевцу.

СРБЉАК МИЛУТИН – Рођен је 1952. године у Пећи. Лекар епидемиолог. Пише поезију и прозу. Добитник је многих награда. Члан је Удружења књижевника Србије.

СТОЈНИЋ ДАНКО – Рођен је 1955. у Београду. Педијатар. Бави се дечјом пулмологијом и фтизиологијом. Објављене књиге: *Априорна фантастика* (2010), *Синтетичка аутобиографија* (2011), *Две приче* (2011), *Градске приче* (2012), *Шест кратких прича* (2013), *Фасцикле* (2014), *Девет прозора* (2015), *Неколико чудних прича о екскурзорима* (2015), *Колекција споредних размишљања о оцу* (2016) и *Диспликације* (2017). Живи у Београду.

ТРИФУНОВИЋ СТАНИМИР – Рођен је 1968. године у Тетову. Дипломирани психолог. Објављивао је прозу и поезију у књижевној периодици, До сада је објавио три збирке песама: *Беспуће и одјек* (1993), *Самоће* (2006), *Тишине* (2009), збирку прича *Препознавање* (2014) и роман *Рукопис једног меланхолика (архаични роман у шест дана)* (2017). Живи у Крушевцу.

ЋИРОВИЋ Д. МИЛЕНКО ЉУТИЧКИ – Рођен 1950. године у Љутићи-ма код Пљеваља. Пише поезију, књижевну критику и афоризме. Бави се истраживачким радом из области историје. Поезија (углавном хаику) преводјена је на енглески, јапански, руски, француски, грчки, румунски, словеначки, немачки, шведски, македонски и арапски. Објавио је књиге поезије *Пртљаг завичаја* и *Акорди трајања*; књиге хаику поезије *Вртача* и *У загрљају сјенки* (на српском и енглеском). Заступљен у више од 120 зборника у земљи и иностранству. Сарађивао с бројним домаћим и иностраним часописима. До-

битник више признања за хаику поезију у земљи и иностранству. Уредник часописа за хаику поезију „Освиг“. Председник Хаику удружења Србије и Црне Горе (од 2003), члан Удружења књижевника Србије. Живи у Београду.

ФРАНЧИЧ ФРАЊО – Рођен је 1958. године у Љубљани. Песник, прозаиста, писац за децу и драмски писац. Пише кратке приче, песме, драмске текстове, радио-драме, романи, сценарија, радиографске игре, сатиру. Аутор је више од 50 књига – романа, збирки кратких прича, песничких збирки, драмских текстова и радио-драма, као и књига за децу и омладину, као што су *Еготрип* (1984, приче), *Домовина бледа мати* (1986, роман), *Не* (1986, кратке приче), *Јеб* (1988, роман), *Sovraštvo* (1993, роман) итд. Заступљен у антологијама. Превођен је на многе језике (32 превода на десет страних језика), посебно на немачки. Добитник је више од тридесет награда; живи у Сечовљу.

ХАЛИЛОВИЋ ФАТИМА – Рођена је 1997. године у Тузли. Студент хемијског инжењерства и технологије. Песме објављује у зборницима, часописима и књижевним порталима.

ХОРОПЧУК БОГДАН-ОЛЕХ – Рођен је 1986. године у Украјини. Аутор је четири књиге песама: *Књига истраживања (Книга Дослідів, 2002)*, *Град у моме телу (Місто в моєму тілі, 2007)*, *Нема никакве разлике (Нема жодної різниці, 2007)* и *Етика љубави, естетика смрти (Етика любові, естетика смерті, 2013)*. 2007. је из штампе изашла заједничка збирка песма *Без прекида (Цілодобово)*, песника: Бохдана-Олеха Хоропчука, Павла Коробчука и Олеха Коцарева. Поезију објављује у многобројним књижевним часописима. Учесник је многобројних књижевних фестивала и песничких сусрета у земљи и иностранству. Превођен је на пољски, литвански, руски, белоруски, португалски, енглески и немачки. Песме су му ушле у неколико антологија у земљи и иностранству.

ХРИСТОВА ЦОНКА – Рођена је у Софији. Дипломирани филолог. Објавила је три књиге песама: *Речи на раскрићу (2005)*, *Размишљања једног мрава (2008)* и *Питала сам маму*. Радила је као новинар. Члан је Савеза бугарских писаца. Добитник је низа националних награда. Живи у Дрјанову, Габровска област (Бугарска).

ЧОТРИЋ АЛЕКСАНДАР – Рођен је 1966. године у Лозници. Од 1984. године објављује афоризме и приче у новинама и часописима. Објавио је књиге афоризама: *Даћемо ми вама демократију, Пета колона, Недозвољене мисли, Кратки резони, Гола истина, Померање памети* (сатирични афоризми); *Играње главом* (афоризми о спорту); *Својеглава књига, Дечја посла* и *О љубави с љубављу* (афоризми за децу); *Добре вибрације* (афоризми о женама и

мушкарцима); књиге сатиричних прича: *Обележене приче*, *Приче пред буђење*, *Причињавање* и *Друге приче* и књигу прича за децу *Озбиљно смешна књига*. Књиге афоризама или прича објављене су му у Румунији, Македонији, Словенији, Пољској, Мађарској и Бугарској. Приредио је антологију српског афоризма за децу *Раздељак*, зборник афоризама о спорту *Дриблинг духа*, Антологију савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању и Антологију савремене руске афористике. Заступљен је у антологијама које су објављене у САД, Русији, Немачкој, Шпанији, Италији, Аустрији, Бугарској, Македонији, Пољској, Румунији, Словенији, Шведској и другим државама. Међу осталим, добитник је признања: „Златна кацига“, „Радоје Домановић“, „Владимир Булатовић Виб“, „Јован Хаџи-Костић“, „Драгиша Кашиковић“, „Стеван Сремац“, „Ђорђе Фишер“, „Златна значка“, „Златни беоцуг“, „Витезово пролеће“ и „Доситејево перо“ (награда ученика београдских школа). Лауреат је и књижевних признања у Бугарској, Румунији, Македонији, Црној Гори, БиХ и Либану. Приче и афоризми превођени су на енглески, пољски, немачки, француски, словеначки, мађарски, румунски, шпански, македонски, руски, белоруски, албански, словачки, чешки, шведски, грчки, бугарски, русински, италијански, португалски, јерменски, грчки, каталонски, баскијски, арапски и турски језик. Живи у Београду.

ШАРАЦ МИЛЕНКО – Рођен је 1959. године у Пљевљима. Дипломирани економиста. Пише поезију, хаику поезију, афоризме, сатиричну поезију и књижевну критику. Објавио је књигу поезије *Позни откоси*, књигу афоризама и епиграма *Рафална паљба* и књигу афоризама *Пребројавање жртава*. Поезију, хаику поезију и афоризме објављивао је у различитим публикацијама у Црној Гори и Србији. Члан је Удружења књижевника Црне Горе и Хаику удружења Србије и Црне Горе. Живи у Пљевљима.

ШТЕРЛЕМАН ИВАН – Рођен 1990. године у Сремској Митровици. Песник, прозни писац и есејиста. Спрема докторску дисертацију „Естетика сигнализма“. Заступљен у зборницима. Сарађује са часописима. Живи у Сремској Митровици.